

K.K.T.C

**YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK
ANA BİLİM DALI**

**ANNE BABASI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ OLAN ERGENLERİN
DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Duygu SERVER

Danışman

Yrd.Doç.Dr.Arzu SOMAY

Lefkoşa

Şubat-2008

K.K.T.C
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

..... Duygu Serveri'e ait Anne Babası
..... Başanma ve Başanma Olan Ergenlerin Depresyon Düzeylerinin
..... İncelenmesi
adlı çalışma jürimiz tarafından Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim

Dalında ~~DOKTORA~~ YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan: Prof. Dr. Orhan Çiftçi.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Üye: Doç. Dr. Mehmet Çağlar.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Üye: Yrd. Doç. Dr. Arzu Somay.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Aile toplumu oluşturan en küçük birimdir. Bu kurum içerisinde toplumun yapı taşları olan çocukların yetişiyor olması, ailenin toplum için önemli bir unsur olmasını beraberinde getirir. Sağlıklı iletişimlerin kurulduğu ve ebeveynlerin çocuklarına iyi model olduğu bir ailenin içerisinde ruhen ve bedenen sağlıklı çocukların yetişeceği bir gerçektir. Çeşitli sebeplerle ailenin dağılması, çocuklar üzerinde olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Çocuğun yaşı, ailenin dağılmasına karşı çocuğun etkileniş düzeyinde etkili bir unsurdur.

Ergenlik dönemi insan yaşamında oldukça kritik bir dönemini teşkil etmektedir. Bu dönem bireyin çocukluktan yetişkinliğe adım attığı, kendi başına ayakta durabilme mücadelesi verdiği bir dönemdir. Dönem itibarı ile insan vücudunda meydana gelen fiziksel ve hormonal değişiklikler kişinin yaşadığı olaylara daha farklı tepkiler göstermesine ve bu dönemin yaşamın diğer bölümlerine oranla daha fırtınalı geçmesine sebebiyet vermektedir. Bu dönemde ergenin iyi bir aile ortamında yetişmesi, yetişkinlik yıllarında ergenin cinsiyet rolünü daha kolay benimsemesi ve yaşamda rolünün getirdiği görevleri uygularken güçlük çekmemesi için kendine iyi örnek olabilecek ebeveynlerin aile içerisindeki varlığı oldukça önemlidir.

Ergenlik döneminde boşanma olgusunun yaşanması ergen için zaten fırtınalı olan bu dönemin daha karmaşık bir hale gelmesini sağlayabilecektir. Ergenin bu olgudan en az olumsuzlukla etkilenmesi hiç kuşkusuz boşanma öncesinde aile içerisinde yaşadığı olaylar, ergenin kişilik özellikleri ve boşanma sonrasında ergenin ebeveynleriyle kurduğu iletişimin kalitesine bağlıdır. Bu dönem gencin duygusal anlamda karmaşık hissettiği bir dönemdir. Ergenlik döneminde anne babanın boşanması sonucunda ergende depresyon belirtilerinin görülmesi bir risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ergenlik döneminde depresyonun yaşanması ergenin çevresi ile kurduğu ilişkilerine, okulda başarı göstermesine olumsuz yönde etki edebilecek bir faktör olmakla birlikte gerekli yardım sağlanmaması durumunda genci madde kullanımı ve intihara sürükleyebilecek bir durum olabilmektedir. Bu nedenle depresyonun ileri bir boyuta ulaşmadan ortaya çıkartılıp gerekli psikososyal yardımın bireye sağlanması ileride daha büyük sorunlar yaşanmaması açısından önem

teşkil etmektedir. Bu araştırma özellikle ergen kitlesi içerisinde boşanma sonucu ortaya çıkabilecek depresyon durumunu incelemek amacı ile yapılmıştır.

Bu çalışma için değerli yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç.Dr. Arzu Somay'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu çalışmanın anket sorularına dürüstçe yanıt veren öğrenci arkadaşlarıma ve anket çalışmasının tamamlanmasında bana yardımcı olan okul müdürü ve rehber öğretmenlere teşekkür ederim.

ÖZET

ANNE BABASI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ OLAN ERGENLERİN DEPRESYON DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Duygu Server

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Arzu Somay

Eylül, 2007, 145 sayfa

Son yıllarda yapılan araştırmalar aile yapısında önemli değişimlerin meydana geldiği ve boşanmaların hızla artış gösterdiği sonuçlarını vermektedir. Özellikle Batı ülkelerinde bir milyondan fazla çocuğun anne baba ayrılığı ile karşı karşıya kalması, boşanma olgusunun çocuk ve ergenler üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerinin ve bu etkiler ile başa çıkabilme yollarının araştırılmasına sebebiyet vermiştir.

Araştırmacı tarafından yapılmış olan çalışma çerçevesi içerisinde boşanmanın ergen depresyonuna sebebiyet verip vermediği bununla birlikte ergenin cinsiyeti bakımından anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

Bu ışıpta anne babası boşanmış olan ergenlerin depresyon puanlarının anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha yüksek olduğu ve anne babanın boşanmış olmasının depresyon puanlarında anlamlı farklılık gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Buna rağmen anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

Yapılan literatür taramasında anne babanın boşanmış olmasının ergen ve çocukların depresif belirtiler göstermesinde etkili olduğu bununla birlikte çocuğun boşanma öncesi ve sonrasında aile içerisinde sözel fiziksel veya psikolojik şiddet görmesinin, ailenin ekonomik durumunun kötü oluşunun ve anne baba arasında şiddet içeren davranışların bulunmasının depresyon puanlarında anlamlı farklılıkların oluşmasına sebebiyet verdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Yapılan bu literatür taramasında depresyonun madde kullanımı ve intihar gibi birtakım durumları da beraberinde getirebileceği konusuna değinilmiş ergenin bu gibi durumları yaşamasının engellenmesi bakımından bireysel ve aile danışmasının önemine dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte gerek ergenin aile üyeleri gerekse ergenin yaşamakta olduğu bu gibi durumlarda ergenin rehabilitasyonunu ve yaşam koşullarını iyileştirme konusunda uzman olan şahısların ergene destek sağlamasının önemi vurgulanmıştır.

ABSTRACT

DEPRESSION LEVELS OF THE ADOLESCENTS WITH DIVORCED AND NON DIVORCED FAMILIES

Duygu Server

Master Guidance and Psychological Counseling Basic Science Section

Supervisor: Arzu Somay

March, 2008, 145 page

In recent years, the most dramatic change in family life has been observed in the rising rate of divorce. Especially in Western countries, more than one million children experience parental divorce and this has given rise to studies that seek answers to the questions of what the possible long-term and short-term effects of divorce on children and adolescents may be and how they can be coped with. In this study, studies in the Western countries and the restricted number of studies in Turkey and Northern Cyprus, which has a very different cultural background, on the possible adverse effects of divorce on adolescents are reviewed with a view to introducing the existing findings to the relevant literature in Northern Cyprus. Within this framework, the impact of divorce on children and adolescent's behaviour and the depression levels had been investigated and compared between the adolescents depression levels whose parents are divorced and non divorced. Also the depression levels of these adolescents had been compared according to the sex variable. According to the sex variable no significant difference were found between the male and female adolescents' depression levels but it is founded that divorce of parents have significant difference on the depression levels of these adolescents.

As a result, in the light of the research findings of studies conducted both in the Western countries in Turkey and in Northern Cyprus,

it is observed that divorce may have detrimental effects on the behaviour and the depression levels of adolescents and according to the researchers these effects may vary depending on the abusive behaviour (verbally, physically or psychologically) of parents to them, conflict between the parents, remarriage of mother or father, the age, character and sex of the children, the level of their financial measures and some other factors. This research also indicates that depression may cause some comorbid disorders like drug or alcohol abuse and also it may cause the adolescent to show suicidal acts or attempts. Another finding obtained from the literature study indicates that the possible negative impacts of divorce on children and adolescents may be alleviated provided that favourable conditions, social and psychological support by the family members and also the experts who are responsible from enhancing the life conditions of these adolescents. In conclusion the importance of early diagnosis and medical treatment of depression and the importance of individual and family therapy has been mentioned in that research.

İÇİNDEKİLER

Sayfa NO

ONAY.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ.....	xiii

BÖLÜM I-GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
1.3.Problem Cümlesi ve Alt Problemler.....	9
1.3.1.Problem Cümlesi.....	9
1.3.2.Alt Problemler.....	11
1.3.3.Denenceler	11
1.4.Sayıtlılar.....	11
1.5. Sınırlılıklar.....	12
1.6.Tanımlar.....	12
1.7.Kısaltmalar.....	13

BÖLÜM II-KURAMSAL TEMELLER

2.1.Aile ve İşlevselliği.....	14
2.2.Ergenlik Dönemi.....	20
2.3. Depresyon.....	22
2.3.1. DSM IV' e Göre Majör Depresyon Tanı Kriterleri.....	24
2.3.2. Depresyonu Açıklayan Modeller.....	26
2.3.2.1. Davranışçı Model.....	26
2.3.2.2. Ana Baba Çocuk İlişkileri Modeli.....	27
2.3.2.3. Kagan'ın Modeli.....	27
2.3.2.4. Psikanalitik Model.....	27
2.3.2.5.Bilişsel (Cognitif) Model.....	29
2.3.3. Depresyonun Ortaya Çıkış Sebepleri.....	29
2.3.3.1. Ergenlerde Depresyon Belirtileri.....	31
2.3.4. Ergenlikte İntihar.....	33
2.4.Depresyonun Varlığının Ergende Gelişebilecek Madde Bağımlılığına Etkisi.....	35
2.5.Boşanma.....	36
2.6.Boşanma sürecinde çocuk ve ergenlerin kişilik yapılarını etkileyen faktörler.....	38
2.6.1.Bireyin Boşanma olgusuna karşı gösterdiği tepkilerin yaşa bağlı olarak incelenmesi.....	41
2.6.2.Eşler arasında yaşanan çatışmanın çocuk ve ergenler üzerindeki etkisi.....	45
2.6.3.Boşanma sürecinde ebeveynlerin çocukla kurduğu iletişim şekillerinin çocuğun kişilik yapısı üzerindeki etkileri.....	52
2.6.4.Boşanmanın Çocuğun Cinsiyetine Yönelik Etkileri.....	61

2.6.5. Anne babanın boşandıktan sonra yeniden evlenmesinin çocuğun psikolojisi üzerindeki etkileri.....	64
2.6.6. Toplumun Boşanmış Aile Çocuklarına Yaklaşımı.....	66
2.6.7. Boşanmanın Yetişkinler Üzerindeki Etkileri ve Boşanma Sonucu Ortaya Çıkan Psikopatolojik Durumların Ebevnlik Rollerini Üzerindeki Etkisi.....	67
2.7. Boşanmış Ebevnlerin Çocukları ile İlgili Dikkatli Olması Gereken Noktalar.....	69
2.8. Batı ülkelerinde boşanmış aile çocuklarının rehabilite edilmesi konusunda etkili olan kurumlar.....	70
2.9. İlgili Çalışma ve Araştırmalar.....	78
2.9.1. Yurt Dışında Yapılan Çalışma ve Araştırmalar.....	78
2.9.2. Türkiye’de yapılmış olan Çalışma ve Araştırmalar.....	87
2.9.3. Yurt içinde yapılmış olan Çalışma ve Araştırmalar.....	93

BÖLÜM III-YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	95
3.2. Araştırmanın Evreni.....	96
3.3. Verilerin Toplanması.....	98
3.4. Veri Toplama Araçları.....	98
3.4.1. Bilgi Formu.....	98
3.4.2. Reynolds Ergen Depresyon Ölçeği.....	98
3.5. Uygulama.....	104
3.6. Verilerin Analizi.....	104

BÖLÜM IV-BULGULAR VE YORUM

4.1. Genel Bulgular.....	105
4.2. Anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon puanı ortalamalarının anne babanın boşanmış olup olmama durumuna göre t-test ile karşılaştırılması.....	105
4.3. Anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon puanı ortalamalarının aile içerisinde ergenin cinsiyetine göre F-test ile karşılaştırılması.....	107

BÖLÜM V-SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar.....	109
5.2.Öneriler.....	111

KAYNAKÇA.....	120
---------------	-----

EKLER.....	137
------------	-----

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.6. Anne babası boşanmış olan çocuk ve ergenlerin boşanma olgusuna karşı yaşa bağlı olarak gösterdiği tepkiler.....	42
Tablo 3.1. Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin yüzdeler dağılımı	97
Tablo 3.2. Araştırma grubunda bulunan anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin cinsiyete göre dağılımı ve yüzdesi	97
Tablo 4. 1. Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin boşanma olgusuna göre depresyon puan düzeylerinin t-testi sonuçlarına göre incelenmesi.....	106
Tablo 4.2. Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin cinsiyete göre depresyon düzeylerinin incelenmesi.....	108

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim ve Kültür Ortaöğretim Dairesi Müdürlüğü'nden Onay yazısı.....	137
Ek2. Sosyodemografik Bilgi Formu.....	138
Ek3. Reynolds Ergen Depresyon Ölçeği.....	142

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın konusunu oluşturan problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi belirtilmiş, sayıtları ve sınırlılıkları açıklanmış ve araştırmada geçen terimler ve kısaltmalar tanımlanmıştır.

1.1.PROBLEM DURUMU

Aile kısaca 'En küçük toplumsal kurum'diye tanımlanmaktadır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bu kuruluşun yasalarla saptanan görevleri yanında, geleneklerle belirlenen birçok işlevi de bulunmaktadır (Anar,1986).

Ailenin karşılaması gereken temel gereksinimler aşağıda sıralanmıştır (Cüceloğlu, 2000):

- 1.Değerli olma duygusu
- 2.Güven Ortamı
- 3.Yakınlık ve dayanışma duygusu
- 4.Sorumluluk duygusu
- 5.Mücadele etme ve başarma
- 6.Kendini gerçekleştirme
- 7.Manevi yaşamın temellerini oluşturma ortamıdır.

Bu gereksinimleri karşılanan çocuklar sağlıklı, karşılanmayanlar sağlıksız büyümektedir. Aile sistemi bir bütündür, ailenin tek tek kişilerin toplamı olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Aile, içindeki bireylerin birbirleri ile etkileşiminden oluşan bir düzendir. Her bir aile üyesinin diğeriyle ilişkisi vardır. Bu ilişkiler ağı içinde her birey kendi benlik bilincini ve kişiliğini yapılandırmaktadır (Cüceloğlu, 2000).

Aile biçimleri hem toplumdan topluma hem de toplum içerisinde yöresel farklılıklar göstermektedir. Türk toplumunda yaygın olarak kabul edilen aile tipi, anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek ailedir. Toplumun temel çekirdeği olan çocuk, aile içinde yetismekte, bilinçlenmekte ve topluma hazırlanmaktadır. Çocuk aile ilişkileri sağlıklı olduğu sürece mutlu olmaktadır (Kaynaroğlu, 1984).

Aile ilişkilerinin çeşitli nedenlerle bozulması sonucu bu üçlü sistemin, anne-baba, çocuk ilişkileri tehlikeye girecek ve anne – babanın boşanması ile sonuçlanabilecektir. Bu durumda çocuk da anne baba kadar sıkıntıya girecek ve olaya karşı birtakım tepkiler geliştirebilecektir (Kaynaroğlu, 1984).

Çocuk, cinsiyeti ve yaşı ne olursa olsun, anne-babasının ayrılığından etkilenmekte ancak çocuğun yaşına göre, boşanmadan etkilenme derecesi değişmektedir (Öz, 1995).

Araştırma ve klinik bildiriler, ebeveyn boşanmasına ergenlerin ciddi emosyonel tepkiler gösterdiklerine işaret etmektedir ([http : // www. gata. edu. tr / dahilibilimler / cocukruh / bosanma. htm](http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm)).

Ergenlik çağı (ortalama 12-15 yaşlar) bedensel, cinsel ve ruhsal olarak belirgin değişikliklerin olduğu bir dönemdir (Öztürk, 1997).

Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe doğru bir geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Ortaokul lise yıllarına denk gelen ergenlik dönemi sırasında, organizmada gerçekleşen fizyolojik, biyolojik değişiklikler bu çağa bir çocuk olarak giren bireyi, dönemin sonunda genç bir yetişkin biçimine dönüştürmektedir. Kuşkusuz küçük çocuğu genç bir yetişkin yapan değişiklikler sadece fizyolojik ya da biyolojik etkenlere bağlı olmamaktadır. Bilişsel yapıdaki gelişme, zihinsel yetilerin olgunlaşması, ergenin dış dünyayı algılama ve kavramasında değişikliklere yol açmaktadır. Öte yandan çocuğun çevresindeki kişilerin çocuktan beklentilerinde gözlenmeye başlayan değişiklikler, üstlenilen sosyal rollerde değişikliğe neden olmaya başlamaktadır. Özet olarak bu dönemde hem çocuğun kendisini ve dünyayı algılayışı, hem de diğer insanların çocuğu algılayışı eskisi gibi olmamaktadır. Ergen eskiden hep 'çocuk' olarak algılanırken, şimdi kimi zaman 'çocuk' kimi zaman da 'yetişkin' olarak nitelendirilmektedir. Tüm bu etkenler çocuğu, bir kimlik aramaya doğru itmekte ve sonuçta çocuk ergenlik döneminden ya 'kimliğini kazanmış' olarak ya da 'kimlik karmaşası' ile çıkmaktadır (Akman ve Erden, 1997).

Dr. Wallerstein'in yaptığı araştırmaya göre boşanmadan en fazla etkilenenler ergenlik döneminde olan gençler olmuştur. Boşanma onların kendi gelişimleri içerisinde en çok kararlar almalarını gerektiren bir zamanda karşılarına çıkmaktadır. Ergenlik dönemi, ebeveynlerinden bağımsızlaşmanın ilk adımlarının atıldığı ve yavaş yavaş yetişkin olmaya götüren bir dönemdir. Boşanmayla birlikte ergenler taraf tutmakla ve bir ebeveyninin yanında olmakla zorunlu bırakılmaktadır. Baba ya da annesinin çocukluk fantezilerine cevap vermemesi ergenlik döneminde olanları kızdırmaktadır (Akt: Fisher, 1994).

Ergenlerin anne baba boşanması sonucunda depresyon geçirmesi, risk faktörleri arasında bulunmaktadır ([http : // www . gata . edu . tr / dahilibilimler / cocukruh/bosanma.htm](http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm)).

Boşanma sıklığındaki artış, evlilik dışı doğan çocuk sayısındaki artış ve fazla hareketli olan toplumumuzdaki sosyal bağların kopması gibi modern kültüre özgü sosyal stresler kişi için sorun yaratabilecek etkenler arasında bulunmaktadır. İlaç kullanımının artışı, endüstriyel toksinler, beslenme dengesizlikleri, günlük ve mevsimsel uyku ritmindeki değişimler ve kapalı mekanlarda çalışma sonucu daha az güneş ışığına maruz kalma gibi biyolojik stresörler de kişinin yaşadığı depresyondan kısmen sorumlu olabilmektedir. Depresif bozukluk kişilerde gün geçtikçe artan bir bozukluktur (Quinn, 2000).

Major depresif bozukluk ve distimik bozukluk çocuklarda ve ergenlerde ortak olan ve yineleyen rahatsızlıklardır. Bu bozukluklar sıklıkla zayıf psikososyal ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukluk esnasında veya ergenlikte yaşanan olumsuz deneyimlerin örneğin ebeveyn ölümü veya ayrılığının yetişkinlikte meydana gelebilecek depresyon ve anksiyetede bir risk faktörü olduğu da ortaya konulmaktadır (Birmaher 1996a; Garber ve Hillsman, 1992).

Yine de ebeveyn ölümü veya yitiminin etkilerinin olaydan önce veya sonra meydana gelen faktörlere bağlı olduğu da bir gerçektir. Büyük boyutlarda intihar riski ve madde kullanımını da beraberinde getiren depresyon tedavi gerektiren bir durum olmakla birlikte bu parametreler gençlerde meydana gelen depresif

bozuklukların değerlendirilip tedavisinin sağlanmasında bir rehber görevi görmektedir (www.aacap.org).

1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Devlet Planlama Örgütü'nün verilerine göre K.K.T.C' de 2001 yılında 1090 çift, 2002 yılında 1085 çift ve 2003 yılında ise 1199 çift evlenirken, 2004 yılının kesin olmayan rakamlarına göre ise 1178 çiftin evlendiği görülmektedir. Evlilik ve boşanmalar ile ilgili istatistikler incelendiği zaman ise son üç yıl içerisinde evlenen çiftlerin yarısına yakın kadar çiftin de boşanmak için mahkemelere başvurduğu belirtilmektedir. Devlet Planlama Örgütü'nün yaptığı araştırmaya göre 2002 yılında 1085 çift evlenirken, 511 çift ise boşanmak için mahkemeye başvurmuş, 2003 yılında 1199 çift evlenirken 607 çift boşanmak için mahkemeye başvurmuştur. 2004 yılında ise 1178 çift evlenirken 688 çiftin boşanmak için mahkemeye başvurduğu kaydedilmiştir (DPÖ, 2008).

Devlet Planlama örgütünün yapmış olduğu araştırma K.K.T.C' de boşanma oranlarının gün geçtikçe artmakta olduğunu bizlere göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeylerini incelemek ve depresyonun hangi faktörler ile birlikte ortaya çıktığını, belirlemektir.

Depresyondaki birey çaresizlik ve sıkıntı duyguları içerisinde zaman geçirmektedir. Gençlerde riskli davranışlar ve madde bağımlılığı bu dönem içerisinde fazla görülmektedir. Gencin arkadaş ilişkileri, ders başarısı, sosyal gelişimi ve aile ilişkileri bu dönemde bozulmaktadır. Depresyon geçiren ergenin kişilerarası ilişkilerinde ve kendini değerlendirmesinde hep olumsuz ayrıntılar göze çarpmaya başlamakta ve bu nedenlerden dolayı depresyon tedavisi önem kazanmaktadır (Brown,1996).

Ergenlerde görülen ve mahiyet itibarı ile depresyonlu yetişkinlerdekine benzeyen birçok sorun depresyonla ilgili olmakta depresyonlu kimseler dikkatlerini yaptıkları işlere verememekte ve daha önce sahip oldukları yetenek düzeyinde performans gösterememektedirler. Depresyon ergenlerin öğrenme kapasitelerini, okula karşı ilgilerini, ders dışı etkinliklere karşı ilgi ve katılımlarını engelleyebilmektedir. Ciddi depresyon vakalarında ergen ümitsizlik ve intihar düşüncesine kapılarak kendine zarar verecek davranışlara yönelebileceği için depresyonlu ergenlerin daha ciddi psikolojik bir hastalık meydana gelmeden teşhis edilmesi büyük önem taşımaktadır (Oster ve Montgomery, 1996, Brown,1996).

Depresyonla ilgili temel problem davranış olarak uyuşturucu ve içki alışkanlığı ortaya çıkabilmektedir. Yetişkinlerde depresyonlu olan bir kimsenin problemlerini unutmama ve üzüntüsünü hafifleterek kendini daha rahat hissetme çabası ile alkole başvurduğu sık sık gözlenmektedir. Birçok ergen sorunlarını çözmede içkiden başka yollar olduğunu bilmemekte hatta psikolojik sıkıntılarının kaynağının depresyon olabileceğinin farkına bile varmamaktadır. Bireyin alkol ve uyuşturucu madde kullanarak kendi kendini rahatlatması ulaşılması kolay ama tehlikeli bir yoldur. Birçok uyuşturucu tedavi programlarında da ergenler psikolojik bozuklukları açısından incelenmediğinden bu problem daha da şiddetlenmektedir (Oskay, 2000).

Yapılan araştırmalarda uyuşturucu alışkanlığı olan ve uyuşturucu tedavi programlarına devam eden çok sayıda ergenin depresyonlu olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre birçok vakada uyuşturucu kullananları tedavi edici programlarda sadece belirtiler tedavi edilmeye çalışılmakta ve problemin altında yatan neden üzerinde durulmamaktadır. Bu gibi durumlarda depresyonlu ergeni uygun bir şekilde tedavi etmek için önce depresyonun teşhis edilmesi gerekmektedir. Okullar, ana babalar ve konu ile ilgili profesyonel kişilerin ergenlerin iyiliği ve refahı için gençlerin duygusal durumuna daha çok önem vermesi gerekmektedir. Özellikle depresyon ve intihar düşüncesi ve sonunda ergenin kendi kendine zarar verme davranışlarının ciddi şekilde incelenilmesi gerekmektedir (Oskay, 2000).

Türkiye’de ve dünyada yapılan çalışmalar incelendiği zaman anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeyleri üzerinde çeşitli araştırmaların yapılmış olduğu gözlenmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde ise bu konuda çocuklar üzerinde araştırmalar bulunmasına rağmen ergenlerin depresyon düzeyleri üzerinde herhangi bir araştırmanın bulunmadığı görülmektedir. Yapılmış olan bu araştırma ülkemizde bu konuda bulunan bilimsel boşluğu doldurmak açısından önem teşkil etmektedir.

Buna ek olarak yapılan araştırma dünyanın çeşitli ülkelerinde ve Türkiye’de yapılmış olan araştırmalar ile karşılaştırma yapma imkanını bizlere tanımaktadır. Bu şekilde farklı kültürlerde yetişmekte olan ergenlerin boşanmış veya boşanmamış aile ortamlarında çeşitli demografik ve psikolojik faktörlere karşı verdikleri tepkileri kendi ülkemizde yaşayan ergenlerin aynı durumlara verdikleri tepkilerle karşılaştırma imkanını sunmaktadır.

Bu çalışma okullardaki rehber öğretmenlere özellikle anne babası boşanmış olan çocuk ve ergenlerin boşanma olgusundan hangi yönde etkilenebilecekleri ve bu noktada çocuk ve ergenlerin boşanma sonucunda oluşabilecek duygusal problemleri ile başa çıkabilmesi konusunda onlara nasıl yardımcı olunabileceği konusunda gerekli olan literatür bilgisini sunmaktadır. Bununla birlikte aile içerisinde yaşanabilecek olan anne baba çatışması, anne baba yoksunluğu, yoksulluk, yeniden evlenme, aile içerisinde kullanılan iletişim şekilleri ve boşanma sonrasında anne babada bulunan psikolojik problemlerinin ergen psikolojisini hangi yönde etkilediği konularına değinerek ailelere gereken bilgilerin sağlanmasında kaynak olabilecektir.

Daha önce belirtildiği gibi depresyon farklı birtakım rahatsızlık ve problemleri de beraberinde getirebilecek bir rahatsızlıktır. Yine yapılan araştırmalarda anne babası boşanmış olan ergenlerin madde kullanma riskinin bulunduğu belirtilmektedir (Çakıcı, 2000).

Bu çalışma ergenlerde meydana gelebilecek olan depresyonun sebep olabileceği birtakım rahatsızlıkların neler olabileceği, ergenlerde boşanma faktörüne dayalı olan depresyonun hangi koşullarda ortaya çıktığı ve bununla birlikte depresyonun ergenlik döneminde yaygınlaşmaya başlayan madde kullanımına sebebiyet verip vermediği konusunda ülkemizde diğer başka araştırmaların yapılmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu şekilde gerek anne babalar gerekse ergenler için fırtınalı geçen bu dönem daha bilimsel olarak açıklanabilecek ve özellikle ergenlerin problemleri ile ilgilenen ve onlara yardımcı olan psikolojik danışmanlara bu gibi araştırmalar ışık tutacaktır.

1.3. PROBLEM CÜMLEŞİ VE ALT PROBLEMLER

1.3.1. Problem Cümlesi

Boşanma, aile birliği ve bütünlüğünün dağılması özellikle aile içerisinde yaşamakta olan çocuk ve ergenlerin alışmış oldukları yaşamdan farklı bir yaşama uyum sağlama zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Bu durum ise çocuk ve ergenlerin bulundukları duruma karşı farklı tepkiler geliştirmelerine sebebiyet vermektedir. Boşanmaya karşı çocuk ve ergenlerin geliştirecekleri tepkiler çocuk ve ergenlerin kişilik özellikleri ve yaşına, aile içerisinde anne babanın çocuğa karşı gösterdiği tutuma, anne babanın kendi anlaşmazlıklarını çözümüleme biçimlerine, anne babanın boşanma olgusundan etkilenme şekillerine ve bununla birlikte her ailenin sahip olduğu farklı demografik faktörlere göre değişiklik göstermektedir.

Boşanma olgusu her ailenin farklı yapılara sahip olması sebebi ile aileleri ve aile içerisinde bulunan çocukları farklı yönde etkilemektedir. Her farklı aile ve bu aileler içerisinde bulunan ebeveynler birbirinden farklı maddi yeterliliğe, farklı değer yargılarına ayrıca yaşadıkları sorun ve problemleri farklı şekillerde çözebilme yeteneğine sahip olmaktadır. Boşanma süreci içerisinde bazı aileler maddi sıkıntı içerisine girerken bazı aileler bu sıkıntılar ile karşılaşmamaktadırlar. Bazı anne babalar boşanma süreci içerisinde veya boşanma öncesinde problemlerini olumlu iletişim yöntemleri kullanarak çözerken diğer bazı ebeveynler bu sorun ve problemlerini şiddete başvurarak veya olumlu olmayan iletişim yöntemleri kullanarak çözmektedirler. Ebeveynlerin bazıları boşanma süreci içerisinde yaşanan tüm bu olaylardan olumsuz yönde etkilenebilmekte ve çocuklarına uygunsuz bazı tutumlar sergileyebilmektedir veya ebeveynlik rollerini yeterince yerine getirememektedirler. Tüm bu farklı yaşantılar aile içerisinde yaşayan

çocukların da boşanmadan farklı şekillerde etkilenmelerine sebebiyet vermektedir. Bilindiği üzere ergenlik çağı insan yaşamının en fırtınalı dönemlerinden birisidir. Bu dönem esnasında yaşanan olumsuz psikososyal etkenler ergenin psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Depresyon özellikle olumsuz psikososyal olayların bir sonucu olarak karşımıza çıkabilecek bir durumdur. Boşanma, eğer ergeni mutsuz kılacak birtakım olumsuzlukları içeriyorsa depresyonu da beraberinde getirebilecek bir yaşam olayı haline gelebilmektedir.

Bununla birlikte boşanma olgusunun gerçekleşmediği ailelerde de problemlerin meydana gelmesi ve aile içerisinde çatışmaların yaşanması da ergen için olumsuzluklar yaratabilecek ve yine depresyon gibi bir sonuca davetiye çıkarabilecek bir durum olmaktadır. Depresyon madde kullanımı, intihar, okul başarısızlığı gibi birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirebilecek bir rahatsızlıktır. Bu durum ergenlerin yaşadıkları olayların ve depresyon düzeylerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu araştırmada anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeyleri ergenin cinsiyeti ve anne babanın boşanmış olup olmaması açısından incelenmiştir. Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış ergenlerin depresyon düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediği araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.3.2. Alt Problemler

Araştırmanın alt problemlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Ergenlerin depresyon düzeyleri anne – babanın boşanmış olması açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin cinsiyete göre depresyon düzeyleri anlamlı farklılık göstermekte midir?

1.3.3. Denenceler

1. Ergenlerin depresyon düzeyleri anne – babanın boşanmış olması açısından anlamlı farklılık göstermektedir.
2. Ergenlerin depresyon düzeyleri cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermektedir.

1.4. Sayıtlar

1. Araştırma esnasında ergenlere uygulanan Reynolds Ergen Depresyon Ölçeği ve araştırmacı tarafından oluşturulmuş olan sosyodemografik bilgi formunun ergenler tarafından doğru olarak yanıtlandığı varsayılmaktadır.

1.5.Sınırlılıklar

1.Araştırma grubu ebeveynleri boşanmış 51 ve ebeveynleri boşanmamış 54 ergen ile sınırlandırılmıştır.

2.Bu araştırmada incelenen depresyon kavramı, Reynolds (1986) tarafından geliştirilen ve Gültür Oskay tarafından Türkçeye çevrilip geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan Reynolds Ergen Depresyon Ölçeğinin kapsadığı özelliklerle sınırlıdır.

1.6.TANIMLAR

Aile: Aile kısaca, “En küçük toplumsal kurum” diye tanımlanmaktadır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan bu kuruluşun yasalarla saptanan görevleri yanında, geleneklerle belirlenen birçok başka işlevi de bulunmaktadır (Anar, 1986).

Boşanma: Aile içerisinde taraflardan birinin veya her ikisinin kendi arzusu ile toplumda geçerli norm veya adetlere göre evlilik birliğinin sona erdirilmesidir (Walzack ve Burns, 1999).

Benlik saygısı: Benlik saygısı benliğin temel yapılarından biridir. Kişinin kendini olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmesi anlamında kullanılmaktadır. Rosenberg, çevresel etkenlerin etkisiyle gelişen benlik algıları sonucu, kişinin kendisine yaklaşım biçimini belirlediğini belirtmiştir (Rosenberg, 1965). Daha basit

olarak benlik saygısına, “kişinin kendinden hoşnut olması kendini beğenmesidir” de denilebilmektedir (Alkın, 1991).

Depresyon: Depresyon, derin üzüntülü bir duygudurum içinde düşünce, konuşma ve hareketlerde yavaşlama ve durgunluk, değersizlik, küçüklük, güçsüzlük, isteksizlik, karamsarlık, duygu ve düşünceleri ile fizyolojik işlevlerde yavaşlama gibi belirtileri içeren bir sendromdur (Öztürk, 1997).

Çocuk İstismarı: "0-18 yaş grubundaki çocuğun kendisine bakmakla yükümlü kişi veya kişiler tarafından zarar verici olan, kaza-dışı ve önlenabilir bir davranışa maruz kalması durumuna çocuk istismarı denilmektedir. (Polat, 2007) .

1.7.KISALTMALAR

K.K.T.C:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

REDÖ:Reynolds Ergen Depresyon Ölçeği

BÖLÜM II

KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde sırasıyla ailenin işlevselliği, ergenlik dönemi, depresyon, depresyon tanı kriterleri, depresyonu açıklayan modeller, ergenlik döneminde depresyon ve intihar olgusu, depresyonun varlığının ergende gelişebilecek madde bağımlılığına etkisi, boşanma olgusu, boşanma sürecinde çocuk ve ergenlerin kişilik yapılarını etkileyen faktörler ve ayrıca Türkiye’de, yurt içinde ve yurt dışında konu ile ilgili yapılmış olan araştırmalar incelenmiştir.

2.1 Aile ve İşlevselliği

Aile çağlar boyu her toplumda doğal olarak oluşan sosyal bir birim olarak var ola gelmiştir. Aileyi oluşturan bireylerin sayısı ve özelliklerinin farklılığı nedeniyle ailenin tanımı da güçleşmektedir.

Birleşmiş Milletler Örgütünün tanımına göre (1987) aile, kan yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecede akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelmektedir

Aile toplumla ilgili en küçük sosyal birimdir. Bütün toplumlarda aile birey için hayat merkezi, bireyin içinde bulunduğu en önemli ve asli sosyal grup, üyeleri

arasındaki ilişkilerden ve ilişkilerin yapılaşmasından doğan bir kurumdur. Üyeleri arasındaki çeşitli rollerin organizasyonu aile sistemini meydana getirmektedir. Aile sistemleri kuramı, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerini, ailenin bir bireyini diğer bireylerden ayırarak anlamının güçlüğünü ve doğrusal olmayan bir neden sonuç ilişkisini vurgulamaktadır (Zeki ve Tayfun, 2002, Gordon,1999).

Aile yapısı ve aile üyelerinin hakimiyeti bakımından; 'totem ailesi, ana ailesi, baba ailesi, pederşahi ailesi, pederi aile, modern aile olarak sınıflandırılabilir (Zeki ve Tayfun, 2002).

Le Play (1879) aileyi, babaerkil aile, kök aile ve kararsız aile diye üçe ayırmıştır. Le Play'ın bu ayırımı mirasın intikali ölçüsüne göre yapılmıştır. Le Play ailenin büyüklüğüne göre ise aileyi, geleneksel aile (geniş aile), çekirdek aile (dar aile) şeklinde ikiye ayırmaktadır.

Geleneksel aile (geniş aile) terimi, tek bir hanede birden çok kuşağın bir arada yaşadığı bir aile sistemini anlatmaktadır. Geleneksel geniş aile, genellikle sanayi devriminden önceki toplum ve toplulukların aile yapısıdır. Bugün de kırsal kesimlerde geleneksel ailelere rastlanmaktadır. Çekirdek aile ise sanayileşmiş toplumların aile biçimi olarak kabul edilmektedir. Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ailelere çekirdek aile adı verilmektedir. Geleneksel aileden çekirdek aileye geçişle birlikte ailenin üye sayısında azalma, fonksiyonlarında ve yapısında değişme olmuştur. Çekirdek ailenin geniş aileden daha kırılgan olduğu, boşanmaların sürekli artmakta olduğu görülmektedir. Değişim sürecinin günümüzde gelmiş olduğu noktada çekirdek aile bir yana, aile kavramının kendisi bile tartışılır olmuştur. İleri endüstri toplumunda sıklıkla, anne (veya baba) ve çocuktan ibaret parçalanmış aileden, karı-koca ve önceki eşlerinden olan çocuklardan oluşan eklemler

aileden, aynı evi nikah bağı olmaksızın paylaşma durumunu ifade eden, birlikte yaşamadan, ayrı evlerde yaşayıp zaman zaman bir araya gelerek eş ilişkilerini ve hatta aynı cinsten kişilerin evliliğine kadar uzanan bir dizi yeni aile biçimlerinden söz edilmektedir. Bu yeni modeller, çekirdek ailenin ciddi bir alternatifi olarak görülmemektedir (Zeki ve Tayfun, 2002).

Köknel (1991) aileyi, aralarında evlilik, kan ve çocuk bağları olan bir çatı altında yaşayan ortak geliri paylaşan kendilerine özgü benzer görgü, inanç ve değerleri bulunan, toplumsal rolleri ile iletişim ve etkileşim içindeki insanlardan oluşan en küçük toplumsal kurum olarak tanımlamaktadır

Richter (1985) aileyi, insanların birbirleriyle en yakın ve yakın olduğu kadar da karmaşık ruhsal ilişki ve etkileşim içinde bulundukları bir ortam olarak tanımlarken özellikle ruhsal konularda çok yönlü iç ve dış çevre etkilerinin göz önüne alınmasını ailenin kendi dinamikleri içinde incelenip değerlendirilmesi zorunluluğuna işaret etmektedir. Bu araştırmacı duygusal karşılıklı eylem kapsamında bireysel rollerin neler olduğunun bilinmesinin çok önem taşıdığını vurgulamış, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkisinin, roller çerçevesinde incelenmesinin gerekliliğine işaret etmiştir. Bireylerin kişiliği aile ortamında biçimlenmektedir. Kişilik, dinamik bir kavramdır, yaşamı boyunca bireyin içinde yaşadığı aile ve sosyal çevre ile arasındaki sürekli etkileşim aracılığıyla olgunlaşacak, bütünleşecek ve gelişecektir. Bu sürecin gerçekleşmesindeki en önemli faktör aile içi ilişkiler olmaktadır.

Epstein, Bishop ve arkadaşları (1993) sorunlarını bir araya gelerek çözebilen, birbirine duygusal olarak bağlı ve özgürlüklerini önlemeyecek şekilde ilgili, herkesin kendisinden beklenen rolü etkili bir biçimde yerine getirebildiği, birbirlerinin davranışlarını aşırıya kaçmayacak şekilde kontrol edebilen ve aralarında

açık, rahat ve dolaysız bir iletişim bulunan aileleri, işlevlerini yerine getirebilen, sağlıklı aileler olarak tanımlamaktadır.

Kişilerin sağlıklı bireyler olmaları, yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmesiyle mümkündür. Sağlıklı ailelerden gelen kişiler ruhsal yönden daha sağlıklıdır. Yani bunalım ve şüphecilik göstermezler. Olumsuz olaylardan hemen endişeye kapılmazlar. Çevredekilerle iyi ilişkiler kurabilmektedirler. Geleceğe yönelik olumlu beklentileri bulunmaktadır. Sağlıksız ailelerden gelenlerde ise, içe kapanık, bağımlı, çevresiyle iyi ilişki kuramayan, şüpheli, geleceğe olumsuz bakan kişilik yapıları gözlenmektedir. Yapılan bazı çalışmalar ruh sağlığı bozuk kişilerin ailelerinin, çoğunlukla işlevlerini tam olarak yerine getiremeyen, sağlıksız aileler olduğunu göstermektedir (Miller, Kabacof, Keitner, Epstein ve Bishop 1986 ve Keitner, Miller, Epstein, Bishop 1987).

Beavers ve Hampson (2000) işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiren aileleri fonksiyonel aile, aile içi etkileşimin bozuk olması nedeniyle işlevlerini yerine getiremeyen aileleri de fonksiyonel olmayan aileler olarak tanımlamışlardır.

Bu yazarlar fonksiyonel ailenin sekiz önemli özelliğini şöyle sıralamaktadır.

- Aile üyeleri birlikte olmaktan zevk almaktadırlar, birbirlerini desteklemekte ve cesaret vermektedirler.
- Kendilerinin ve diğerlerinin subjektif görüşlerine saygı duymaktadırlar.
- Birbirleriyle açık bir iletişim kurabilmektedirler.
- Genellikle aile üyeleri iş bitiricidir ve iş yapmaktan kaçınmamaktadır.

-Anne-baba için evlilik birinci derecede, ebeveynlik de ikinci derecede doyum kaynağı olmaktadır. Evlilik ilişkilerinde meydana gelen bozukluk, sorumlu ebeveynliği de etkilemektedir.

-Aile üyeleri birbirlerine yakın olmakla beraber, kişisel farklılıklara saygı duymaktadır.

-Kişiler arasında kendiliğinden oluşan bir etkileşim bulunmaktadır. Aile üyeleri katı kurallar koymaktan çok yeni deneyimlere açıktır.

-Davranışlar ve arzuların kontrolünden çok, her konuda fikir alışverişi bulunmaktadır.

-Otorite, aşırı kontrol ve üstünlük yoktur.

Üyelerin kişisel gelişimini sağlayamayan ve psikolojik doyum veremeyen aileler, işlevlerini yerine getiremiyor demektir. Ümitsiz görünen ve sevgiden kaçan üyeler, işlevlerini yerine getiremeyen ailelerin görüntüleri olmaktadır.

Beavers ve Hampson'e göre (2000) fonksiyonel olmayan ailelerde şu özellikler gözlenmektedir :

-Üyeler karşılıklı iletişime kapalı olmakla birlikte dolaylı ilişkiler kurmakta ve ilişkilerinde kesin ve açık olmamaktadırlar.

-Genellikle üyelerde benmerkezcilik hakim olmaktadır bu durum ise önce yalnızlık, sonra da buna bağlı olarak ümitsizlik yaratmaktadır.

-Kişiler karşısındakilere onların beklediği şekilde davranmaktadır. Böylece birbirlerinin gerçek özelliklerini bilmemektedirler.

-Üyeler duygusal sorunlarını birbirlerinden saklamak için büyük çaba göstermektedirler.

-Aile üyeleri arasında sahte davranışlar oluşmaktadır. Kişi gerçek ihtiyaçlarını zayıf veya güçlü görünerek saklama yoluna gitmektedir.

-Bu tür ailelerde duygusal gelişim risk altındadır. Psikopatolojik reaksiyonların görülme olasılığı yüksek olmaktadır.

Fonksiyonel olan ve fonksiyonel olmayan ailelerin özellikleri genel olarak fonksiyonel aile “sağlıklı”, fonksiyonel olmayan, yani işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiremeyen aile de “sağlıksız aile olarak tanımlanmaktadır.

Sağlıksız ailenin temelinde ise birbiri ile anlaşamayan, farklı ego ideallerine sahip olan aralarında iyi bir iletişim ve etkileşim kuramamış olan eşlerin bulunması söz konusudur. Bu doyumsuzluklar çeşitli patolojik davranışlara dönüşerek gerek eşler arasında gerekse çocuklarda bazı bozulmalara yol açabilmektedir. Yani sağlıksız aile, üyelerinde bazı patolojik durumlar yaratabilmektedir. Ancak ailenin sağlıklı ve sağlıksız olmasında, dış uyaranların da etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü bu durum, kişilerin adet haline gelmiş uyumlarını bozmaktadır. Aynı zamanda ailede rol alanların eksilmesi, ilavesi veya rollerde değişiklik olması bazı sorun odakları yaratarak, sağlıksız davranışları arttırabilmektedir (Gürakar, 1991).

Glick ve Kessler 'e göre (1980) sağlıklı ailede esnek bir otorite yapısı bulunmaktadır. Otorite paylaşmakta ve eşlerin inanç yapısına uyulmaktadır. Aile üyeleri birbirine yakın, fakat bağımsızdırlar. İlişkileri sürekli dir. Özel ilgilerine saygılıdırlar, birbirlerine önem vermektedirler. Çatışmalara aşırı duyarlılık göstermeden çözüm yoluna gitmektedirler. Bu yazarlara göre üyeleri birbiriyle az konuşan ve açık bir iletişim içinde olmayan, aileyi ilgilendiren konularda birlikte konuşup çözüm aramayan, üyeleri birbirine gerçek bir yakınlık duymayan ve birbirlerine olumsuz duygular besleyen aileler sağlıksız olmaktadır.

Genel olarak bakıldığında yazarlar, aile işlevlerinde aile içi iletişime, karşılıklı saygı ve işbirliğine büyük önem vermektedirler. Çatışmaların iyi bir iletişim ve birbirine saygılı davranma ile önemli izler bırakmadan halledileceğine inanmakta, aile üyelerinin aile içinde bir kişi olarak bağımsız hareket edebilmeleri gerektiğini ifade etmektedirler (Bulut, 1990,1993).

Gerçekten de aileyi bir grup olarak ele aldığımızda yukarıda belirttiğimiz işlevlerin önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu grubun sağlıklı bir beraberlik içinde yaşamını sürdürmesi, doğaldır ki, tek tek üyelerin ve bir bütün olarak grubun işlevlerini iyi bir biçimde yerine getirmesiyle mümkün olmaktadır (Bulut, 1990,1993).

2.2. Ergenlik Dönemi

Ergenlik çağı (ortalama 12-15 yaşlar) bedensel, cinsel ve ruhsal olarak belirgin değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Erkeklerde ve kızlarda delikanlılık, ergenliğin ardından erişkinlik çağına dek uzanan döneme (15-20 yaşlar) denilmektedir. Ergenlik erkeklerde ve kızlarda hızlı büyümenin olduğu, birincil ve ikincil cinsel yapıların hızla geliştiği yaşları kapsamaktadır. Delikanlılık çağına da büyüme ve gelişme genellikle sürmekte; fakat daha yavaş ilerlemektedir. Ergenlik ve delikanlılık çağındaki hızlı büyüme, cinsel dürtü artışı, kimliğin henüz kesinleşmemesi, aileye bağımlılığın sürmesi gibi etkenler bu çağı, sorunlarla yüklü fırtınalı bir dönem haline getirebilmektedir (Öztürk, 1997).

Bu dönem ana-babaya bağımlılıktan kurtulma, cinsel kimliğini kabullenme, toplumsal yerini araştırma ve bir mesleğe yönelme çabalarının gösterildiği 8-10 yıllık bir çağdır. Başlangıçta, yani ergenlik döneminde, öncelikle hızlı büyüme ve

cinsel dürtülerin taşması ile ilgili duygusal coşkular ve düşünsel bocalamalar bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Bu çağda, eskiden yaşanılmış cinsel yönelişler, çatışmalar yeni baştan yaşanabilmektedir. Oedipal duygular alevlenebilmekte, yasak sevi(incest) duvarını zorlayan eğilimler, hatta eylemler belirebilmektedir. Henüz aile dışındaki ilişkiler cinsel açıdan pek güven ve cesaret verici olmadığından delikanlının kendi kendini doyurmaya çalışması, düşlerinde yakınlarını görmesi, düşlemlerinde onlara cinsel duygular duyması doğaldır. Oedipal duygular, yasak sevi duvarını zorlayıcı eğilimler sanki yeni baştan yaşanırken delikanlı derin bocalamalara kaygılara düşebilmektedir. Bu yüzden ana-babadan, kardeşlerden uzaklaşma eğilimi ortaya çıkabilmektedir. Bir yandan bağımsız olmaya, ana-babadan kopmaya çalışan delikanlı, bir yandan da onlara bağımlılığın etkisi altında kalmaktadır. Bu bocalamaların şiddeti genel olarak daha önceki dönemleri sağlıklı geçirip geçirmemiş olmasına, biyolojik yapısına, aile ve toplum tutumlarına göre değişebilmektedir. Örneğin yoğun oedipal eğilimleri olan delikanlı, bu yaşta artan cinsel dürtülerin etkisi altında, kendi duygularından ürkerek ana-babasından kaçmak uzaklaşmak zorunluluğunu duyabilmekte; ya da karşı cins ilişkilerinden tedirgin olabilmektedir (Öztürk, 1997).

Aşırı bağımlılık eğilimleri olan bir delikanlı, ana-babadan kopma, onları yitirme kaygısına kapılabilmektedir. Çocukluk dönemlerinden arta kalan sorunların çözümü bu çağda yapılacaktır. Genellikle bu sanıldığından ağır bir sorundur. Delikanlı kız ya da erkek coşan dürtüler üzerinde de bir egemenlik kurmak zorundadır. Cinsel ve saldırgan dürtülerin sıkıştırması ve bunları bastırmak zorunda kalışı kolay çözülen bir sorun olmamaktadır. Bu tür çatışmalar ve çabalar içinde bocalayan gencin ruhsal durumunu tanımak güçtür. Bu dönemde ergen kendine dost bildiği çok az kişinin dışında sır vermemektedir (Öztürk, 1997).

Bu dönemde anne babalar çocuklarını bir türlü anlayamadıklarını söylemektedirler. Gerçekten de delikanlı dalgalanan duygular, değişken düşünce ve eylemler içinde kolay anlaşılabilen bir kişi olmamaktadır. Ergen zaman zaman kendini korkunç derecede yalnız, kimsesiz ve güvensiz hissetmektedir. Kimi ruhsal bozuklukların (örneğin psikozlar, nevrotik durumlar, kişilik bozuklukları) böyle bocalamalı, fırtınalı bir dönemde ortaya çıkmaktadır. Önemli sorun, uyum bozukluklarının gerçekten bu çağa özgü bir bocalama mı olduğunu yoksa derin ruhsal bir bozukluk mu olduğunu saptayabilmektedir (Öztürk, 1997).

Delikanlılık dönemi kimlik gelişimi açısından en önemli evrelerden biridir. Bu gelişimin ruhsal yönlerini yalnızca bireysel açıdan ele almak yetmez. Konunun toplumsal yönünü de incelemek gerekmektedir

2.3. Depresyon

Depresyon toplumda çok sık görülmekle beraber, tanımı Hipokrat dönemine dayanan bir rahatsızlıktır. Depresyonun çeşitli tipleri bulunmaktadır. Depresif insanda genelde hayattan zevk alamama ve kederli duygular görülmektedir. Son on beş gün içerisinde sürekli gün boyu veya günün büyük çoğunluğunda bu durum var ise klinik anlamda depresyondan söz edilebilmektedir. Günlük veya gelip geçici duygusal çökkünlükler, klinik anlamda depresyon sayılmamaktadır. Depresyonda kişinin işlevselliği sosyal durumu bozulmaktadır (Quinn, 2002).

Depresyon her bakımdan ciddi bir biçimde psikososyal ve işlevsellik açısından anlamlı sıkıntılara neden olabilmektedir. Depresyondaki insanda bulunan belirtiler arasında aşağıdaki belirtiler bulunmaktadır.

Önceden zevk aldığı şeylerden zevk alamama, gün içerisinde sürekli veya günün büyük çoğunluğunda kederli olma, gençlerde ve çocuklarda daha çok sinirli olma şeklinde duygudurum değişikliği, uyku azalması, sık sık uyanma, erken uyanma veya çok fazla uyuma, iştahsızlık veya çok aşırı yeme, dikkat dağınıklığı ve konsantre olamama ve bununla beraber ders başarısızlığı, cinsel istekte azalma, çabuk yorulma, akla gelen ölüm düşünceleri, kendini değersiz, çaresiz, işe yaramaz, beceriksiz, suçlu görme, olayları olumsuz değerlendirme, geleceğe yönelik karamsar düşünceler ve buna benzer belirtiler görülmektedir. Depresyonu bulunan bireylerde bu belirtilerin tamamı olabileceği gibi, önemli bir kısmıda bulunabilmektedir (Quinn, 2002).

Depresyondaki birey çaresizlik ve sıkıntı duyguları içerisinde zaman geçirmekte, gençlerde riskli davranışlar ve madde bağımlılığı bu dönem içerisinde fazla miktarda görülmektedir. Gencin arkadaş ilişkileri, ders başarısı, sosyal gelişimi ve aile ilişkileri bu dönemde bozulmaktadır. Kişiler arası ilişkilerde ve kendini değerlendirmede hep olumsuz ayrıntılar göze çarpmaya başlamaktadır. Bu nedenlerden dolayı depresyon tedavisi önem kazanmaktadır. Depresyona genetik yatkınlığın çok fazla olduğu bilinmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda anne babadan herhangi birinde depresyon öyküsü olduğunda, depresyon riskinin fazla olduğu açıkça gösterilmektedir (Quinn, 2002).

Depresyondaki kişi somatik şikayetler denilen; baş ağrısı, kas ağrıları, sindirim sistemi rahatsızlıkları, kalp şikayetleri ve buna benzer bedensel yakınmalar ile de çoğunlukla doktora başvurabilmektedir (Öztürk,1997).

Depresyon, başka psikiyatrik rahatsızlıklar ile birlikte görülebilmektedir. Bunlar arasında panik bozukluğu, obsesif kompulsif bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, madde bağımlılığu, dikkat eksikliğu ve hiperaktivite bozukluğu, şizofreni, dissosiyatif bozukluklar, davranım bozukluğu, mental retardasyon, özel öğrenme güçlükleri vb. psikiyatrik bozukluklar eşlik edebilmektedir (Baker, Steele, 2002).

Depresyon tedavisinde genellikle ve çoğunlukla kullanılan tedavi yaklaşımı antidepressan tedavidir. Aynı zamanda bilişsel olumsuzlukları ve öğrenilmiş çaresizlik düşüncelerini gidermek ve tadaviyi hızlandırmak için psikoterapiye de ihtiyaç vardır. Nedene yönelik olarak psikososyal stres faktörlerinin de ortadan kaldırılması süreç içerisinde iyileşmeyi hızlandırmaktadır (Baker, Steele, 2002).

2.3.1. DSM IV' e Göre Majör Depresyon Tanı Kriterleri

A. İki haftalık bir dönem sırasında, daha önce işlevsellik düzeyinde bir değişiklik olması ile birlikte aşağıdaki belirtilerden beşinin (ya da daha fazlasının) bulunmuş olması; belirtilerden en az birinin ya (1) depresif duygudurum ya da (2)ilgi kaybı ya da artık zevk alamama, olması gerekmektedir.

1.Ya Hastanın Kendisinin Bildirmesi (örn: Kendisini üzđün ya da boşlukta hissetmektedir.) ya da başkalarının gözlemesi (örn: ağlamaklı bir görünüm bulunmaktadır) ile belirli, hemen herđün, yaklaşık, đün boyu süren depresif duygu

durumun bulunması gerekmektedir. Not: Çocuklarda ve ergenlerde irritable durum bulunabilmektedir.

2.Hemen her gün, yaklaşık gün boyu süren, tüm etkinliklere karşı ya da bu etkinliklerin çoğuna karşı ilgide belirgin azalma ya da artık bunlardan eskisi gibi zevk alamıyor olma durumunun bulunması (ya hastanın kendisinin bildirmesi ya da başkalarınca gözleniyor olması ile belirlendiği üzere).

3.Perhizde değilken önemli derecede kilo kaybı ya da kilo alımının olması (örn. ayda, vücut kilosunun % 5'inden fazlası olmak üzere) ya da hemen her gün iştahın azalmış ya da artmış olması Not: çocuklarda beklenen kilo alımının olmaması.

4.Hemen hergün imnsomnia(uykusuzluk) veya hipersomnianın(aşırı uyku) olması

5.Hemen hergün, psikomotor ajitasyon ya da retardasyonun olması (sadece huzursuzluk ya da ağırlaştığı duygularının olduğunun bildirilmesi yeterli değildir, bunların başkaları tarafından da gözleniyor olması gerekmektedir.

6.Hemen hergün, yorgunluk bitkinlik ya da enerji kaybının olması

7.Hemen hergün, değersizlik aşırı ya da uygun olmayan suçluluk duygularının (sanrısız olabilir) olması (sadece hasta olmaktan ötürü kendini kınama ya da suçluluk duyma olarak değil).

8.Hemen hergün, düşünme ya da düşüncelerini belirli bir konu üzerinde yoğunlaştırma yetisinde azalma kararsızlık (ya hastanın kendisi söyler ya da başkaları bunu gözlemiştir).

9.Yineleyen ölüm düşünceleri (sadece ölmekten korkma olarak değil), özgül bir tasarı kurmaksızın yineleyen intihar etme düşünceleri, intihar girişimi ya da intihar etmek üzere özgül bir tasarının olması.

B. Bu belirtiler bir Mikst Epizodun tanı ölçütlerini karşılamamaktadır

C. Bu belirtiler klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, mesleki alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında bozulmaya sebep olmaktadır.

D. Bu belirtiler bir madde kullanımının (örn. Kötüye kullanılabilen bir ilaç, tedavi için kullanılan bir ilaç) ya da genel tıbbi bir durumun (örn.hipotiroidizm) doğrudan fizyolojik etkilerine bağlı olmamaktadır.

E. Bu belirtiler yas'la daha iyi açıklanmaz, yani sevilen birinin yitirilmesinden sonra bu belirtiler iki aydan daha uzun sürer ya da bu belirtiler, belirgin bir işlevsel bozulma, değersizlik düşünceleriyle hastalık düzeyinde uğraşıp durma, intihar düşünceleri, psikotik belirtiler ya da psikomotor retardasyonla belirli olmaktadır (Dsm IV, 141).

2.3.2. Depresyonu Açıklayan Modeller

2.3.2.1. Davranışçı Model

Davranışçı görüş temeline dayanan Seligman ve arkadaşlarının öğrenilmiş çaresizlik modeline bilişsel etmenlerin rolü de önemli olmaktadır. Seligman deney hayvanlarına elektrik verirken bir yerden kaçma girişimlerini engellemiştir (Seligman, 1967).

Bir süre sonra hayvanların mücadeleyi bıraktıkları durgunlaşıp üzüntülü bir hal aldıkları gözlenmiştir. Bu durumu insanlardaki depresif hallerle kıyaslamışlar ve çocukluk döneminden itibaren olumsuz yaşam olayları ile karşılaşılan ve bütün olaylar karşısında çıkış yolu bulamayan çaresiz kalan kişilerde depresif durumların oluştuğunu ileri sürmüşlerdir (Seligman, 1967) .

Seligman depresyonda koşullu desteğin azalmasıyla ortaya çıkan ilgisizliğin eşlik ettiğine inanmaktadır. Diğer bir değişle depresyona girmiş ergen yüksek derecede bir ilgisizlik göstermektedir çünkü daha önce sahip olduğu değerlere tekrar

elde etmesini sağlayacak mevcut herhangi bir araca sahip olamamaktadır (Seligman, 1967).

2.3.2.2. Ana Baba Çocuk İlişkileri Modeli

Kashami ve Sherman'ın 1988 yılında ortaya koyduğu ana baba çocuk ilişkileri modeli (parent child relations model) ise depresyonu, zayıf aile çocuk ilişkilerinin bir sonucu olarak görmektedir. Yapılan çalışmalarda depresif çocukların kendi ailelerini sıklıkla asabi, cezalandırıcı, küçümseyici bulduklarını ve çoğunlukla ayrılmış anne-babaların çocukları olduklarını rapor ettikleri belirtilmektedir

2.3.2.3. Kagan'ın Modeli

Kagan (1984) buluş çağında sosyal baskının artması, gençlerin kendilerini aile ortamından çıkmak durumunda hissetmeleri nedeniyle aile desteği konusunda daha duyarlı olmaları ya da ilgili genetik duyarlılığın ancak bu dönemde ortaya çıktığı gibi depresyona yönelik nedenleri ileri sürmektedir.

2.3.2.4. Psikanalitik Model

Psikanalitik kuramlar, depresyonu kayba karşı bir tepki olarak yorumlamaktadır. Kaybın niteliği ne olursa olsun (sevilen biri tarafından reddedilme, statü kaybı arkadaş grubunun sağladığı moral desteğin kaybı) kişi buna yoğun biçimde tepki göstermektedir. Çünkü o anki durum çocuklukta gerçekleşen bir kaybın – bu ana baba sevgisinin kaybı olabilir. Bütün korkularını geri getirmektedir.

Kişinin sevgi ve ilgi gereksinimi, çocukluk döneminde herhangi bir nedenle karşılanmamıştır. Daha sonraki yaşamda gerçekleşen bir kayıp, kişinin geçmişte yaşanan o çaresizlik duygusuna gerilemesine yol açmaktadır. Bu nedenle, depresyondaki kişinin davranışı kısmen bir sevgi çılgılığına benzer, bir çaresizlik gösterisi, bir sevgi ve güvenlik çağrısı olmaktadır (Blatt, 1974).

Kayba gösterilen tepki terk eden kişiye yönelik öfke duygusuyla karışmaktadır. Psikanalitik kuramların temel yaklaşımı şudur. Depresyona giren kişiler düşmanca duygularını bastırmayı öğrenmişlerdir, çünkü destek için bağımlı oldukları kişilere yabancılaşmaktan korkmaktadırlar. Durum kötüleşince, öfkelerini içe yöneltmekte ve kendilerini suçlamaktadırlar (Tennant, Smith, Bebbington ve Hury, 1981).

Psikanalitik kuramlar, depresyonlu kişinin düşük özsaygısının ve değersizlik duygularının ana babadan onay almak için duyulan çocukça bir gereksinimden kaynaklandığını öne sürmektedir. Küçük bir çocuğun özsaygısı, ana babasının onay ve sevgisine bağlıdır. Ancak kişi olgunlaştıkça, değer ve duygularının da kişinin kendi başarı ve etkinlik duygusundan kaynaklanması gerekmektedir. Depresyona giren bir kişinin özsaygısı öncelikle dışsal kaynaklara –başkalarının onayı ve desteğine bağlıdır. Bu destek gerçekleşmediğinde, kişi depresyona girebilmektedir (Tennant, Smith, Bebbington ve Hury, 1981).

Psikanalitik depresyon kuramları bu nedenle kayıp, dışsal onaya aşırı bağımlılık ve öfkenin içselleştirilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunların depresyonlu kişilerin bazı davranışlarında akla uygun bir açıklama sağladıkları görülmekte, ancak bunları kanıtlamak ya da çürütmek zor olmaktadır. Bazı araştırmalar, depresyona giren kişilerin yaşamın erken döneminde ana babadan birini

kaybetmiş olma olasılığının ortalama kişilere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak ana babanın kaybı (ölüm ya da ayrılık sebebiyle) başka tip zihinsel bozuklukları olan kişilerin vaka tarihlerinde de bulunmaktadır. Böyle bir kayba uğrayan birçok kişi yetişkinlikte duygusal problemler geliştirmektedir (Tennant, Smith, Bebbington ve Hury, 1981).

2.3.2.5.Bilişsel (Cognitive) Model

Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan bilişsel görüşe göre çökkünlük temelde bir duygulanım bozukluğu değil, bilişsel bir bozukluktur. Duygulanım bozukluğu buna ikincildir. Çökkünlüğe yatkın kişilerde yaşamın ilk dönemlerinden başlayarak yerleşmiş olan a) kendisine b) geleceğe ve c) dış dünyaya karşı olumsuz kavramlar bulunmaktadır. Bu olumsuz kavramlar (Beck'e göre 'şemalar') giderek olumsuz yargılara, düşüncelere ve tutumlara sebep olmakta, kişi her olayda önce olumsuz yönleri algılamakta ve düşünmektedir. Örneğin, evlilikte birşeyin bozuk gitmesi hemen çocuklukta yerleşmiş olumsuz kavramları zincirleme uyarmakta ve kişi artık evliliğinde herşeyin kötüye gidebileceği, kendisinin değersiz ve seilmeyen bir kişi olduğu, geleceğin karanlık dünyanın bomboş olduğu yargılarını harekete geçirmektedir (Beck, Rash ve Shaw, 1979).

2.3.3. Depresyonun Ortaya Çıkış Sebepleri

Depresyonun ortaya çıkış sebepleri arasında aşağıdaki sebepler bulunmaktadır (Baker, Ashbourne, Steele, 2002):

- 1.Aile içerisinde ya da çok yakın olduğu birinin vefat etmesi
- 2.Akademik başarıda düşme
- 3.Hedefsizlik ve zaman yönetiminin yetersiz olması
- 4.Strese dayanıksız aşırı duyarlı kişilik özellikleri.
- 5.Kötü ve zararlı arkadaşlıklar
- 6.Aşırı korumacı, disiplinli ya da çok özgür bırakan aile tutumları
- 7.Ebeveynlerin boşanması
- 8.Kıyaslama yaşantıları
- 9.Aile içi iletişim bozuklukları
- 10.Aile içi şiddet
- 11.Aile bireylerinden birinin ya da birkaçının uzun süren rahatsızlıkları
- 12.Yüklü ekonomik kayıplar bulunmaktadır.

Weiner'e göre (1980) ergenler yetişkinlerle aynı depresyon belirtilerini göstermektedirler. Ergenlik çağına olan bireyler uzun vadeli üzüntülere katlanabilme ve zamanla yaşanan olayların üstesinden gelebilme yetisine sahiptirler. Ergenler bilişsel olarak genelleme yapabilmekte ve yaşadıkları durumları ümitsiz olarak nitelendirebilmektedirler. Aslında yumuşak belirtiler dahi olsa depresyon ergenliğin karmaşık yapısına uygun bir durumdur. Bu noktada sorgulanması gereken bir ergenin depresyon belirtileri gösterip göstermediği değil, depresyonu normal ve patolojik olanından ayırmaktır. Ergenlikte depresyonla ilgili olan gerekçeler yetişkinlikte yaşanılardan farklı değildir. Bunlar hayali veya gerçek bir ayrılığın veya benlik saygısında meydana gelen bir düşüşün sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır .

2.3.3.1. Ergenlerde Depresyon Belirtileri

Ergenlikte gelişim orta çocukluk döneminde olduğundan farklıdır. Orta çocukluk döneminde ergen aile birimine bağlı olmaktan dolayı kendini güvende hissetmektedir fakat ergenlikte birey ailesinden ayrı bir yetişkin olma aşaması içerisine girmektedir. Sağlıklı bir ergende bile aileye bağlı olma tabusu olması halinde aradığı ilgi ve sevgiyi bulmaması durumunda geçici depresif duygudurum gözlenebilmektedir. Ergen kendi yeteneklerine uygun bir iş bulma süreci içerisine girdiği zaman da kendine güven kaybı yaşayabilmektedir (Wenar, 1990).

Amerikan Milli Ruh sağlığı Enstitüsünün yapmış olduğu bir taramadan (Robins, Helzer, Weissman, Orvaschel, Gruenberg, Burke ve Regier 1984) elde edilen verilere göre, depresyonla ilgili bozuklukların popülasyonun yüzde 10' unda görüldüğü belirtilmektedir. Uzun süre önce depresyonun çocuk ve ergenlerde bulunmadığına ya da yetişkinlerde olduğundan tamamıyla farklı belirtilerle maskelendiğine veya ifade edildiğine inanılmaktaydı. Bu ikinci görüşe göre de depresyonun onu yerine geçen yaramazlık, saldırganlık, aşırı aktiflik, suçluluk gibi davranışlarla ifade edildiği düşünülmemekteydi.

Bu gün gerek araştırmacıların (Carlson ve Strober, 1982, Reynold, 1985) ve gerekse Amerikan Psikiyatri Derneğinin (1980) ortak görüşüne göre ergenlerde depresyonun yetişkinlerdeki belirtilerin aynını göstermektedir. Yetişkinlerde olduğu gibi ergenlerde de depresyon hüznü bir karamsarlık gibi tek bir semptomla değil

normal olarak zevk alınabilecek etkinliklerden zevk almama, özsaygının azalması, ağlama nöbetleri uyku ve yeme bozuklukları ve kendi kendine zarar vermeye itici güç gibi belirtileri kapsayan bir seri semptomla ifade edilmektedir (Amerikan Psikiyatri Derneği, 1980; Carlson ve Strober, 1982).

Klinik görüşmelerde depresyonla ilgili olarak yetişkinlerde görülen tüm belirtiler depresyonlu ergenlerde de görülmektedir. Depresyonla ilgili belirtilerin ergenlik dönemindeki gelişimin normal bir saffası olarak görülmemesi gerekmektedir (Kashani, Carlson, Beck ve ark, 1987).

Depresyonla ilgili belirtiler ergenlik döneminin her yerde ve her zaman bilinen karışıklık kavramı ile aynı olmamaktadır. Ergenlerde depresyon tedavi edilmediği takdirde aylarca hatta yıllarca devam edilebilecek ve şiddetli durumlarda yaşamı tehlikeye sokacak sonuçlar doğurabilecek psikolojik bir bozukluktur (Kashani, Carlson, Beck ve ark, 1987).

Depresyon ve depresyonla ilgili belirtiler üzerinde yapılmış bazı araştırmalar ruh sağlığı ile uğraşanların ergenlerde depresyonu değerlendirme ya da belirleme konusunda uzman olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Oskay, 2000).

Ergenlerdeki belirtiler aşağıdaki gibidir (Quinn, 2002) :

1. Huysuz, "alınan", aşırı tepkisel ve geçinilmesi güçtür.
2. Agresif, kargaşa çıkaran ya da suç işleme davranışına angajedirler.
3. Okul başarı notları düşmektedir.

4. Kulüplere, spora, arkadaşlarla vakit geçirmeye ya da daha önce ilgi duydukları diğer etkinliklere olan ilgileri kaybolmaktadır.
5. Partilere gitmeye kendilerini zorunlu hissetmektedirler. Erkek veya kız arkadaş sahibi olmak istemektedirler, heyecan aramakta veya gözü pektirler. Ya da tam tersi olabilmektedirler: Karşıdakileri asla durup dinlememektedirler. Bunlar zorlayıcı egzersizler olabildiği gibi aşırı ders çalışmak da olabilmektedir.
6. Özsaygıları düşüktür.
7. Çekici olmadıkları ya da başkaları tarafından sevilmedikleri gibi gerçek olmayan kaygılar taşımaktadırlar.

2.3.4. Ergenlikte İntihar

Depresyon ergenler arasında seyrek rastalanan bir psikopatoloji olmasına rağmen, ergenler arasında intihar yaygın bir olgudur ve intihar Amerika'da 15-19 yaş arasında bulunan ergenlerin ölüm sebepleri arasında ilk üçe girmektedir. Konuyla ilgili olan bulguları gözden geçirmeden önce bu konu ile ilgili olan bulgular yeterli olmadığı için bir sonuca ulaşılamamaktadır. İntihar vakalarında önemli olan nokta yaşanan ölümün bir intihar mı yoksa bir şekilde intihar girişimi olup olmadığını anlamaya dayanmaktadır. Bununla birlikte ailelerin ölüm olayından sonra yaşamakta olduğu büyük üzüntü sebebiyle bu konu ile ilgili bilgi toplamak da oldukça zor olabilmektedir. Bununla birlikte ergen ve aile intihar girişimini önemsemeyebilmekte ve geleneksel bir problem olan zayıf olarak geliştirilmiş çalışmalar ve yetersiz kontrol gruplarının varlığı söz konusu olabilmektedir (Wenar, 1990).

İntihar girişiminde bulunan ve intihar eden ergenler arasında farklılıklar bulunmakla birlikte farklılıklar aşağıdaki görüşte belirtilmektedir.

Rosenthal & Rosenthal'e göre (1984) son yirmi seneye baktığımız zaman intihar ve intihar girişimlerinde dramatik bir artış bulunduğunu gözlemlemiştir. 15 ve 19 yaşları arasında meydana gelen intihar vakalarına incelendiği zaman 1960 yılında 100,000 de 3,6 ve 1981 yılında 100,000 de 8,7 düzeyinde bir yükseliş gözlenmektedir.

Amerika Birleşik Devletlerinde ise yıllık toplam intihardan ölüm sayısı 5161'e kadar yükselmektedir. Yapılan araştırmalarda kızlara oranla erkeklerin daha yaygın ve sık bir şekilde intihar girişiminde bulunduğu fakat kızların erkeklerden daha fazla intihar ettiği gözlenmektedir. Ergen erkekler intihar etmek için kendini asma ve silahla kendini öldürme gibi daha sert yöntemler seçerken, kızlar uyuşturucu madde ve ilaçları tercih etmektedir (Hawton, 1986).

12 yaşının altında olan çocuklarda intihar ve intihar girişimleri çok sık olmamakla birlikte intiharın bulunduğu bilinmektedir. Yine de okul öncesi dönemlerde oldukça ciddi intihar girişimlerinin bulunduğu klinik raporlarda bulunmaktadır (Wenar, 1990).

Gençlerde intihar oranının yüksek olması nedeniyle, gençlerde depresyon konusunun ele alınması özel önem taşımaktadır. Bir grup olarak gençler yetişkinlere göre daha sık intihar girişiminde bulunmakta ve bunu gerçekleştirmektedirler. Duygudurum bozukluğu olan gençlerin % 15'i canına kıymaktadır. Tüm ergen ölümlerinin % 25'inin nedeni intihardır (Oskay, 2000).

Anne-babaların ergen duygu durum bozukluklarının işaret ve belirtilerini gençler için normal davranışlarımı gibi algılayıp gözden kaçırmamaları

gerekmektedir. Yaygın olan inancın tersine, pek çok gençte dışa dönük patlamalar ya da geniş duygudurum dalgalanmaları olmamaktadır. Çoğu zapt edilemez davranışlara girmemekte ya da uzlaşması olanaksız biri haline gelmemektedir (Oskay, 2000).

Yetişkinler için tanımlamalara benzer belirtilerin ortaya çıkması ergenlik öncesi çocuklarda ve gençlerde daha olası bir durum olmakla birlikte öfkeli ve duygularını ifade etmekte isteksiz olan ergenlerin veya duygularını kelimelere dökemeyenlerin üzgün olmaktan söz etmekten çok kötü davranış göstermeleri daha olası bir durum olmaktadır (Oskay, 2000).

Depresyon gençleri sıklıkla daha küçük çocuklardan daha çabuk vurmaktadır. Muhtemelen vücutlarının geçirdiği birçok fizyolojik değişiklikten dolayı, belirtileri ve genel duygudurumları yetişkinlere göre daha hızlı değişme eğilimi göstermektedir (Oskay, 2000).

2.4. Depresyonun Varlığının Ergende Gelişebilecek Madde Bağımlılığına Etkisi

Ergenlerde depresyon belirtileri yetişkinlerle aynı olmakla birlikte maskeli bir şekilde karşımıza çıkabilmektedir. Depresyon geçirmekte olan ergenler bu durumda mutsuzluk belirtileri göstermek yerine asabi ve rahatsızlık içeren davranışlar sergileyebilmektedir. Bu noktada depresyonla birlikte gelen sıkıntı ve bunaltı duygularından kurtulabilmek amacı ile ergenler yaşamlarını riske atabilecek davranışlar içerisine girebilmekte, uyuşturucu madde kullanımına başlayabilmektedirler (Oster ve Montgomery, 1996).

Depresyon veya anksiyete bozukluğunun madde bağımlılığı riskini iki kat artırdığı bilinmektedir. Çünkü depresyon veya anksiyete bozukluğu gösteren gençler, kendilerini rahatlatmak için daha fazla maddeye sarılabilmektedir. Bu kullanım daha

büyük sosyal, akademik ve iş güçlüklerine yol açmakta ve böylece bir kısır döngü halinde depresyon ve uyuşturucu kullanma gereksinimi artmaktadır. Psikiyatrik bir hastalıkla uyuşturucu kullanımının birlikte olması tedavi açısından da daha büyük problem yaratmaktadır. Bağımlılık eğilimi gösteren gençlerin büyük çoğunluğu ilgiden sevgiden, dirlik ve düzenden yoksun, güven ortamı sağlanamayan, insanlararası etkileşimi bozuk aileler içinden çıkmaktadır (Çakıcı, 2000).

Genel olarak bu tür aileler şu özellikleri taşımaktadır (Çakıcı, 2000):

1. Anne babanın ayrı olduğu, boşanmış ya da parçalanmış aileler.
2. Üvey anne ya da babanın bulunduğu ayrı yaşayan aileler.
3. Evde anne ya da babanın egemen olduğu ve diğerinin çok silik kaldığı aileler.
4. Babanın sürekli olarak çatıştığı, evden uzak kaldığı, annenin kendi dünyasında yaşadığı aileler.
5. Anne babanın sürekli olarak çatıştığı, tartıştığı, kavga ettiği aileler.
6. Kültür bakımından gelişmemiş, ekonomik bakımdan gelişmiş aileler.
7. Çocuğa ve gence ilgi ve sevgi vermek yerine sadece maddi doyum sağlayan, onların istediğini hemen yerine getiren, cebine bol para koyan her türlü serüvene göz yuman aileler.
8. Anne ve babanın alkol uyuşturucu ve uyarıcı kullandığı ailelerdir

2.5.Boşanma

Hukuk yönünden boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan, ailenin bölünmesine ya da tümünden dağılmasına yol açan ve bütün aile

üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır. Boşanmaların büyük çoğunluğunun evliliğin ilk yıllarında olduğu düşünülürse, aile birliğinin bozulmasından en çok zarar görenlerin, küçük çocuklar olduğu ortadadır. Gerçekten, kişiliğin geliştiği bu ilk yıllarda çocuk için en önemli şey, analı babalı bir yuvada, sevilerek, güven duyarak yetişmek olmaktadır. Günümüzde boşanma oranı gün geçtikçe yükselmektedir. Kimi batı ülkelerinde, her dört evlilikten biri boşanma ile bitmektedir. İkinci evlilikler ise yarıya yakın oranda başarısız olmaktadır. Ülkemizde de boşanma sayısı, günden güne artmaktadır. Yurttaşlık Yasası'nda (Medenî Kanun) boşanma nedenleri şu başlıklar altında toplanmaktadır (Yörükoğlu, 1994) :

1. Eşlerden birinin, evlilik dışı cinsel ilişkisi ve aldatması;
2. Eşlerden birinin, onur kırıcı suçlardan hüküm giymesi, onursuz bir yaşam sürmesi;
3. Eşlerden birinin, ötekini bırakıp gitmesi (Terk);
4. Eşlerin birbirinin ötekinin canına kıyma girişimleri ve çok kötü davranması;
5. Eşlerden birinin ağır ruhsal hastalığı;
6. Aşırı geçimsizlik ve uyumsuzluk

Boşanmanın çocuğu nicelik ve nitelik yönünden etkilemesi birçok etmene bağlıdır. Boşanmaya neden olan ailesel sorunun niteliği ve onun bu sorunu algılama biçimi, onun boşanma öncesi içinde bulunduğu ve boşanma sonrası içinde bulunacağı ortam gibi birçok etmen bulunmaktadır. Kuşkusuz boşanmadan bir zarar görmeden çıkan çocuklarda vardır. Boşanma bazen çocuk için rahatlatıcı bile olabilmektedir. Özellikle aile içi huzursuzluk hat safhaya gelmişse ve çocuk boşanmadan sonra sakin bir ortama kavuşacaksa boşanma çocuk için en iyisi olacaktır. Boşanma bütün çocukları aynı şekilde olumsuz etkileyecek diye bir durum söz konusu olmamaktadır. Her boşanma kendine özgü, karmaşık ve çok yönlü durumları içermektedir (Akyüz, 1978).

2.6. Boşanma Sürecinde Çocuk ve Ergenlerin Kişilik Yapılarını Etkileyen Faktörler

Aile, çocuğun gerek kişiliğinin gelişimi, gerekse ruh ve beden sağlığı açısından büyük bir önem taşımaktadır (Cüceloğlu, 1994).

Çocuğun kişilik gelişiminin, aile içinde -güven-anlayış gibi temel psikolojik ihtiyaçlarına da cevap vermektedir. Çocuğun bu ihtiyaçları aile içinde sağlanmaktadır. Aile, çocuğun, fiziksel (bedensel) temel gereksinimleri ile sevmesevilmeme, ait olma gereksinimlerini aile ortamı içinde doyurmaktadır (Öz, 1997).

Sosyolog ve eğitimciler boşanmanın toplumun temellerini sarsacak bir olgu olduğunu ileri sürmektedirler. Bunun asıl nedeni, çocukları da etkilemesi ve çocukla anne ve babalarının ilişkilerinin de boşanmadan genellikle olumsuz zarar görmeleri olmaktadır (Akyüz, 1978).

Boşanma çocuğun gelişiminde en önemli faktör olan tam aileye son veren ve özellikle çocuklar üzerinde yaşam boyu etkilerini duyurabilecek bir olaydır (Akyüz, 1978).

Boşanma süreci boyunca, çocukların uyumunu etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Ancak bunlar genel olarak (1)Yapısal (2) Ekonomik (3)Duygusal olmak üzere üç grupta toplanabilmektedir.

1.Boşanmayla birlikte yapısal olarak, aile iki küçük birime ayrılmakta, buna bağlı olarak da ebeveyn-çocuk ilişkisi değişmekte, aile rol ve sorumluluklarında değişmeler görülmektedir.

2.Ekonomik açıdan, ailenin geliri azalmakta ve bunun sonucu olarak aile bulunduğu yerden bazen taşınmak zorunda kalmaktadır.

3.Duygusal açıdan da aile üyeleri arasında öfke ve karmaşıklık yaşanmaktadır..

Özetle, boşanmanın aile yapısında meydana getirdiği köklü değişim ve bunun ekonomik ve duygusal sonuçları, çocuğun uyumu üzerinde olumsuz rol oynamakta ve yapılan birçok araştırmada da bu olumsuzluklar ortaya konmaktadır (Güvenç, 1986).

Boşanmanın etkilerine hem çocuk yönünden hem de boşanan anne baba yönünden bakmak gerekmektedir. Çocuk yönünden baktığımızda üç temel sorun ortaya çıkmaktadır. İlki, boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun çevresinin zenginliği ve ana-babasıyla ilişkisinin miktarı ve türü çocuğun yetişmesini etkilemektedir. Çocuğun aile ortamı, boşanma sonucu önemli değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. İkinci sorun, çocuğun boşanma sonrasında kaç yaşında olduğuyla ilgilidir. Çocuk küçük yaşlarda iken ortaya çıkan bir boşanma, onun gelişimini derinden etkilemektedir. Üçüncü sorun ise boşanmadan sonra çocuğun anne-babadan birinin yanında kalma zorunluluğu olmaktadır (Cüceloğlu, 1996).

Anne-babadan birinin ya da ikisinin de yokluğu, ebeveynler arası çatışmanın sürekli olması kısaca aile içindeki kaotik bir ortamın varlığı, çocuğa ilgisiz davranılması, aşırı baskıda bulunma çocuklarda uyum sorunları ve davranış bozuklukları yaşatabilmektedir (Yörükoğlu, 1985).

Çocuklarda, ana ve baba ayrılığına bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal belirtiler çok çeşitlidir. Huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik ve saldırgan davranışlar en sık gözlenen belirtilerdir (Yörükoğlu, 1990).

Kız ve erkek çocuklarının, anne-baba boşanmasına verdikleri tepkiler aşağıdaki gibidir (Öz, 1995) :

- Okula direnç
- Çocukta uyku bozuklukları
- Gece korkuları
- Gece ve gündüz altına kaçırma(enurezis)
- Aşırı yemek yeme ya da iştahsızlık
- Psikolojik kökenli kekemelik
- Tırnak yeme
- Konuşmada tutukluk
- İçedönüklük
- Ayrılığı inkar
- Tahripkarlık ve saldırganlık
- Dikkati toplamada güçlük
- Ağlama ve öfke nöbetleri
- Okul başarısında düşüş
- Yalan söyleme
- Psiko-somatik rahatsızlıklar (Baş ve karın ağrıları, mide bulantıları gibi).

Yukarıdaki davranış ve uyum bozuklukları, boşanmış ailelerin çocuklarında görülen tepkilerdir.

Boşanmış ailede çocuk yaş düzeyine, gelişim özelliğine, anne ve babanın kendisine ayırdığı zamana, ilgiye, sunduğu ortama ve anne babanın psikolojik olarak boşanmadan nasıl etkilendiğine koşut olarak farklı şekilde etkilenmektedir. Boşanma ortamı çocuğu çeşitli kaygılara ve güvensizliğe itmektir. Özellikle ilk günlerde yaşanan bu panik ortamında çocuğun sorunlarla başa çıkabilmesi, onun kişilik özelliklerine, yaşına ve kendisine sunulan ortama büyük ölçüde bağlı olmaktadır (Yavuzer, 2003).

Aşağıda boşanma süreci esnasında çocuk ve ergenlerin kişiliğine etki eden faktörler ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

2.6.1. Bireyin Boşanma Olgusuna Karşı Gösterdiği Tepkilerin Yaşa Bağlı Olarak İncelenmesi

Çocuk, cinsiyeti ve yaşı ne olursa olsun, anne-babasının ayrılığından etkilenmektedir. Ancak çocuğun yaşına göre, boşanmadan etkilenme derecesi değişmektedir (Öz, 1995).

Aşağıdaki tablo (tablo 2.6) çocuğun bebeklik döneminden ergenlik dönemine doğru ilerleyen süre içerisinde boşanma olgusuna karşın çocuk ve ergenlerin ne gibi tepkiler gösterebileceğine ışık tutmaktadır (Wenar, 1990).

ÇOCUĞUN TEPKİSİ	ÇOCUĞUN YAŞI	BEKLENEN SORUNLAR	RİSK FAKTÖRLERİ	TAVSİYELER
Ebeveyn kaybının hissedilmesi	0-3 Bebek ve süt çocuğu	Gelişme geriliği Beslenme, uyku, tuvalet sorunları İrritabilite, aşırı ağlama, apati, yoksunluk belirtileri	Çocuğa bakan kişinin olmayışı Yasal ebeveynin yetersizliği Yasal ebeveynin psikolojik bozukluğu	Rutin işlevlerin sağlanması Normal ayrılık anksiyetisinin aşırılaşmasını bekleme Ebeveyne ve çocuğa destek Ebeveyn ciddi olarak depresyondaysa, çocuğa bakıcı sağlanmalı
Ebeveyni kaybetme Bir kenara atıliverme korkusu Şaşkınlık	3-5 Okul öncesi	Sızlanma, ebeveyni bırakmama, korku davranışları Gerileme, gelişme geriliği kabus görme üzüntü, kendine güvensizlik inkar etme Mükemmel davranış	Ciddi veya kalıcı gerileme, kabuslar veya ayrılık anksiyetesi Kalıcı altına kaçırma Yanında yaşamadığı ebeveyni görmeyi reddetme Ebeveynin disiplinine karşı gelme	Eşlerin ikisi de boşanmanın anlamını anlatmalı Günlük rutin işlevler yapılmalı Kalıcı bir disiplin sağlanmalı Çocukların boşanmadan sorumlu olmadıkları açıklanmalı Çocukların hayatına her iki eşin de karışması sağlanmalı

Suçluluk, kendini suçlama Kayıp etme hissi Aldatılmış olma hissi Reddedilmiş olma hissi Şaşkınlık	6-8 Erken okul çağı	Üzüntü, ağlama, depresyon, öfke, dışa vurma, yeniden birleşme hakkında sorma, davranış bozukluğu	Gelişmede duraklama Yeni şeyler öğrenememe Arkadaşlara ve etkinliklere ilgi kaybı Arkadaşların, evcil hayvanların veya akrabaların ölümü Okul veya öğretmen değişiklikleri	Velayeti almayan ebeveynin düzenli olarak daha sık ziyareti Kalıcı disiplin sağlanması Düzenli okula gitmenin sağlanması
Boşanmayı ebeveynlerinin sorunu olarak görür ama suçlayacak bir kişi veya neden arar Utanç Reddedilmiş hissi Yalnızlık	9-11 Geç okul çağı	Ebeveynler arasında çocuk üzerindeki haklar konusunda çatışma Velayet konusunda endişe Bağımlılık Okul sorunları Davranış bozuklukları Bir veya her iki ebeveyne düşmanlık	Ebeveynler arası devam eden düşmanlık Bir ebeveynin tamamen reddi Ebeveynin kendi tarafında olması için çocuğa baskı yapması Okul başarısında azalma	Her iki ebeveynin de katılımının sağlanması Eşlerin birbirini suçlamasının önlenmesi Eşler arasında dürüstlük Çocuğun korkusunun ortadan kaldırılması

Aile yaşantısının yok oluşunu kavrama Geleceği hakkında endişe Aile bireyleri için kendini sorumlu tutma Öfke Düşmanlık	12-18 Adolesan	İmmatür davranışlar Bağımsızlığın erken veya geç kazanılması Aynı cinsteki ebeveyn ile yarış içine girme Cinsel eş olarak veya evlilikte kendi rolü hakkında şüphelenme	Kalıcı okul başarısızlığı Depresyon ve intihar girişimi Madde bağımlılığı Suç işleme Herkes ile cinsel ilişkiye girme	Ebeveyn rolü devam ettirilmeli Arkadaş desteği sağlanmalı Kalıcı disiplin oluşturulmalı Adolesanlardaki duygusal yükseliş ve çöktüklere dikkat edilmeli, bunlar boşanmanın getirdiği stress nedeniyle alevlenebilir.

2.6.2. Eşler Arasında Yaşanan Çatışmanın Çocuğun Davranışlarına Etkisi

Yaşamının ilk çocukluk yıllarını, aile içi çatışmalara maruz kalarak, çok erken yaşlarda anne ya da babasından uzak kalarak (ayrı kalarak), onların korumasından ve sevgisinden yoksun olarak geçiren çocukların büyük bir çoğunluğunda, davranış ve duygulanım bozuklukları oluştuğu görülmektedir (Öz, 1997).

Eşler arasında yaşanan çatışma, ebeveynlik rollerini üç yönden etkileyebilmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Birincisi, çatışma, çocuklar üzerinde sağlanan disiplinin etkisinin ve tutarlılığının azalmasına, bu da çocuklardaki antisosyal davranışların artmasına ve davranışların kontrolünün azalmasına sebep olabilmektedir İkincisi, çatışma anne babaların kendilerini çocuklardan uzaklaştırmalarına veya onları reddetmelerine neden olabilmekte ve buna bir tepki olarak da çocuklar uyum problemleri gösterebilmektedirler. Üçüncüsü, çatışma, anne babaların çocuk üzerinde psikolojik, duygusal kontrol kullanımlarını artırabilmekte, bu da çocukta, kaygı ya da depresyon gibi içe yönelim türü problem davranış belirtilerinin görülmesine sebep olabilmektedir.

Çocuklar, anne baba arasında yaşanan çatışmaya, korku, öfke ve stres gibi olumsuz duygu durumları ile tepki vermektedirler. Ayrıca çocuklar, anne baba çatışması karşısında, çoğu zaman birinin tarafını tutmak zorunda kalmakta, bunun sonucu olarak da aile içi genel uyum bozulmaktadır (Walzack & Burns, 1999).

Boşanma olayı gerçekleşirken çocukların anne-baba arasındaki anlaşmazlığın dışında tutulması güçleşmektedir. Çocuklar genellikle pasif ya da aktif olarak anne baba arasındaki çatışmaya katılmaktadırlar. Ortamın çocuğu etkilemesi çocuğun yaşına kişilik özelliklerine, anne ve babanın karşılıklı tutumlarına büyük ölçüde bağlı olmaktadır (Yavuzer, 2003).

Anne-baba arasındaki çatışmaya çok sık maruz kalan çocuklarda davranış problemleri daha fazla ortaya çıkmaktadır (Yörükoğlu, 1990).

Yapılan araştırmalarda aile içerisinde yaşanan çatışma ve aileler tarafından çocuğa gösterilen uygun olmayan bazı anne baba tutumlarının bireyin ileriki yaşlarda güvenli olmayan bağlanma şekilleri göstermesine sebep olduğu ortaya çıkmıştır (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Tepkisel Bağlanma Bozukluğu beş yaşından önce gelişen ve tek nedeni sağlıklı çocuk bakımı ile ilgili olan bir bağlanma ve iletişim problemidir. Çocukta ilişki kurma ve bağlanma problemi doğumun ilk yıllarından itibaren yetersiz bakım ve sağlıklı ilişki ile ortaya çıkmaktadır. Çocuk toplumsal iletişim ve yaşına uygun tepki verme konusunda yetersiz kalmaktadır. Tepkisel Bağlanma Bozukluğu olan çocuk seçici olmayan bağlanmalar ve uygunsuz toplumsal ilişkiler sergilemektedir. Çocuğun gelişimini gösterdiği ortamda bakım veren kişinin sürekli değişmesi de böyle bir durumun gelişmesine sebebiyet vermektedir (Öztürk, 1997).

Bağlanma Kuramı'na göre, çocuk bebeklikten itibaren annesi ile yaşadığı deneyimleri ve onunla geliştirdiği ilişkisini ilerleyen yaşlarda her türlü yakın ilişkisinde model olarak kullanmaktadır; kişinin **benlik modeli** ile **başkaları modeli**

bu sayede gelişmektedir. Benlik modeli, kişinin ne ölçüde kendini sevgiye layık, değerli bir birey olarak gördüğüdür. Başkaları modeli ise kişinin diğer insanları ne ölçüde güvenilir, ilgi ve sevgi sunmaya hazır bireyler olarak algıladığıdır. Bebekliklerinde annelerine her ihtiyaç duyduklarında gecikmeden annelerinden ilgi gören ve bu sayede güvenli bağlanan bireyler, olumlu birer benlik ve başkaları modeli geliştirmektedirler. Bu bireyler duygu ve düşüncelerini başkalarına açmaktan, ihtiyaçlarını ifade etmekten çekinmemekte, kolaylıkla yakın ilişkiler kurabilmektedirler. Öte yandan, bireylerin benlik ve başkaları modellerinden birisinin ya da her ikisinin birden olumsuz olması mümkündür. Dört farklı yetişkin bağlanma modeli bulunmaktadır (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Güvenli bağlanma

Bu bağlanma tarzına sahip bireyler, hem kendilerin hem de başkalarını olumlu görme eğilimindedirler. Bu kişiler yakın ilişkilere değer vermekte, bu tür ilişkileri başlatmakta ve sürdürmekte başarılı olmaktadır. Ancak bu ilişkiler sırasında kişisel özerkliklerini yitirmemeyi de başarmaktadırlar.

Kayıtsız bağlanma

Bu bağlanma tarzına sahip bireyler, kendilerini olumlu, başkalarını olumsuz görme eğilimindedirler. Bağımsızlıklarına düşkünlüdürler, kimse ile kolay kolay yakın ilişki geliştirmemekte ve başkalarına duydukları gereksinimi ve yakın ilişkilerin önemini reddetmektedirler.

Saplantılı bağlanma

Çocuklukluktaki ikircikli bağlanmaya karşılık gelmektedir. Bu bağlanma tarzına sahip bireyler kendileri hakkında olumsuz, başkaları hakkında olumlu düşünme ve hissetme eğilimindedirler. Başkalarının onayını kazanmak bu kişiler için çok önemlidir. Başkalarını zihinlerinde idealize etmektedirler. Yakın ilişkilerinde karşı tarafa çok bağımlıdırlar ve duygularını abartılı bir biçimde ifade etmektedirler.

Korkulu/kaygılı bağlanma

Bu bağlanma tarzına sahip olan bireyler hem benlik hem de başkaları modeli olumsuz olan bireylerdir. Kendilerine de başkalarına da güvenmekte güçlük çekmektedirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991, McNally ve Noller 2002).

Aşağıdaki araştırmalar çatışmalı aile ortamlarında yetişen bireylerin güvenli olmayan bağlanma şekillerini benimsediğini destekler niteliktedir.

McNally ve Noller (2002) anne babası birlikte yaşamış anne babası ayrı olan ve anne babası birlikte olup aile içerisinde sürekli şiddetli çatışma yaşayan üç grup genç yetişkin üzerinde araştırma yapmışlardır. Araştırmacılar bu grupların sağlıklı hissetme hali, bağlanma stilleri ve özellikle romantik ilişki deneyimleri ile ilgili her grup katılımcıyı incelemişlerdir. Uzun vadede aile içerisinde ileri düzeyde yaşanan çatışmanın çocuğun bağlanmasına olumsuz etkide bulunduğu bununla birlikte aile içerisinde yaşanan çatışmanın ileri boyutta olmasının boşanmanın yarattığı uzun süreli etkilerinden daha yıkıcı olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada anne babası boşanmış ve anne babası aile içerisinde aşırı düzeyde çatışma yaşayan ailelerin çocuklarının aile içerisinde düşük düzeyde çatışma yaşayan çocuklara nazaran

güvenli olmayan bağlanma şekillerini benimsedikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmaya göre anne babası yüksek düzeyde çatışma yaşayan çocukların aile içerisinde düşük düzeyde çatışma yaşayan ergenlere nazaran korkulu /kaygılı bağlanma çeşidine sahip olduğu anne babası boşanmış olan grupta ise her iki gruba karşılaştırma yapıldığında anlamlı bir farklılık gözlemlenmediği ortaya çıkmıştır.

Amato ve Booth'un 1997 yılında yaptığı ve Wallerstein, Blakesle ve Lewis'in 2000 yılında yaptığı araştırmalar anne babası bir arada olup aile içerisinde ileri derecede çatışma yaşayan ve anne babası ayrı olup düşük düzeyde çatışma yaşayan bireylerin yetişkin olduklarında uyum problemleri yaşadıklarını ve yakınlık kurma konusunda yeterince başarılı olamadıklarını ortaya koymuştur. Bu konuda yapılan araştırmada ailelerinin yarısı boşanma aşamasında olan yaşları 13 ile 16 arasında değişen 67 ergen öncelikle görüşmeye alınmış, daha sonra anne baba ve çocukların aile içerisinde yaşadığı çatışmanın boyutu dereceleme ölçekleri kullanılarak saptanmıştır. Boşanmak üzere olan ebeveyn grubu ise evlilik çatışma çözümü ve evlilik uyumlarından ne kadar memnun olduklarını dereceleme ölçeklerini yanıtlayarak belirtmişlerdir. Ergenler dereceleme ölçeklerine aileleri arasında olan anlaşmazlıklara ne ölçüde katılıp katılmadıklarını da işaretlemişlerdir. Bununla birlikte kendilerini nasıl algıladıklarını yaşadıkları anksiyete durumunun ne olduğunu ve depresyon düzeylerini ölçen soruları yanıtlamışlardır. 10 sene sonra artık yetişkin olan bu ergenler kendilerine uygulanmış olan bu ölçekleri yeniden doldurmuşlardır. Bu sefer doldurdıkları kaynaklarda ikili ilişki kurmaya ne kadar hazır oldukları, ilişki kurmakla ilgili olarak temkinli olma ve olmama durumlarının derecesi, bununla birlikte aile içerisinde meydana gelen birtakım çatışma durumları dereceleme ölçekleri kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın sonunda yetişkin olan kız evlatlarının erkek evlatlara nazaran daha fazla kaygı sorunu yaşadığı, daha önce aile içerisinde yüksek düzeyde çatışma yaşadıklarını söyleyen kız ergenlerin yetişkin olduklarında diğer gruba nazaran kendilerini daha fazla depresif hissettikleri, anne babası boşanmış olan grubun ilişkilere karşı daha temkinli davrandığı ve özellikle

Eşler arasındaki çatışma ile çocuğun yaşı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bir kısmında, çocuğun çatışmayı yorumlamasının gelişimsel olarak değiştiği izlenmektedir (Cummings ve ark. 1985; Hetherington, Stanley-Hagen ve Anderson, 1989).

Anılan çalışmalarda çocukların olgunlaştıkça stresli olayları hem daha iyi anlayabildikleri hem de bunlarla daha iyi başa çıkabildikleri görülmektedir.

Hetherington ve arkadaşları (1982) farklı yaşlardaki çocukların anne-baba arasındaki çatışmayla başa çıkmalarının farklı olduğunu, ancak bu çatışmadan belirli bir yaş grubunun diğerinden daha fazla etkilendiğini söylemenin de güç olduğunu belirtmişlerdir. Küçük çocuklar çatışmanın ve onun sonuçlarının daha az farkındayken, büyük çocuklar çatışmanın nedenlerini ve sonuçlarını daha iyi anlayabilmektedirler. Dolayısıyla küçük çocuklar çatışmayla baş etmede zorlanırken, büyük çocuklar çatışmayla başa çıkmada daha iyi stratejiler kullanabilmektedirler (Hetherington, Cox, Cox, 1982).

Yaklaşık 6 aylıktan ergenlik döneminin sonuna kadar çocuklar, anne-babaları arasındaki çözümlenemeyen öfkeye ya da huzursuzluğa tepki vermektedirler (Cummings, Ballard ve El-Sheikh, 1991).

Diğer yandan, verilen tepkiler yaşla birlikte değişmekte ve çocuklar farklı yaşlarda farklı türden psikolojik problemlere daha duyarlı olmaktadır. Örneğin, bebekler ve küçük çocukların saldırgan ve uyumsuz davranışları gösterme olasılıkları daha fazla olmaktadır (Glasberg ve Aboud, 1982).

İçe kapanma ve depresyon ise çocukluğun sonları ve ergenlikte daha çok görülmektedir (Angold ve Rutter,1992).

2.6.3. Boşanma Sürecinde Ebeveynlerin Çocukla Kurduğu İletişim Şekillerinin Çocuğun Kişilik Yapısına Etkisi

Kişiliğin temelleri ilk beş – altı yıl içinde atılmaktadır. Her çocuk yaşamı boyunca mutlaka bir kişilik geliştirmektedir. Ancak bu kişiliğin dengeli ve uyumlu olabilmesi, gelişim basamaklarının örselenmeden aşılmasına bağlıdır. Çocuğun yetiştirilmesinde herşeyden önce temel ruhsal gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir. Fakat toplumdaki artan boşanma oranları gibi nedenler dolayısıyla aile içi etkileşimlerin niteliği değişmektedir. Eğer anne-baba boşanmış, ama çocuğuna karşı tutarlı davranıyorsa bu çocuğun benlik saygısını fazla etkilememektedir. Tutarlı ve doğru davranmadığı durumda da çocuğun benlik saygısında düşmeye yol açmaktadır (Yörükoğlu, 1985).

Uyumsuzluk belirtileri, çocuğun yaşına, boşanmadan önceki örselenmesine ve boşanma sonrası dönemde, ana ve babayla ilişkilerinin niteliğine göre değişmektedir. Bu belirtilerin kalıcı olup olmaması da yine çok çeşitli etkenlere bağlı olmaktadır. Bu bakımdan boşanmanın, çocukta ruhsal dengesizlik yaratan tek neden olarak görülmemesi gerekmektedir (Yörükoğlu, 1990).

Boşanmadan sonra, anne – baba ile olan ilişkinin kalitesi, çocuğun boşanmayı kabullenmesinde önemli bir etkindir. Çocuğun her iki ebeveynle de ilişkisi, olumlu bir şekilde devam ederse çocuğun uyumu da iyi, ilişki olumsuz bir şekilde devam ederse çocuğun uyumu da zor olmaktadır (Schickedanz, 1982).

Boşanma sonrasında eşlerin çocuklarına gösterebilecekleri davranış örüntüleri ve bu örüntülerin çocuğun kişiliğinde oluşturabileceği değişiklikler aşağıda aktarılmaya çalışılmıştır.

Ayrılıktan sonra anne ve baba arasındaki ilişki çocuğun uyumunda en önemli etkenler arasında bulunmaktadır. Çocuğun anne ve babasının diyaloglarının bozulmadığını ya da en azından kendisiyle ilgili olarak konuşmaya devam ettiklerini görmesi ve hissetmesi gerekmektedir. Bu durum çocuğun güven duygusunun zedelenmemesi açısından çok önemlidir. Boşanma her iki eş içinde çetin bir dönemin başlangıcıdır. Eşler bu süreç içerisinde bir süre kendilerini boşluktaymış gibi hissedebilmektedirler (Yörükoğlu, 1994).

Anne-babanın boşanmasıyla birlikte, çocuk kendisini sanki annesinden ya da babasından boşanmış gibi hissedebilmektedir. Çocuklar boşanmadan sonra genellikle anne ile kalmakta ve babalarını haftada bir kez ya da daha seyrek olarak görmektedirler (Cüceloğlu, 1996).

Boşanan ailelerin çocuklarının, genellikle "anne" yanında kalmalarının sağlıklı olduğu görüşü savunulsa da, çocuğun daima babasına da ihtiyaç duyduğu yadsınmaması gereken bir gerçektir (Öz, 1997).

Özellikle çocuklar boşanma ile babayı yitirmeyi bir tutmaktadırlar. Anneye yöneltilen 'ben şimdi babasız ne yapacağım'ya da 'şimdi benim babam kim olacak ?' gibi sorular bunu açıkça kanıtlamaktadır (Mangır, 1993).

Eşlerinden boşanan erkeklerde sık görülen davranışlardan biri, “çocuğu aramamak”tır. Özellikle, hayatında başka bir kadın olan erkek, çocuğunu aramayarak, yeni bir yaşama başladığı mesajını verebilmekte ve eski hayatı ile ilgili her gerçeği bu şekilde yadsıyabilmektedir (Yörükoğlu, 1994).

Kimi çocukta, baba ayrıldıktan sonra ortaya çıkan bu bırakılma korkusu çok güçlü olmaktadır. Çocuk bu korkusunu anneye yapışarak, anneyi gözünün önünden ayırmayarak ifade edebilmektedir. Anne zamanında eve gelmediğinde çocuk yalnız kalabileceği korkusunu panik derecesine varan ağlamalar ve öfke nöbetleri ile ifade edebilmektedir (Mangır, 1993).

Bu durumda çocuklar babanın gidişinden anneyi sorumlu tutabilmekte ve kendi tedirginliğini annesine yansıtabilmektedir. Çocuk karmakarışık duygularını, ana babasına ve kendine beslediği öfkeyi, doğal olarak nazının geçtiği kimseye, yani annesine boşaltabilmektedir (Yörükoğlu, 1990).

Boşanan kadınların, eşlerine karşı “çocuklarını” kullanmak istediklerine ve kullandıklarına çok sık rastlanılmaktadır. Ayrıca, çocuğa babasını kötüleyen, kendi çatışmalarından dolayı, çocuğunun da babasına tavır almasını isteyen annelere rastlanılmaktadır. Bu çocuklar, anneleri ile babaları arasında kalmakta ve bunun çaresizliğini yaşamaktadırlar. Bu ebeveynler bu şekilde, çocuklarının uyum ve davranış bozuklukları geliştirmelerine ve bu bozuklukların kalıcı olmalarına da yardımcı olmuş olmaktadır (Yörükoğlu, 1994).

Yapılan araştırmalarda evlilikleri sona eren çiftlerde anne veya babası tarafından diğer ebeveyne karşı olumsuz düşünce geliştirmeleri sağlanan çocuklarda

sağlıksız birtakım tepkilerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Anne baba yoksunluğu ile karşılaşan çocukların tümünde bu problemlerin tümü ortaya çıkmasa bile yaşa bağlı olarak aşağıdaki tepkilerin farklılık gösterdiği gözlemlenmektedir. Ergen ve çocuklarda anne baba yoksunluğu sebebiyetiyle ortaya çıkan bu belirtilerin tedavisinin gerçekleştirilmesi çocukların ruh sağlığını koruyabilmek adına önem teşkil etmektedir. Anne baba ayrılığı sonucu diğer ebeveyne karşı kıskırılan çocuklarda aşağıdaki tepkiler gözlemlenmektedir (Lowenstein, 2002).

1.Sinirlilik

Anne baba yoksunluğu yaşayan ve herhangi bir ebeveyn tarafından diğer ebeveyne karşı kıskırılan çocukların çoğunda sinirlilik gözlenmektedir. Çocuk kıskırıldığı ebeveyne karşı düşmanlık duyguları ve agresif tavırlar sergileyebilmektedir (Lowenstein, 2002).

2. Kendini kontrol edememe ve impulsif davranışlar

Anne baba yoksunluğu yaşayan çocuklarda özellikle erkek çocuklarda saldırganlık davranışı ile birlikte kendi kendini kontrol edememe ve impulsif davranışlar sergileme gibi davranışlar gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda özellikle erkek çocuğun baba ile birlikte yaşaması ve baba ile iyi iletişim kurmasının kurallara uymama ve asilik davranışlarını önleyici olduğu kanıtlanmıştır (Lowenstein, 2002).

3.Kendine güven kaybı ve benlik saygısında düşüş meydana gelmesi

Anne baba arasında bulunan ayrılık sonucu çocuğun diğer ebeveynden uzaklaşmasının istenilmesi ile çocuğun herhangi bir ebeveynden tamamen uzaklaşması çocuğun benlik saygısında düşmeye sebep olmaktadır. Özellikle erkek

çocuklarının babalarından ayrı kalmalarının bir sonucu olarak babalarını rol modeli olarak alamadıkları ve bu sebepten dolayı benlik saygılarında düşüş meydana geldiği yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Lowenstein, 2002).

4.Ayrılık Kaygısı Problemi

Ayrılık kaygısı problemi, çocuğun bağlandığı kişilerden veya evden ayrılık durumu olduğunda çocuğun aşırı kaygı ve endişe duymasıdır. Bu kaygı durumu çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alındığında çok aşırı miktarda görülmektedir (Öztürk, 1997).

Diğer ebeveynden uzaklaşmaya proglamlananan özellikle yaşları küçük olan çocuklar birlikte kaldıkları ebeveyne yapışma davranışı gösterebilmektedirler. Anne babaları tarafından diğer ebeveynden uzak durması için kışkırtılan çocuklarda, uzak olduğu ebeveyne karşı yüksek kaygı düzeyi ve bununla birlikte hem çocuğu kışkırtan ebeveyne hem de diğer ebeveyne karşı çocuğun olumsuz tutumlar geliştirdiği gözlenmektedir (Lowenstein, 2002).

5.Gelişen fobiler ve korkular

Yapılan araştırmalarda anne baba ayrılığı yaşayan ve özellikle babaları olmayan çocukların annelerine bağımlılık geliştirdikleri ortaya konulmuştur. Bununla birlikte bu çocukların birlikte yaşadıkları ebeveyne ayrılacaklarına dair korku geliştirebildikleri ortaya çıkmıştır. Çocukların anne babalarından ayrılma konusundaki korkularının okula gitme korkusu veya okul fobisi geliştirmelerine sebep olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır. Çocukların bu gibi korkuları sebebiyle hipokondriyak birtakım tepkiler gelişebildiği ve okula gelirken karın ağrısı

çekme gibi birtakım psikosomatik tepkiler gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte birçok çocuk gelecekleri ile ilgili kaygı yaşamakta ve birlikte yaşamakta olduğu ebeveyne zarar geleceğine dair korkular geliştirebilmektedirler (Lowenstein, 2002).

6. Depresyon ve intihar girişimi

Anne babanın trajik ayrılıklarının bir sonucu olarak bazı çocuklar aşırı derecede mutsuz olmakta ve anne baba arasında kalan çocuklar yaşadıkları ikilem ve belirsizlikler sebebiyle intihar girişiminde bulunmaktadır. Bununla birlikte çocuklar anne baba ayrılığının sebebi olarak kendilerini görebilmekte ve anne babalarının kendileri yüzünden ayrıldığını düşünebilmektedirler (Lowenstein, 2002).

7. Uyku bozuklukları

Boşanma sonucu anne baba yoksunluğu yaşayan ve diğer ebeveyne karşı kışkırtılan çocuklar boşanmanın bir sonucu olarak uyku esnasında kabuslar görmekte ve uyku uyumakta güçlük yaşamaktadırlar. Bu çocuklar anne baba yoksunluğu yaşadıkları için suçluluk duygusuna kapılmakta ve uyku uyumakta güçlük yaşamaktadırlar (Lowenstein, 2002).

8. Yeme bozuklukları

Anne baba yoksunluğu yaşayan çocuklarda obesite, anorexia nervroza ve bulimia gibi problemler ortaya çıkabilmektedir (Lowenstein, 2002).

9.Eğitim sorunları

Herhangi bir ebeveyni tarafından diğer ebeveynini reddetmesi için zorlanan çocuklarda okul içerisinde birtakım sorunlar gözlemlenmektedir. Anne baba yoksunluğu yaşayan ve ebeveynlerini reddetmeye zorlanan çocuklarda agresif ve yıkıcı davranışlar gözlemlenmekte ve bununla birlikte bu öğrencilerin ders notlarında düşüş meydana gelmektedir (Lowenstein, 2002).

10.Enuresis ve enkopresis

Enürezis: Yineleyici istem dışı idrar kaçırmadır. Çocukluk çağı hastalığıdır. Erkek çocuklarında daha sık görülmektedir. Çocuk 3-5 yaş arası idrarını gece-gündüz tutacak biyolojik olgunluğa erişmektedir. 5 yaşın altındaki çocuklarda enürezis patolojik olarak değerlendirilmektedir. 5-6 yaş arası ayda en az iki kez, 6 yaşından büyük çocuklarda ayda en az bir kez istem dışı, yineleyici, gündüz ya da gece işemeleri organik bir bozukluğa bağlı değilse enürezis olarak nitelendirilmektedir (Öztürk, 1997).

Enkoprezis: Çocuğun kakasını tutma ve bırakma işlevini kontrol edebileceği yaşa gelmiş olmasına karşın, istemli ya da istem dışı olarak kakasını uygun olmayan yerlere bırakma olarak belirlenen bir bozukluktur. Genellikle gündüz uyanırken daha sık olmaktadır. 4 yaşına kadar enkopresiz tanısı konulmamaktadır (Öztürk, 1997).

Anne baba yoksunluğu yaşayan ve herhangi bir ebeveynin reddedildiği durumlarda çocuklarda alta kaka veya çiş kaçırmaya gibi rahatsızlıklar gözlemlenmektedir. Bu rahatsızlık daha fazla yaşları çok küçük olan çocuklarda anne babasından herhangi birini kaybetme durumuna bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu rahatsızlıklar yaşanan ebeveyn yoksunluğuna ve birlikte kaldığı ebeveynin diğer ebeveyne karşı gösterdiği olumsuz tavırlarına bir tepki olarak çocuk tarafından ortaya çıkmaktadır (Lowenstein, 2002).

11.Madde kullanımı ve kendine zarar verici davranışlar

Boşanma sonucu anne baba yoksunluğu yaşayan ve istismar edilen çocuklar yaşanan olumsuz duygularla başa çıkabilmek için uyuşturucu kullanmaya ya da yaşadıkları çatışmalı durumlarda kaçınabilmek amacı ile kendi kendilerine zarar veren davranışlarda bulunmaktadır. Bu kendi kendine zarar verme davranışları intihara kadar uzanabilmektedir (Lowenstein, 2002).

12.Obsesif Kompulsif davranışlar

Obsesif Kompulsif bozukluk istenmeden, yineleyici şekilde zihne gelen ve rahatsızlık verici düşünce, dürtü ya da düşlemlere obsesyon denilmektedir. Obsesyonların oluşturduğu anksiyeteyi azaltmak amacıyla yapılan yineleyici davranış ya da zihinsel eylemlere ise kompulsiyon adı verilmektedir (Öztürk, 1997).

Anne baba yoksunluğu yaşayan ve kendini güvende hissetmeyen çocuklarda kendilerini güvende tutmaya yönelik birtakım obsesif davranışlar sergileyebilmektedirler (Lowenstein, 2002).

13. Anksiyete ve panik davranışlar

Anne baba yoksunluğu yaşayan çocuklarda yaşadıkları olaylara bir tepki olarak kaçınma davranışları, anksiyete ve panik davranışları gözlemlenmektedir (Lowenstein, 2002).

14. Zedelenmiş cinsel kimlik problemleri

Anne baba yoksunluğu yaşayan çocuklarda çoğunlukla anne babanın yoksunluğundan kaynaklı olarak cinsel kimlik problemleri gözlemlenmektedir. Anne baba yoksunluğu ile karşılaşan çocuklarda her iki cinsiyette de cinsel kimlik problemleri ile karşılaşmaktadır. Bununla anne baba yoksunluğu yaşayan bu çocuklar hem karşı cinsle hem de hemcinsleri ile problem yaşayabilmektedirler (Lowenstein, 2002).

15. Zayıf kadın erkek ilişkileri

Anne baba yoksunluğu yaşayan ve uzakta bulunan ebeveyne karşı kıskırılan çocukların ileriki yıllarda ikili ilişkilerinde içe kapanık veya saldırgan davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir (Lowenstein, 2002).

16. Aşırı boyutta suçluluk duygusuna kapılmak

Anne baba boşanması sonucunda diğer ebeveyni dışlayan bir tutum gösteren çocuklar yaşamlarının daha sonraki evrelerinde dışladıkları ebeveynlerine karşı suçluluk duygusuna kapılabildikleri gözlenmiştir. Bu durum onların yaşamları

süresince kendilerini aşırı boyutta suçlu hissetmelerine sebep olabilmektedir (Lowenstein, 2002).

2.6.4. Boşanmanın Çocuğun Cinsiyetine Yönelik Etkileri

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri, çocuğun cinsiyetine göre de farklılıklar göstermektedir (Öz, 1997).

Boşanmanın ilk etkileri kızlara oranla erkekler üzerinde daha fazla olmaktadır. Ebeveynlerde erkek çocuklarında duygularını ifade etmesini ve göstermesini daha az bekledikleri bir durumdur. Erkekler boşanmanın izlerini üzerinden atabilmek için daha fazla zamana ihtiyaç duymakta ve önemli davranış problemlerine sahip olabilmektedirler (Fisher, 1994).

Bu durumun kız ve erkek arasındaki entellektüel düzeyle bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu durum daha ziyade erkek ve kızların duygularını bastırma ve duygularını göstermesiyle aynı zamanda erkeklerin kızlara oranla daha fazla stresle karşılaşma durumlarını varlığıyla ilgili olmaktadır. Erkekler kızlara oranla daha fazla öğrenme problemlerine ve daha fazla fobilere sahiptirler ve kızlara oranla olgunlukları daha geç olmaktadır. Gelişimde de bu dikkat çekici bir durumdur. 13 yaşındaki bir kız çocuğu neredeyse genç bir kadın gibi görünürken 13 yaşındaki bir erkek halen kız çocuğu ile karşılaştırıldığında bir çocuktur (Fisher, 1994).

Bu yüzden erkekler, duygularıyla nasıl baş etmeleri gerektiğini öğrenmeden yetişmektedir. Bunun devamı olarak da yetişkin olduklarında kişisel ilişkilerinde duygularını paylaşmak zorunda olduklarında, yeni duygularla karşı karşıya geldiklerinde daha fazla zorlanmaktadırlar (Fisher, 1994).

Buna karşılık kızlara bakıldığında, kızların duygularını kendilerine sakladıkları çok nadir görülen bir durumdur. Kızlar duygularını sansüre uğratmamaktadırlar. Yine aynı zamanda dışarıdan bakıldığında, sanki boşanmanın etkileriyle kolay başedebilecek bir görüntü sergilemektedirler. Kızlar ebeveynlerinin dikkatlerini üzerlerine çekmeye ve onların ilgisini üzerlerinde toplamaya çalışmaktadırlar. Kızların buradaki davranışları ne yıkıcı ne de antisosyal olmaktadır. Kız çocukları hislerini genelde saklı tutmaktadır. Üzüntü duyguları, acı veren güvensizlik ve terk edilmişlik içine işleyen duygulardır. Tüm bu içte kalmış duygular ergenlik dönemine ulaştığında ortaya çıkmaktadır. Gençlik döneminde boşanmış aileden gelen kızlar yaşıtlarına oranla en erken dönemde erkeklerle flörtlere hatta cinselliği denemeye girişmektedirler. Birden bire bu dönemde kız çocuklar annelerine karşı düşmanca tavırlar sergilemeye başlamaktadır. Evden kaçma davranışları, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı yine bu dönemde en çok yaşanan problemlerdir. Bu tür kız çocukları genelde, annesi ve babası çok genç yaşta ayrılanlar olmaktadır (Fisher, 1994).

Çocuğun cinsiyeti boşanmaya gösterdiği tepkide çok belirli bir rol oynamasa da, çocuğun boşanma sonrası birlikte yaşamaya devam edeceği ebeveynle kuracağı ilişki üzerinde etkili olabilmektedir. Kız çocuklar, anneleriyle genellikle arkadaş gibi olurken, erkek çocuklar annelerinin yanında kendilerini evin erkeği gibi hissetme eğilimine girebilmektedirler. Bu nedenle annenin yeni biriyle birlikte olduğu durumlarda kız çocukların bu işten pek de hoşnut olmadıkları, buna karşılık erkek çocukların bir rahatlama hissettikleri izlenebilmektedir. Baba-kız ve baba-erkek çocuk ilişkileri ise çok fazla incelenmemiş olmasına karşın, babanın görevlerini yerine getirmede yeterli olduğu durumlarda fazla bir soruna da rastlanmadığını söylemek mümkündür. Kız çocuklarının, anne-babasının boşanmasından en çok etkilendikleri yaş, 5 ile 6 yaş civarı olarak gösterilmektedir.

Bu yaş döneminde, kız çocuğunun, babaya aşırı düşkünlük göstermesi ve boşanmadan dolayı, babanın evden ayrılması, çocuğun birçok psikolojik sorun yaşamasına sebep olmaktadır.

Erkek çocuğunun boşanma olayından en çok etkilendiği yaş ise, buluş çağına rastlayan dönemdir. Buluş çağı, erkek çocuğunun, babası ile özdeşleşmesi ve paylaşımlarının çoğalması gereken bir dönem olduğu için, bu dönemde babanın evden gitmesi, erkek çocuğunu oldukça olumsuz yönlerde etkilemektedir (Öz, 1995).

Kızlar ergenlik döneminde genelde heteroseksüel ilişkilerde problemlere sahip olmaktadır. Eğer kız çocuğu babasıyla yetersiz ya da hiç varolmayan bir baba-kız ilişkisi yaşıyorsa, bu durumda ilişkilerinde romantizmin arayışında olabilmektedir. Sevgi dolu bir baba ile olan ilişkiden yoksun olan kızların kendilerine olan güveni ve sosyal girişim yetenekleri sarsılabilmektedir. Bu durum da onların ileriki dönemlerde karşı cinsle sağlıklı ilişkiler kurma çabalarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Fischer,1994).

Birçok durumda kızların erkeklere yönelik olan hatırlamaları korku dolu, hatta düşmanca ve onlardan kendini geri çekme isteği ile dolu olmaktadır (Fischer,1994).

Boşanmanın erkek çocukları, kız çocuklarından daha derin ve uzun süreli etkilediği görülmektedir. Büyük erkek çocukların ise , küçük erkek çocuklarına nazaran boşanmadan daha derin ve uzun süreli etkilendiği görülmektedir. Büyük erkek çocuklar, küçük erkek çocuklardan daha çok akademik ve duygusal sorunlar yaşamaktadır (Selçuk ve Güner, 2000).

2.6.5. Anne Babanın Boşandıktan Sonra Yeniden Evlenmesinin Çocuğun Psikolojisi Üzerindeki Etkileri

Anne ve babanın ikinci evliliklerini yapmaları sonucu, çoğunlukla büyükanne ve babalarının yanında büyümek zorunda kalan bu çocuklarda çeşitli uyum ve davranış bozukluklarına rastlanmaktadır. Babasının ikinci evliliğini yapmasına rağmen, hâlâ bu gerçeği kabullenemeyip, kendi annesiyle yeniden evleneceğini hayal eden, ya da, 'Annem yeniden başkasıyla evlenemez, evlenmeye kalkarsa polise şikayet ederim' diyen çocuk örnekleri, bu huzursuzlukları açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Cüceloğlu, 1994).

Hetherington ve arkadaşları araştırmalarında (1982), ayrılan eşlerin yeniden evlenmesi halinde, diğer eşte kızgınlık, panik, kaybetme duyguları hatta depresyon gibi tepkilerin yaygın bulunduğunu bildirmişlerdir. Anne-babanın yeniden evlenmesi çocuklarla olan ilişkiyi etkilemekte ve azaltmaktadır. Çocuğun yanında kaldığı ana ya da babanın yeniden evliliği ise çocuklarda büyük bir uyumu gerektirmektedir.

Aşağıdaki araştırmalar yeniden evlenmenin boşanma sonrasında çocuk ve ergenleri nasıl etkilediğine ışık tutmaktadır.

Tulisalo ve Aro (2000) yaptıkları araştırmada yeniden evlenmenin depresyon belirtileri üzerinde ne gibi etkiler yarattığını incelemiş, araştırmada yaşları 16 ile 22 arasında değişen ergenler sorgulanmıştır. Araştırma grubunu çocukluk çağında anne babası boşanmış 356 ergen oluşturmuştur (N:356). Araştırmada anne babası boşanmış ve yeniden evlenmiş olan ergenlerin ev içerisinde yaşadıkları atmosfer, okul performansları, yaşam olayları, sosyoekonomik statüleri, flört

davranışları ve kardeşlerinin önem durumu değişkenleri göze alınarak 22 yaşına geldiklerinde bu kişilerin yaşadığı depresif belirtiler araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda 16 yaşında evdeki fakir atmosferin (iletişim eksikliği ve ilgisizlik vs).ve babanın yeniden evlilik yapmasının sonradan ortaya çıkan depresyon ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Babaları evlenmemiş olan kızların, babaları evlenmiş olan erkeklere nazaran daha fazla depresif olduğu bununla birlikte ergenlikte flört etme davranışının depresyona yatkınlığı artırdığı bu gruplar içerisinde ortaya çıkmıştır. Bulgular anne baba boşanmasından sonra babanın ergenin gelişimi için ne kadar önemli olduğunu ve bu önemin cinsiyete göre değişkenlik gösterdiğini vurgulanmıştır.

Oldfield ve arkadaşları (2006) genç yetişkinlerin üvey babaları ve biyolojik babaları ile ilişkilerini algılama şekilleri üzerine bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada 95 ergenle çalışılmıştır. Yapılan çalışmada ergenlerin 73'ü yani %78.6'lık kısmı iki biyolojik ebeveyn yani kendi anne babası ile yaşarken, 22 tanesi yani %23.2 si anneleri ve üvey babaları ile yaşamaktaydı. Öğrencilere babalar ile ilgili bir anket uygulanmış bununla birlikte (Fine, Coleman & Ganong 1998) tarafından geliştirilmiş üvey babaların davranış şekilleri envanteri (SBI) öğrencilere uygulanmıştır. Bu envanterlerde babaların ve üvey babaların evlatlarına ne derecede yakın olduğu ve sıcaklık gösterdiği, bununla birlikte aileyi ve ergeni kontrol etme konusunda ne kadar başarılı olduğu sorgulanmıştır. Ayrıca anneleri ve üvey babaları ile birlikte yaşayan ergenlere üvey baba sahibi olmanın ne gibi avantaj ve dezavantajları olduğu açık uçlu sorular şeklinde öğrencilere sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda biyolojik babaların üvey babalardan daha sıcak olarak algılandığı bununla birlikte ergenin üzerindeki kontrolünde daha başarılı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Üvey baba sahibi olmanın ne gibi avantajları bulunduğu sorusuna ergenler, üvey babaların aile gereksinimlerine yardımcı olduklarını anlatmışlar, üvey baba sahibi olmanın ne gibi dezavantajları olduğu sorusuna ise

‘üvey babam beni yönetmeye çalışıyor’. ‘Bana patronummuş gibi davranıyor’ şeklinde yanıtlar vermişlerdir (Oldfield, 2006).

Yapılan diğer araştırma bulgularına göre ise üvey annenin ya da babanın eski evliliğinden olan çocuklarını da beraberinde getirmesi daha büyük sorunlara ve evlilik yaşamının daha az doyurucu hale gelmesine yol açmaktadır. Başka bir araştırmaya göre ise genç erkeklerin genellikle üvey baba ile iyi ilişkiler kurdukları gözlenmiştir. Yapılan araştırmalarda ayrılmamış olmakla birlikte aile içinde sürekli çok kötü ana-baba-çocuk ilişkileri yaşamış gençlerde depresyonun, ana-babaları ayrılmış gençlerden daha sık ortaya çıktığı görülmüştür (Akt: Ekşi, 1990).

2.6.6.Toplumun Boşanmış Aile Çocuklarına Yaklaşımı

Toplumumuzda genelde yaygın olan düşünce anne-babası boşanmış olan çocuğun “sorunlu çocuk” olduğu yönünde olmaktadır. Anne-babası ayrılmış çocuğa acınmakta veya ayrı tutulabilmektedir.Yetişkinler anne babası boşanmış olan çocukların yanında konuşmamaya dikkat etmekte veya çocuğa anne ya da babasının ayrılığı hakkında sorular sormaktadır. Çocuklar anne-babasının boşanmasından dolayı sorunlar yaşamaktadır ama bu sorunlar geçicidir ve sorunlarını atlatan çocuklar da, anne-babası boşanmayan çocuklar gibi başarılı ve mutlu, kendileriyle ve hayatla barışık olabilmektedir. Anne-babası boşanmış olduğu için bir çocuğa “problemlili çocuk” damgasının vurulmaması gerekmektedir (Öz, 1997).

2.6.7. Boşanmanın Yetişkinler Üzerindeki Etkileri ve Boşanma Sonucu Ebeveynlerde Ortaya Çıkan Psikopatolojik Durumların Ebeveynlik Rollerini Üzerindeki Etkisi

Boşanma eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsa da ailenin yıkımı demektir. Ayrılmanın mutlak gerekli olduğu durumlarda bile boşanmayla sorunlar bitmemektedir. Boşanma eşleri ekonomik yönden sarsmakta, ruhsal yönden örselemektedir. Boşanma Ebeveynlerin toplumdaki durumlarını etkilemektedir. Bu nedenle, boşanma evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya kurtuluş sayılamamaktadır. Boşanmadan en çok zararlı çıkan, her yerde genellikle kadın olmaktadır. Boşanan anne ciddi geçim sorunlarıyla karşılaşmakta çalışmak zorunluluğuyla, çocuklarının bakım sorumluluğunu almaktadır.

Boşanmış eşler üzerinde yapılan bir araştırmada boşanmış erkeklerde, evli erkeklere göre beş kat yüksek oranda, boşanmış kadınlarda ise evli kadınlara göre üç kat yüksek oranda ruhsal bozukluk bulunduğu görülmektedir. Bu bulgular iki biçimde yorumlanabilmektedir: ya mutsuz evlilikler eşlerde ruhsal uyumsuzluklara sebep olmakta ya da ruhsal uyumu bozuk olanların evlilikleri kısa sürmektedir. Bu iki yorumunda gerçeklik payı bulunmaktadır (Yörükoğlu, 1997).

Ayrılık sonrası döneminde kadın ve erkek bunalım sürecine girmektedirler. Bu süreçte yaşananlar, gerçeği reddetme, kendini insanlardan ayırma, öfke, kaybedilenleri geri almak için pazarlık, depresyon ve son olarak gerçekleri kabul edip uyum sağlamak gibi evreleri içermektedir. Ayrılık sonrasında taraflar tıpkı ergenlik dönemine benzer bir kimlik bulma sorunu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrı yaşama geçildiğinde kaybedilen sadece bir eş değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi ve kimliktir. Eşinden ayrılan birçok insan gelecekte ve yalnız kalmaktan

korkmak kim olduğunu ve ne olacağını bilememek gibi kaygılar yaşamaktadır. Başarısızlık duyguları, gelecekle ilgili beklentilerin gerçekleşmeyeceği inancı, mutlu beraberliklere imrenmeye, karamsarlığa ve benlik saygısının azalmasına yol açabilmektedir. Eşinden ayrılmış kimseler kişisel mesleki, cinsel sosyal alanda kendini yeniden tanımlama gereği duyabilmekte ve eski evli kimliği ile yeni amaçlarını bütünleyebilen insan yeni bir kimlik sentezine varmaktadır. Kuşkusuz bu krizin yoğunluğu, bireylerin boşanmaya yüklediği anlama ve maddi kaynaklara göre değişmektedir (Yavuzer, 2003).

Yörükoğlu'na göre (1978) boşanma ruh sağlığının bozulmasına sebep olmaktadır. Boşanmış kadınların üçte ikisi, erkeklerinse üçte birinde önemli ruhsal sorunlar görülmektedir .

Depresif ebeveynler rahatsızlıklarının getirdiği belirtilerin bir yansıması olarak ebeveynlik görevlerini ortaya koyma konusunda sıklıkla güçlük yaşamaktadırlar. Diğer yandan, ikinci bir konu olarak depresif, aşırı hareketli veya ailesine karşı gelen bir çocuğa karşı ebeveynlik konusunda rol problemleri ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte ebeveynlik görevlerini yerine getirme konusunda güçlük yaşamamanın komorbid psikopatoloji ile yakından etkili olduğu ortaya çıkmıştır (ör. alkolizm, kişilik problemleri). Bu faktörlerden kaynaklanan stress faktörlerinin ebeveynlik üzerine etkileri anne babanın depresyonundan daha fazla etkili olabilmektedir (Downey and Coyne, 1990; Goodman and Brumley, 1990; Stubbe 1993).

Yapılan birçok çalışma ebeveynlik konusunda güçlük yaşanmasını depresif aile bireylerinden çok evlilik sorunları ekonomik sorunlar tıbbi sorunlar ve psikolojik problemler yaşayan ebeveynlerin gösterdiğini vurgulamaktadır. Aileleri ile çatışmalı

ve zayıf bir temele dayalı iletişim kuran çocukların psikiyatrik hastalığa yakalanma riskleri yüksek olmaktadır. Bu risk ailelerin psikiyatrik statüsünden bağımsızdır (Downey and Coyne, 1990; Fendrich, 1990; Lee and Gotlib, 1991; Mufson, 1994; Schwartz, 1990; Weissman, 1992).

Yukarıda çocuk ve ergenleri boşanma süreci içerisinde etkileyen çeşitli faktörlerin çocuğun psikolojisi üzerinde ne gibi etkileri olduğu ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu ışıkta boşanma aşamasında olan veya boşanmış olan eşlerin çocukları ile iletişim kurarken dikkat etmeleri gereken noktalar aşağıda açıklanmaktadır.

2.7. Boşanmış Ebeveynlerin Çocukları ile İlgili Dikkatli Olması Gereken Noktalar

Boşanmadan sonraki bir yıl, ebeveynlerin çocuklarına karşı daha fazla duygusal tutarlılık göstermeleri gerekmektedir. Anne babaların çoğu, ancak boşanmayı izleyen ikinci yılda duygusal tutarlılığı yakalamayı başarabilmektedirler. Boşanmış bir ailenin bireyi olarak yaşamak, kaçınılmaz olarak çocuklara zarar veren bir durum değildir. Önemli olan anne ve babanın evliliklerinin sona ermesini nasıl karşıladıkları, boşanmadan sonra ilişkilerini nasıl sürdürdükleri ve çocukları ile ilgilenmeye devam edip etmedikleridir. Boşanma işlemine başlarken, evde gerginlik düzeyini düşük tutmak gerekmektedir. Anne-babanın çocukların yanında kavga etmemesigerekmetedir. Çocukların gerginliği tolere etme eşiği yetişkinlerden daha düşüktür. Çocuklara boşanma işlemleri hakkında bilgi vermek ve konuyu tartışmak, saklamaktan daha yararlı bir davranıştır. Aile büyükleri ve yakın akrabaların konudan haberdar olması çocukların daha rahat olmasına yol açabilmektedir. Anne babanın günlük hayatlarını bozmamaları ve alışkanlıklarını sürdürmeleri gerekmektedir. Çünkü çocuklar denge ve istikrar aramaktadır. Çocuklarla daha çok

ve nitelikli vakit geçirilmesi önemlidir. Duygularını paylaşması için çocuğu teşvik etmek uygundur, ancak çocuğu zorlamamak gerekmektedir. Boşanmadan sonra diğer ebeveyni kötülemek, çocukların işini zorlaştırmaktadır. Çocukların diğer ebeveyne olan bağlılıklarını desteklemek gerekmektedir. Eşler arasında çeşitli vesilelerle ne kadar çok sürtüşme olursa, çocuklar kendilerini o kadar gergin hissetmektedir.Boşanma süreci esnasında ve boşandıktan sonra çocukları taraf tutmaya zorlamamak gerekmektedir (Selçuk & Güner, 2000).

Çocuklar, boşanma süreci içerisinde hissettikleri baskıdan dolayı yalnız kalmak isteyebilmektedirler.Yalnız kalmak isteme bu durumda bulunan çocuklar için normal bir durum olmakla birlikte genel olarak çocukların kendilerini yalnız hissetmemelerinin sağlanması gerekmektedir. Boşandıktan sonra çocuğu yanına alan eşin çocuğunu bir hayat arkadaşı gibi görme eğilimi başlayabilmektedir.Böyle durumlarda öğüt almak ya da içini dökmek için çocuklarını kullanan ebeveynler aşırı bağımlılık oluşturmaktadırlar. Boşanmadan sonra eşlerin yaptığı hatalardan biri de, diğer eş olmadan da yaşayabileceğini ispat etmeye çalışmaktır. Bunu yapmak olanaksızdır ve kaygıyı artırmaktadır. Boşanılan eşe saygılı davranmak, çocukların problem çözme becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Hatta disiplin konusunda boşanan eşlerin işbirliği yapmaları, konulan kuralların her iki evde de aynı olması çocukların evden eve gittiklerinde daha az sorun yaşamasına olanak sağlamaktadır (Selçuk & Güner, 2000).

2.8 Batı Ülkelerinde Boşanmış Aile Çocuklarının Rehabilit Edilmesi Konusunda Etkili Olan Kurumlar

Bir çocuk, doğal veya onun yerine geçmiş bir ailenin üyesidir. Aile içi üyeleri arasındaki ilişkiler ve aile dışı var olan sistemler, okullar, yasalar, iş ve sağlık

önlemleri (provisions) çocuğun sağlıklı olarak büyümesi yönünde direkt olarak etkinliği bulunan faktörlerdir. Aşağıda boşanma sonrasında çocuğun sağlıklı olarak yetişmesinde hangikurumların ne gibi roller üstlendiği aktarılmaya çalışılmaktadır.

Aile

Ana-baba, çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal gereksinmelerini gidermektedir. Çocukluğun ilk çağlarında, daha bebekken çocuk bir güven hissi oluşturmakta ve sosyalleşmektedir. Çocuk büyüdükçe ilişkiler de değişmektedir. Buna rağmen ebeveynlerin rolü azalmamakta, buna rağmen değişmektedir. Bu nedenle boşanmada, onun yıkıcı gücüne karşı yine ebeveynler savunma çizgisindedirler. Bu aşamada ebeveynlerin yapacağı en doğru şey, çocukların yaş, kişilik ve o zamanın koşullarına göre onlara boşanma ile ilgili uyumlu bir açıklamada bulunmaktır. Bu durumda bunalıma girmiş veya yaşı çok küçük olan bir çocuk, yalnızca açıklamalarda tatmin olmayabilmektedir. Bu durumda ebeveynlerin bu durumlara hassas olmaları gerekmektedir. Gelecek hakkında karar verirken çocukların görüş noktalarının da hesaba katılması gerekmektedir. En doğru şey, çocukların her ne kadar tüm söylenilenleri anlamasalar bile, konuşulabilir olduklarına inanmaktır. Çocukların soru sormasına korkularını ortaya koymalarına ve kendilerini inciten veya ebeveynlerini incitebileceklerini düşündükleri noktaları ifade etmelerine cesretlendirilmesi gerekmektedir. Anne baba arasında münakaşa bulunduğu zamanlarda çocuğun kimseye taraf olmaması vurgulanması gereken bir konu olmaktadır. Ebeveynlerin birbirlerini görmek istememelerine rağmen çocuğun her ikisini de görmeye hakkı bulunmaktadır. Ebeveynlerin birbirlerine karşı olan hislerinde aldatıcı olamaması ve bu hislerinin ne olduğu ve kime yönetildiğinin belirlenmesi gerekmektedir (Walczak ve Burns, 1999).

Sosyal hizmet uzmanları

Okullara ve mahkemelere bağılı olarak çalışan sosyal hizmet uzmanları, boşanan ailelere yardım edebilecek çok özel bir konumda bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları birçok farklı yönde çalışmaktadırlar.

Ayrılık bütün aile kişilerinin krizi olmaktadır. Bu kriz uzun zaman öncesinden beklenilmiş, hatta hazırlanmış bile olsa, olayın kendisi hiçbir kez tümüyle düşünülememektedir. Bu durumda ailenin ve kişilerin önceden var olan problemleri çözebilme yetenekleri yetersiz kalabilmektedir.

Boşanmadan muzdarip olan çocuk ve ergenlere yardımın faydalı olabilmesi için bu bireylere anında yardım edilmesi gerekmektedir.

Ayrılma çoğu zaman iletişimde bir kopma ile beraber gelmektedir. Sosyal hizmet uzmanları küçük çocuklar dahil, bütün aile üyelerini bir araya getirip konuşturarak iletişimin restore edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır.

Sosyal yardımcı çözülmüş evlilik bağlarını gözönünde tutarak ebeveynlik rollerinin devamını sağlamaktadır. Bunalım içinde ve hâlâ kızgın olan eski eşler çocuklarına boşanma konusunda ne olup bittiği hususunda ve birbirlerine hitap ederlerken suçlayıcı sözler söylememekte güçlük çekmektedirler. Öyle bir uzman, ustalıkla, o andaki beraberliğin tartışmak yerine gelecek hakkında düzenlemeler yapmak olduğunu hatırlatarak tarafları saadete getirebilmektedirler.

Birçok ergen ve özellikle çocuklar boşanma olayında şaşkınlık hissedebilmekte ve sanki durumu kontrol etmenin imkansız olduğunu düşünebilmektedirler. Bir eşin kaybı, ayrılıktan ötürü bir ebeveynin kısmen kaybı, yas tutmaya benzer bir seri his uyandırmaktadır.

Kaybedilen kişinin zihinlerden silinmesi ve artık o kimseyi içermeyen yeni bir dünyanın yaratılması gerekmektedir. Yas tutan bir ebeveyn, doğal olarak ebeveynlik kudretinden birşeyler kaybetmektedir, enerjisi azalmakta ve dolayısıyla da çocuklarının gereksinimlerine olan duyarlılığı da azalmaktadır. Çocuklar o ebeveynin idare yeteneğinin yükseltilmesi ve kendine olan güveninin tekrar kazandırılması yoluyla, dolaylı olarak yardım görmüş olmaktadır.

Birçok dul ebeveynin, eşleri olmayınca, iyi bir ebeveyn olduklarına inançları tükenebilmektedir.

Onların da kendilerine güven kazanarak normal hallerine dönmelerine yardım edilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanları çocuklara, direkt olarak kendilerine neler olup bittiğini anlamaları konusunda yardımcı olma, yetişme yurtlarında yetişen küçük çocuklara, kendilerinin anne ve babalarının bağlarını koparacak kudrette olmadıkları ve ebeveynlerinin, onlara bakma yeteneklerinin olmamasına rağmen hâlâ onları sevdikleri düşüncesi aşılabilir. Bazı çocuklar için her iki ebeveyne sadık kalmak ve taraf tutmamak çok zor bir iştir. Bu çocuklara, tarafsız kalmaları özelliğinde öğüt verilmesi gerekmektedir.

Ebeveynleri için kendilerini sorumlu hisseden çocuklara da her şeye rağmen ebeveynlerinin onlardan sorumlu oldukları hatırlatılması gerekmektedir.

Ayrılık anında hissedilen bütün hislerin; örneğin kederlilik, kızgınlık, rahatlık vb. anlamlı ve duruma uyumlu yaşantılar olarak paylaşılması ve her iki taraftan öyle kaydedilmesi gerekmektedir.

Aynı durumda daha birçok çocuğun olduğunu bilmek kederliliği silmemekte, fakat çocuğa kendisinin farklı bir kişi olmadığı hususunda güvence verilmesi gerekmektedir. Velayeti olmayan birçok ebeveyn, ziyaret koşullarını bilerek kabul ettiyse bile, ziyaret zamanlarında hayli bunalımlara girebilmektedir. Onlara kendi çocuklarıyla olmak bile tuhaf gelebilmekte ve bu durumu anormal olarak değerlendirebilmektedir.

Okullara ve mahkemelere bağlı olarak çalışan sosyal hizmet uzmanları, yukarıda belirtilen konularda ebeveynler ve çocuklar arasında sağlıklı bağın kurulması ve çocukların yaşamakta bulunduğu bu durumdan mümkün olduğunca en sağlıklı şekilde atlatılmaları hususunda çalışmaktadırlar (Walczak ve Burns, 1999).

Doktorlar

Doktorlar aile kurallarının ne olduğunu en iyi bilen ve gizli bilgilerin ve hislerin emanet edilebileceği en iyi kaynak olarak gerçekten seçkin bir durumda bulunmaktadır. Çocuklar boşanma sonrasında birtakım psikiyatrik belirtiler gösterebilmektedirler. Eğer çocuğun gösterdiği klinik belirtiler sıkıntıdan dolayı ise, doktorlar bunu aileye gösterebilmekte ve çocuğun mutsuzluğuna dikkati çekebilmektedirler. Zaten kendileri mutsuz olan ebeveynler çocuğun yüzündeki mutsuzluğu okumakta güçlük çekebilmektedirler. Böylece bir pratisyen, ya kendisi

direkt olarak aileye yardımda bulunabilmekte yahut aileyi çevredeki “Çocuk Danışmanlık Kliniği”ne veya hastaneye bağlı “Aile ve Çocuk Psikiyatrisi Departmanı”na gönderebilmektedirler. Bunların her ikisi de bir çocuk psikiyatri, terapist, klinik psikolog, yardımcı öğretmen ve sosyal uzmandan oluşmuş (kısmen veya tüm olarak) bir “tedavi ekibi” olup bu problemler için yardımcı olabilmektedirler (Walczak ve Burns, 1999).

Öğretmenler

Rutter’e göre ebeveynler ve ebeveynler gibi davranan insanlardan sonra çocuğun hayatında en önemli kişiler öğretmenlerdir. Evde kopan bağlarla birlikte ev içerisinde ev, para, velayet, ve ziyaret konularında tartışmalar olmaktadır. Bu aşamada çocuklar çok güvencesiz ve korku içerisinde olabilmektedirler. Buna karşın ebeveynlerin ayrılmasından, gerilimin azalması nedeniyle çocuk rahat bir nefes alabilmektedir. Ayrılıktan hemen sonra okuldaki başarı daima azalmakta, fakat bu düşüş devam etmemektedir. Çocuk bir kez yeni rutine alışıp evde olup bitenleri kabul ettikten ve ziyaretler uyumlandıktan sonra çocuğun okuldaki başarısı hatırı sayılır derecede gelişebilmektedir. Öğretmenlerinin yardımı ile bu durumda olan çocukların, arkadaşlarıyla olan iletişimi daha güvenceli hale gelebilmektedir. Birçok çocuk için boşanma yeni roller ve sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Babalarıyla yaşayan kızlardan evde birçok roller beklenmektedir.

Bu durum okul ödevlerine daha az zaman bırakmakta ve çocuğun yeterince uyku uyuyamamasına sebebiyet vermektedir. Onları her sabah uyandıran ebeveynin artık orada bulunmaması nedeniyle okula geç kalma durumları sözkonusu olabilmektedir.

Öğretmenlere bu noktada önemli görevler düşmektedir. Bu noktada bu durumlarda olan öğrencilerin durumlarının öğretmenler tarafından göz önünde bulundurulması ve öğrencilerin yaşadıkları problemlerin öğretmenler tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Böyle olaylarda öğrencilere yardımın birçok yolu bulunmaktadır. Küçük çocukların fiziksel olarak rahata kavuşturulabilmesi için basit bir temas, örneğin çocuğu kucaklama veya arkasını sıvazlama davranışı o çocuğa sevildiği duygusunu hissettirebilecektir. Büyükçe bir çocuğun öğretmeninden beklentisi, onun evdeki tüm olup bitenleri bilen bir öğretmenin var oluşu kadar basit olabilmektedir. Bu durumda öğretmenin çocukla diğer öğrencilerin yanında özel durumlarını konuşması uygun olmamakla birlikte öğrenci ile özel olarak ilgilenilmesi uygun olacaktır.

Öğretmenler öğrencilerle aynı alanı günün büyük bir kısmında beraberce kaplamaları nedeniyle, öğretmenlerin dışında pek az kimse onlar kadar etkin olabilmektedir.

Öğretmenler çoğu kez öğrencilerin aileleriyle de temas içerisinde olmaktadır. Bunu bir “partnerlik haline getirmek her iki tarafın arzusuna tabidir. Çocuğun evde çektiği güçlükler onun eğitiminin aksamasına ve belki de okulu bırakıp kariyer yapmasına engel olabilmektedir. Ebeveynlerle öğretmenler arasında iyi bir işbirliği çocuğa yardımcı edilecektir. Öğretmenler, ebeveynlerin okul ile olan temasları konusunda, öğrencilerin okul raporlarını tartışmak için her iki ebeveynle temasa geçebilecek aile ile çocuk arasında bir köprü oluşturabilecek konumdadırlar. Bu noktada birçok ebeveyn çocuklarına olan ilgileri nedeniyle bu işbirliğine katılmak istemektedirler (Walczak ve Burns, 1999).

Sağlık Ziyaretçileri

Sağlık ziyaretçilerinin ödevi, halk açısından hastalık daha gelmeden önlemek ve varolan sıhhati korumak olarak görülmektedir. Bir sağlık ziyaretçisi yalnız problemlili aileleri değil, herkesi ziyaret ettiği için böyle bir kimse her tür aile tarafından evlere bir sosyal uzmandan daha kolay kabul edilmektedir.

Böyle bir uzman, çocuğun gerektiği gibi yetişmediğini ilk kez not eden ve olası nedenlerini bilebilecek bir kaynak olmaktadır.

Boşanma sonucunda çocuk ve ergenler çeşitli şekillerde yaşadıkları bu durumdan etkilenebilmektedirler. Sağlık ziyaretçileri çocukların boşanma sebebi ile yaşayacakları sıkıntıları daha kolay anlayabilmekte ve çocukları gerekli noktalara daha kolay yönlendirebilmektedirler (Walczak ve Burns, 1999).

Psikolojik Danışmanlar

Boşanma, aile bireylerinden birinin ölümü, bakıcının değiştirilmesi, şehir veya ev değişikliği, okula başlama, kreşe başlama, kardeş doğumu ve annenin işe başlaması gibi yaşam değişiklikleri çocuklar için önemli duygusal sorunlara yol açabilmektedir. Yetişkinler gibi, çocuklar da bu tip değişimlerden farklı düzeylerde etkilenebilmektedirler. Bu değişimlerden önce psikoloğa başvurarak çocukların bu değişime hazır olup olmadıklarını öğrenmekte ve hazır değilse bu olayların çocuklara nasıl anlatılabileceği konusunda danışmak yararlı olmaktadır. Özellikle boşanma ve kardeş doğumu konularında mutlaka birkaç seanslık danışmanlık alınması gerekmektedir, birçok çocuk bu değişimlerden çok etkilenmektedir (Walczak ve Burns, 1999).

2.9. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ebeveynleri boşanmış olan ergenler üzerine yurt dışında yapılan araştırmalar incelenmiştir.

2.9.1.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Dünyanın çeşitli ülkelerinde anne babanın boşanmış olmasının ve boşanma süreci içerisinde yaşanan olumsuz birtakım psikososyal etkenlerin özellikle ergenlik çağında depresyona sebebiyet verdiği yapılan araştırmalarda kanıtlanmıştır. Aşağıda anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin bu süreç içerisinde psikolojik ve demografik birtakım faktörler karşısında ne hissettikleri yapılan birtakım araştırmalar ile aktarılmaya çalışılmaktadır.

Ge ve arkadaşları (2006) anne babası boşanmış ve boşanmamış olan kız ve erkek ergenlerin yaşadıkları stresli yaşam olaylarını ve bu ergenlerin depresyon belirtilerinin nereden kaynaklandığını yaptıkları 11 senelik bir araştırma ile ortaya koymuşlardır. Yapılan bu araştırmada 550 kız ve erkeğin depresyon belirtilerinin kaynağı çok yönlü analizler kullanarak incelenmiştir. Araştırmada özellikle kızların depresyon belirtilerinin kıvrımlı bir düzlem şeklinde ilerlediği gözlenmiştir (curvilinear). Özellikle kızların depresyon belirtilerinin orta ergenlik döneminde yükselişe geçtiği ve daha sonra geç ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde belirtilerin azaldığı görülmüştür. İkinci olarak erkeklerle karşılaştırıldığında genç ergenlik döneminde ve genç yetişkinlik döneminde kızların erkeklere nazaran daha fazla depresyon belirtileri gösterdiği ortaya çıkmıştır. Üçüncü olarak 15 yaşında anne babası boşanan ergenlerin anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha kesin bir

şekilde depresyon belirtileri gösterdiği gözlemlenmiştir. Dördüncü olarak araştırma, çocukların boşanmadan hemen sonra yaşadıkları stresli yaşam olaylarının anne baba boşanmasının yarattığı depresif belirtiler üzerinde oldukça büyük etkisinin bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Beşinci ve son olarak bu stresli yaşam olaylarının oldukça uzun bir süre devam etmesinin, anne babadan herhangi biri ile iletişim kaybı yaşanması veya anne baba kaybının ergende depresyon belirtilerinin oluşması ile yakından ilişkili olduğu saptanmıştır.

Chao ve Ark. (2001) 12-16 yaş 7. 8. 9.ve 10. sınıf ortaokul öğrencilerinin kendini değerlendirme farklılıklarını karşılaştırdığı araştırmaya göre, kayda değer farklılıklar bulunmuştur. Boşanmış aile çocuklarında mutsuzluk, dengesiz duygular ve başkalarıyla birlikte olmayı istememe gibi problemlere sahip oldukları bildirilmiştir (Chao ve ark; s2001).

Storksens ve arkadaşları (2005) anne baba ayrılığı yaşayan ve anne baba ayrılığı yaşamayan bir grup ergenin depresyon ve anksiyete düzeylerini, okul problemlerini, özsaygılarını ve kendilerini sağlıklı hissetme durumlarını incelemek üzere bir araştırma yapmışlardır. Araştırmaya anne babası boşanmış (n: 413) 413 ve karşılaştırma grubu olarak anne babası boşanmamış 1758 (n:1758) ergen katılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveyn ayrılığı ile anksiyete, depresyon, kendini sağlıklı hissetme, özsaygı ve okul problemleri gibi faktörler arasında anlamlı ilişkinin bulunduğu gözlenmiştir. Erkek olan ergenler ayrı olarak incelendiği zaman ise anne baba ayrılığının erkeklerin okul içerisinde davranış problemleri göstermelerine sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Kız ergenler ayrı olarak incelendiğinde ise yukarıda verilen tüm değişkenler ile anlamlı ilişki bulunmuş, anne baba boşanmasının yukarıda verilen değişkenlerle anlamlı olarak ilişkili olmasında baba yoksunluğunun büyük önem taşıdığı araştırma sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Storksén ve arkadaşları (2006) boşanma esnasında yaşanan olayların bireyin genel uyumu ve kendini sağlıklı hissetme üzerinde ne gibi etkileri olduğunu araştırmış, ayrıca anne babanın yaşadığı stresin çocukların psikolojisi üzerinde ne gibi etkileri olduğunu incelemiştir. Araştırmaya yaşları 13 ile 19 arasında değişiklik gösteren 8984 Norveçli ergen ve ebeveynleri katılmış, bu bireylerin psikolojik durumları değişken olarak kaygı, depresyon, bireysel olarak iyi hissetme hali ve üç ayrı konuda okul problemleri kullanılarak araştırılmıştır. Ailede boşanmanın varlığının ergenlerin yaşadıkları problemler ile orta düzeyin üzerinde anlamlı olarak ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Boşanma ve aile içerisinde meydana gelen stresin ergenlerin stresli olması ile bağımsız bir şekilde ilişkili olduğu ve bununla birlikte ergenin yaşadığı depresyon belirtilerine iki kat fazla etki ettiği (double exposure) görüşüne varılmıştır. Anne babası boşanmamış ve stresli olaylar ile karşı karşıya kalmamış olan ergenlerin (%14) anne babası boşanmış olan ve bunun sonucu olarak stres yaşayan anne babaların çocuklarında %30 oranında stres saptanmıştır. Demografik faktörler kontrol altına alındığı zaman, boşanmanın kaygı ve depresyon üzerindeki etkileri incelendiğinde depresyon ve anksiyete belirtilerinin erkeklere nazaran kızlarda daha fazla görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Sourander ve Helstela (2005) ergenlik döneminde yaşanabilecek olan içsel ve dışsal birtakım problemlerin çocukluk dönemindeki belirleyicilerinin neler olduğunu epidemiyolojik bir araştırma ile açıklamışlardır. Yapılan araştırmada 609 adet öğrencinin davranış biçimleri ile ilgili veriler, amaçlanan epidemiyolojik örneğin % 71'i kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmada veriler test tekrar test yöntemi ile elde edilmiş, (8 yaşındaki çocukların aile ve öğretmenleri için Rutter testi, çocukların depresyon düzeylerini ölçmek için ise Çocukluk Depresyon Envanteri ile 16 yaşındaki ergenler için ise çocuk davranış kontrol listesi uygulanmıştır). Bu uygulamalar önemli sonuçlara katkıda bulunmuştur. Yapılan çok yönlü analizlerde

hiperaktivite problemlerinin dışsal problemlere sebep olduğu ortaya konulmuştur. Aileler özellikle erkek çocuklarda hiperaktivitenin dışsal sorunlara sebep olduğunu ifade ederken, öğretmenler erkeklerde hiperaktivitenin bağımsız bir şekilde içsel problemlere sebep olduğunu aktarmışlardır. Öğretmenler verdikleri raporlarda davranış problemlerinin hem kızlarda hem de erkeklerde içsel sorunlar oluşturduğunu bildirmişlerdir. Bununla birlikte ebeveynlerin görüşlerine bakıldığında zaman duygusal problemlerin hem kızlarda hem de erkeklerde içsel problemler (depresyon düşük benlik algısı gibi) yarattığı ortaya çıkmıştır. Araştırmada Çocukluk Depresyon Ölçeği kullanılarak çocukların kendileri ile ilgili birtakım görüşler vermesi sağlanmış ve bunun sonucu olarak kızlarda içsel sıkıntı ve acının sıklık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Algılanan tedavi edilme ihtiyacı kızlarda ergenlikte meydana gelebilecek problemler için belirleyici bir faktör olmuştur. Erkeklerde ise aile yapısının değişmesinin yani anne babanın boşanması veya yeniden evlenmesinin bağımsız bir şekilde davranış problemlerine sebep olduğu bununla birlikte erkeklerde ergenlikte meydana gelebilecek içsel veya dışsal problemlerde belirleyici bir faktör olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırma daha önce yapılan araştırmaları davranış problemlerinin çocukluk yıllarından ergenliğe doğru taşındığı ve bu sebeple bu gibi rahatsızlıkların çocukluk yıllarından itibaren başlayarak teşhis ve tedavisin yapılması gerektiğini ortaya koymuştur (Sourander ve Helstela, 2005).

Spence ve arkadaşları (2003) yaptıkları araştırmada 14 yaşında meydana gelen depresyon ve kaygı gibi belirtilerin hangi faktörler ile ilişkili olduğunu araştırmışlardır. Bu araştırmada erken çocukluk döneminde annedeki anksiyete, annedeki depresyon düzeyi, yoksulluk, aile içerisindeki ilişkiler ve boşanmanın anne üzerinde meydana getirdiği stres gibi faktörlerin çocuğun ergenlik dönemindeki psikolojisi üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Uzunlamasına yapılan çalışmada 4434 aile ile çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadar olan süre içerisinde çalışılmıştır. Erken çocukluk dönemlerinde yoksulluk ve evlilik ilişkileri kontrol grubu olarak kullanıldığı zaman annede anksiyete bulunmasının ve annenin

depresyon geçirmesinin 14 yaşında ergende meydana gelebilecek anksiyete ve depresyon üzerinde küçük ama önemli bir etkinsinin bulunduğu ortaya çıkmıştır. Annede bulunan yüksek düzeyde anksiyete ve depresyonun bu etkiyi artırıcı bir etken olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukluk döneminin ilk beş yılında yoksulluk, anne baba ayrılığı, aile içi iletişimlerde problemlerin meydana gelmesi gibi durumların ergenlik döneminde meydana gelen depresyon ve anksiyetede küçük ama önemli bir risk faktörü olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada süregelen olarak tek ebeveyne sahip olmanın ergenlikte meydana gelen depresyon ve anksiyetede bir risk faktörü olmadığı gözlenmiştir. Risk faktörleri arasında cinsiyetler arasında yoksulluk faktörünün dışında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırmada yoksulluk faktörünün kızlar üzerinde oldukça önemli etkileri bulunduğu ortaya konulmuştur. Genel olarak bu araştırmada erken çocukluk döneminde annede anksiyete veya depresyonun bulunmasının, yoksulluğun, aile içerisinde meydana gelen iletişim problemlerinin veya anne baba ayrılığının ergenlik döneminde yaşanılabilir depresyon ve anksiyeteyi ortaya çıkaran küçük ama önemli bir risk faktörü olduğu belirtilmiştir.

Mayer ve arkadaşları(2006) Macaristan'da çocuk ve ergenlerde depresyona sebebiyet veren yaşam olaylarını inceleyen 9 adet araştırmayı gözden geçirmiş ve depresyonu tetikleyen faktörlerin neler olduğunu kendi yaptıkları araştırmaların sonucunda yayımlanmıştır.

Mayer ve arkadaşlarının Macaristan'da iki farklı bölgede bulunan 9 adet ilkokulda 2,652 öğrenci ile çalışarak yaptıkları araştırmada çocuk ve ergenlerde depresyona sebebiyet veren risk faktörlerinin neler olduğunu saptamışlardır. Araştırmada bireylerin yaşadıkları yaşam olayları ailelere verilen yaşam olayları anketi ile incelenmiştir. Depresyon belirtileri ise çocukluk depresyon ölçeği ile ölçülmüştür. Araştırılan 20 farklı yaşam olayı içerisinde avaraj depresif semptom

skorları ile aile içerisinde herhangi bir bireyin rahatsız olması, özellikle bireyin kardeşinin rahatsız olması, anne babanın boşanmış olması, aile üyeleri ve bireyleri arasında sürekli olarak tartışmanın bulunması, alay edilme, başka bir yerleşim yerine taşınma bununla birlikte yoksulluk arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Erkeklerde babanın ciddi bir hastalığa sahip olması, aile içerisinde sürekli olarak tartışmaların yaşanması ve alay edilme gibi faktörlerle anlamlı ilişki bulunurken kızlarda anne baba ayrılığının, kardeşte bulunan psikiyatrik hastalığın, maddi problemlerin, bir yerden başka bir yere taşınmanın ve alay edilmenin depresyon riskini artırdığı görülmüştür. Sonuç: Yapılan araştırmada farklı yaşam olaylarının çocukluk ve ergenlik depresyonuna sebep olduğu görülmektedir.

Richardson ve McCabe (2001) ergenlik döneminde meydana gelen boşanma, yaşanan nesiller arası çatışma ve ebeveynler ile yakınlık kurabilme durumunun ileriki yaş dönemlerindeki psikososyal uyumu ne yönde etkilediğini araştırmıştır. Yapılan araştırmaya 146'sı kız, 21'i erkek olmak üzere 167 üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırmada ergenlik döneminde ergenlerin ebeveynleri ile yaşadığı nesil çatışmasının düzeyi, öğrencilerin aileleri ile ilişkileri ve ergenlerin anne babalarının evlilik durumları sorgulanmıştır. Araştırmanın sonucunda ergenlik döneminde yüksek düzeyde yaşanan nesil çatışmasının bireyin psikososyal uyumu üzerinde olumsuz etkileri olduğu bununla birlikte yaşanan nesil çatışmasının ergenin anne baba ile yakınlığını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Ergenin ebeveynlerinin her ikisiyle de uzak ilişkilere sahip olmasının psikososyal uyum üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu bununla birlikte anne babanın her ikisiyle de zayıf ilişkilere sahip olmanın psikososyal uyumu olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Araştırmada anne ya da babadan sadece biri ile iyi iletişim sahibi olmanın ise psikososyal uyumu olumlu yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Yine anne ya da babadan herhangi biri ile yakınlık kurmanın ergenin toplum içerisinde olumlu sosyal ilişkiler geliştirmesine sebep olduğu ortaya çıkmış ve anne babası boşanmış

olan genç ergenlerin anne ve babaları ile iyi iletişim içerisinde olmalarının psikososyal uyum için ne kadar gerekli bir olgu olduğu vurgulanmıştır.

Aro ve arkadaşları (2006) 32 yaşında olan ve anne babaları 16 yaşından önce boşanmış olan ergenlerin (n:317) psikososyal uyumlarının ve kendilerini iyi hissetme durumlarının anne babası boşanmamış olanlardan (n:1069) ne gibi farklılıklar gösterdiklerini araştırmışlardır. Araştırmaya Finlandiyalı 1471 ergen katılmıştır. Araştırmada veriler 16 yaşından 32 yaşına kadar geçen sürede düzenli olarak elde edilmiştir(n:1471). Bu araştırmada çocuk depresyon ölçeği, genel sağlık anketi ve psikosomatik sorunlar anketi kullanılmıştır. Bu araştırmada anne baba boşanmasının yetişkinlik döneminde bulunan bireylere ne gibi etkileri bulunduğunu, bireyin genel iyi olma halini, yaşam durumunu, bireysel problemlerini, sosyal ilişkilerini, yaşamda çevresinden aldığı desteği, negatif yaşam olayları ve sağlıklarını bozabilecek riskli davranışlarının ne olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmada anne babası boşanmış olan kız çocuklarında anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha fazla psikolojik problemlerin bulunduğu ortaya çıkmıştır (Beck depresyon ölçeğinde, genel sağlık envanterinde ve psikosomatik belirtilerinde erkeklere nazaran daha yüksek puanlar elde edilmiştir). Bu farklılıklar erkeklerde bulunmamıştır. Kısa süreli eğitim, işsizlik, boşanma, negatif yaşam etkileri ve sağlığı riske atacak davranışların her iki cinsiyette de anne babanın boşanması sonucu olarak ortaya çıktığı gözlenmiştir. Araştırmada çocukluk döneminde anne baba ayrılığı yaşanmasının yetişkinlik dönemlerinde yaşanabilecek problemlere etkide bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum cinsiyete göre incelendiğinde kızların anne baba ayrılığından daha fazla etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bu araştırma çocukluk döneminde yaşanan boşanmanın özellikle kızların yetişkinlik döneminde psikolojik ve sosyal açıdan birtakım problemler yaşamasına

sebebiyet verdiğini ortaya koymakta ve bu noktada boşanmadan sonra bu problemlerin yaşanmaması için önlemler alınmasını gerekli kılmaktadır .

Tamara ve arkadaşları (2006) anne baba ve ergenlerin birbirleri ile boşanma sonrası kurduğu iletişimlerin, her iki tarafın boşanma olgusu ile başa çıkabilmesi ile ne kadar ilişkili olduğunu araştırmışlardır. Anne baba ve ergenler arasında boşanma sonucunda oluşan boşanma sonrası strese sebep olan faktörlerin neler olduğu Burgoon'un ve Hale'in geliştirmiş olduğu İlişki iletişim Ölçeği (Relation Communication Scale) (RCS 1978) kullanılarak ölçülmüştür. Ölçek 50 adet anne babası boşanmış ergene ve bu ergenlerin ailelerini gözlemleyebilecek yakınlarına uygulanmıştır. Araştırmada anne baba ve ergenlerin birbirleri ile kurdukları iletişim şekillerinin (ör: yakınlık, modern düşünüş tarzının, ilişkilerindeki derinliğin ve soğukkanlılığın) stres düzeyleri ile ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuğun iletişim kurabilmesi ile çocuğun boşanma ile başa çıkabilme yeteneği arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ailenin iletişiminin çocuğun boşanma olayı ile başa çıkabilmesinde ters yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ne çocuğun ne de anne babanın iletişiminde anne babanın boşanma ile başa çıkabilmesi ile ilişkili olmadığı araştırmanın bir sonucudur. Bu araştırma tatmin olma ve yakınlık değişkenlerinin kontrol olarak kullanıldığı durumlarda geçerli olmuştur.

Gilman ve arkadaşları (2003) yapmış oldukları araştırmalarda, düşük sosyoekonomik statü, anne babanın boşanmış olması ve sürekli yer değiştirme gibi faktörlerin depresyona sebebiyet verip vermediğini ayrıca bu faktörlerin depresyonun hangi düzeyde yaşanmasına sebebiyet verdiğini araştırmışlardır. Araştırmacılar Rhode adasında bulunan Providence şehrinde 4140 doğum içerisinde 1089 kişilik bir örneklem grubu oluşturarak araştırmayı sürdürmüşlerdir. Araştırmada yaşları 19 ile 38 arasında değişen kişilerle mülakat yapılmıştır. Yaptıkları mülakatlarda ailenin yaşadığı sosyoekonomik zorluklar, anne baba ayrılığı ve sürekli aynı yerde kalma

konusunda yaşanan dengesizlik, yedi yaşından başlayarak annenin yaşam yeri kayıtları incelenerek gözlemlenmiştir. Bireylerin depresyon belirtilerinin hangi yaşta başlamış olduğu ve yaşam içerisinde kaç kere depresyon geçirdikleri bununla birlikte en son kaç yaşında depresif tepkiler gösterdikleri yapılan görüşmeler ile elde edilmiştir.

Araştırmada depresyonun neye odaklı olarak başlangıç gösterdiği ve neye dayalı olarak hafifleme gösterdiği bununla birlikte neye dayalı olarak yineleme gösterdiği poisson regresyon analizleri kullanılarak elde edilmiştir. Bunun sonucu olarak ailenin sosyoekonomik düzeyinin düşük olması, aile parçalanması ve yerleşim yerinin sürekli değişmesi gibi faktörlerin 14 yaşında depresyonun başlangıç göstermesine sebebiyet verdiği ortaya çıkmış ayrıca çocukluk dönemine yaşanan tersliklerin depresyonun ilerleme kaydetmesine sebebiyet verdiği ve ayrıca yaşanan depresyonun iyileşme göstermesini engellediği ortaya çıkmıştır.

Goodman,ve Pickens (2000) kendi kendini suçlama ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan öğrenciler arasında bir araştırma yaparak bulmaya çalışmıştır. Yapılan araştırmada anne babası boşanmış olan öğrencilerde araştırmanın bir sonucu olarak düşük benlik saygısı ve kendini suçlama davranışının anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha fazla bulunduğu gözlemlenmiştir. Buna rağmen aileleri boşanmış olan çocukların benlik saygısı düzeylerinin zaman içerisinde düzelme gösterdiği gözlenmiştir. Her ne kadar anne babası boşanmış olan ergenlerin benlik saygısı düzeyleri zaman içerisinde düzelme gösterse de benlik saygısı ile ilgili kendini rapor etmenin boşanmanın uzun süreli etkilerini anlamak için oldukça önemli bir araç olduğu bildirilmiştir.

Dannison ve Coerner (2006) yaptıkları araştırmada boşanmadan sonra ebeveynlerin birbirleri ile çatışma yaşamalarının ergenlerin evliliğe karşı olan bakış açılarını ne derecede etkilediğini incelemiştir. Yapılan araştırmada Merkez ve Güney Arizona'da yaşayan bireylerin boşanma raporları incelenerek 194 anne ve yaşları 11 ile 17 arasında değişen ergenlere ulaşılmıştır. Araştırmada annenin çocuğa çeşitli konularda duygusal açılımının ve cinsiyet değişkeninin evliliğe karşı olan tutumuna ne yönde etki ettiği bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmada boşanma sonrası ebeveynlerin arasında yaşanan çatışmanın ergenlerin evliliğe karşı olumsuz duygular geliştirmelerine sebebiyet verdiği ortaya çıkmış bununla birlikte annenin para konusunda yakınmalarının sadece kızlarda evlilik ile ilgili negatif tutumlara sebebiyet verdiği ortaya çıkmıştır.

2.9.2. Türkiye'de Yapılmış Olan Araştırmalar

Nilgün Öngider (2006) evli ve boşanmış olan ailelerde algılanan ebeveyn kabul ya da reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerinde ne gibi etkilerinin olduğunu araştırmıştır. Rohner (1976, 1988) tarafından ortaya atılmış olan Ebeveyn Kabul-Red Kuramı üzerine temellendirilmiş olan bu çalışmada, evli veya boşanmış olma, eşler arası çatışma ve ebeveyn kabul-reddinin, ülkemizdeki ilköğretim çağı çocuklarının psikolojik uyumu üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemi, anne-babası evli 138 çocuk ile anne-babası boşanmış 124 çocuk ve bu çocukların anneleri olmak üzere toplam 524 kişiden oluşmuştur. Araştırmada ebeveyn kabul-reddi, Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği (EKRÖ); kişilik uyumu, Kişilik Değerlendirme Ölçeği (KDÖ); eş kabul reddi ise Eş Kabul-Red Ölçeği (EŞKRÖ) ile değerlendirilmiştir.

Araştırmada, çocukların kişilik uyumu açısından, anne-baba kabul reddi ile anne baba arasındaki çatışmanın, anne-babanın evli ya da boşanmış olmasından daha önemli olduğu bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen verilere göre, çatışmalı evliliklerdeki çocuklar, anne-babası anlaşarak boşanmış çocuklara göre, hem daha fazla ebeveyn reddi algılamakta, hem de psikolojik açıdan daha fazla yıpranmaktadır. Anne-baba arasındaki çatışma, hem annelerin hem de babaların çocuklarına karşı daha reddedici davranmalarına yol açmaktadır. Çalışmadan elde edilen önemli bir bulgu da, evli ailelerde babaların çocuğun psikolojik uyumu üzerinde en az anneler kadar etkili olduğu; ancak, boşanma sonrasında babaların çocukları üzerindeki bu etkisinin oldukça azaldığı ve çocuğun yaşamına annenin daha fazla damga vurduğudur.

Bu çalışma, çocukların ruhsal gelişimi için en ideal ortamın anne-baba arasında çatışmanın olmadığı evlilikler olduğunu; bunun dışındaki tüm durumlarda (çatışmalı evlilik, çatışmasız veya çatışmalı boşanma) çocukların psikolojik açıdan örselendiğini ortaya koymuştur (Öngider, 2006).

Sevda Öztürk (2006) Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisini araştırmıştır. Araştırmanın evrenini 2005–2006 eğitim-öğretim yılında Kocaeli il merkezinde bulunan devlet ilköğretim okullarının 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıfına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise toplam 17 ilköğretim okuluna devam eden ve random yoluyla belirlenmiş olan 9–13 yaş grubundaki öğrencilerden 175'i kız ve 133'ü erkek olmak üzere toplam 308 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada ölçme aracı olarak, Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Çocuklar için Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri ve araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencilerin bireysel ve ailesel özelliklerine dair bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Çalışmada bağımsız değişkenlere verilen yanıtların dağılımına ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların kaygı düzeyi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler korelasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasında anlamlı farklılıkların

olup olmadığı incelenmiştir. Gruplar arasında farkın olup olmadığını belirlemek için ikili değişkenler için “t” testi, ikiden fazla değişkenler için ise “F” testi uygulanmıştır. Değişkenler arasında belirlenen anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için “scheffe” testi uygulanmıştır. Araştırma sonucundan elde edilen bulgular şunlardır:

1. Anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ($p<0,05$) ve anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.
2. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
3. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmışken, benlik saygısı ve cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
4. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
5. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat anne babası boşanmamış çocukların benlik saygıları ile yaşları arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.
6. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile anne babalarının boşanma süresi ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile anne babalarının boşanma süresi arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
7. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile şuanda kiminle yaşadıkları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile şuanda kiminle yaşadıkları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
8. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
9. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri arasında

($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

10. Annesi ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı puan ortalamaları arasındaki ilişkinin ($r=-,542$, $p< ,001$) nin yüksek fakat negatif yönde olduğu saptanmıştır (Öztürk, 2006) .

Özben ve Kuyucu(2000)'nun anne - babaları boşanmış ve birlikte yaşayan lise öğrencilerinin uyum sorunlarının karşılaştırıldığı inceleme sonuçlarına göre, ana babaları boşanmış ve birlikte yaşayan lise öğrencileri arasında nevrotik eğilim, sosyal ilişki, antisosyal eğilim ve aile ilişkileri düzeylerinde, ana-babaları birlikte yaşayan öğrencilerin, ebeveyni geçimli olanların olmayanlara nazaran kendini gerçekleştirme, duygusal kararlılık, nevrotik eğilim ve psikotik belirtiler düzeylerinde, anne babaları boşanmış ve yanında yaşadıkları kişilere göre aile ilişkileri düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar belirlenmiştir (Özben ve ark, 2000).

Aslıhan(1998)'ın yaptığı araştırma bulgularına göre, aile yapıları cinsiyet ve yaşa göre çocukların depresyon düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu anne babası boşanmış aileden gelen kızların depresyon düzeylerinin yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Öz-kavramı ölçeğinin mutluluk, kaygı, fiziki görünüm, okul durumu alt ölçeklerinde aile yapısı ve cinsiyet yönünden anlamlı farklılaşma olduğu gözlenmiştir (Aslıhan, 1998).

Bardakçioğlu (2003)'nun yapmış olduğu araştırmaya göre anne babası boşanmış olan çocukların anne babası boşanmamış olan çocuklara nazaran benlik imgesi ve depresyon düzeyleri anlamlıdır. Boşanmaya bağlı olarak, anne babası boşanmış olan çocuklarda benlik imgesi ve depresyon düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Anne babanın ayrı olmasına bağlı olarak, anne babası boşanmış olan

çocuklarda benlik- imgesi düşmekte ve depresyon düzeyi yükselmektedir (Bardakçıoğlu, 2003).

Erkan'ın (1986) yılındaki lise çağındaki 135 boşanmış aile ile 159 tam aile çocuğunun benlik tasarımı ölçmek amacıyla araştırmada bulunmuştur. Yapılan araştırmada çocukların boşanma sırasındaki yaşları 0-6 yaş ve 7-18 yaş olarak iki grupta ele alınmıştır. Bunun nedeni benlik tasarımının gelişimin ilk yıllarında kristalleşmesi ve anne babanın önemidir. Oysa bulgular, anne babası boşandığında küçük yaşta olan çocuklarla daha ileri yaşta olanlar arasında benlik tasarımı düzeyi yönünden önemli bir fark olmadığını göstermiştir. Yapılan çalışmada boşanma sonrası etmenlerin benlik kavramını etkilediği ve bu etmenlerin anne babanın aşırı baskılı tutumu, anne babanın ilgi ve sevgisi, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynin ayrı yaşayan ebeveyni eleştirmesi gibi etmenler olduğu vurgulanmıştır.(Erkan,1986).

Çelikoğlu (1997), yaptığı çalışmada boşanmanın çocukların benlik saygısı üzerine etkisini incelemiştir. 12-16 yaşları arasındaki 100 çocuk üzerinde yaptığı araştırmada, anne babası boşanmış elli çocuk, anne ve babasıyla yaşayan elli çocuktan oluşan bir gruptan yararlanmıştır. Araştırmasında Benlik Saygısı Ölçeği ve Kişisel Bilgi Anketi kullanmıştır. Çalışma sonunda boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz bir etkisinin olmadığı bulunmuştur.

Yıldırım (2005) kurum bakımında olan ve ailesi ile birlikte kalan 13-18 yaş arası çocuklarda sürekli öfke ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla bir araştırma yapmıştır. Yapılan bu çalışmaya Malatya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda kalan 13-18 yaş arası çocukların kaldığı yetiştirme yurdundaki 170 kişi ile Malatya Sümer Lisesi öğrencilerinden 160 kişi araştırmanın kapsamına alınmıştır. Kurumda kalan özürlü çocuklar ile araştırmanın uygulandığı

süre içinde yurttta bulunmayan çocuklar araştırma kapsamına alınmamıştır. Çocuk Esirgeme Kurumunda kalan 170 kişiden 152'sine, Sümer Lisesinden örnekleme alınan 160 kişiden 148'ine ulaşılmıştır. Cevapsızlar; anketleri tam olarak doldurmayan kişilerden oluşmuştur. Araştırma kapsamına alınan kişilere, demografik özellikler, yurda gelen ziyaretçiler, Çocuklar için Depresyon Ölçeği, Sürekli Öfke ve Öfke Tarz Ölçeğinin bulunduğu anket formu uygulanmıştır.

Çalışmaya alınan kişilerin %50.7'si kız, %49.3'ü erkektir. Ailesi ile kalan çocukların yaş ortalaması 15.95 ± 0.89 , yetiştirme yurdunda kalan çocukların yaş ortalaması 15.85 ± 1.55 'dir. Yurttta kalanların %88.7'sinin anne-babasının ayrıldığıdır. Yurttta kalanların ortalama depresyon ölçeği puanı 14.38 ± 6.59 , ailesiyle evde kalanların ise 12.92 ± 5.94 bulunmuştur. Ailesiyle kalanların %16.9'unda, yetiştirme yurdunda kalanların %25'inde depresyon belirtileri vardır. Çalışmaya alınan kişilerden depresyon belirtisi olmayanlarda Sürekli Öfke Ölçeği puanı 23.77 ± 6.29 , depresyon belirtisi olanlarda Sürekli Öfke Ölçeği puanı 26.95 ± 6.44 , depresyon belirtisi olmayanlarda Öfke İçte Ölçeği puanı 16.87 ± 4.65 , depresyon belirtisi olanlarda Öfke İçte Ölçeği puanı 18.79 ± 4.90 , depresyon belirtisi olmayanlarda Öfke Dışa Ölçeği puanı 17.64 ± 5.29 , depresyon belirtisi olanlarda Öfke Dışa Ölçeği puanı 19.60 ± 5.51 olarak bulunmuştur.

Sonuç olarak; Kurum bakımında olan çocukların; aile yapısı bozulmuş, ailelerinin eğitim düzeyi düşüktür. Depresyon belirtisi, sürekli öfke ve öfke tarz ölçekleri puanları ailesiyle kalanlara göre yüksek bulunmuştur.

2.9.3.Yurt İçinde Yapılmış Olan Araştırmalar

Berna Arifoğu amkuşu (2006) ocuklar için boşanmaya uyum programının 9-12 yaşında olan çocukların depresyon kaygı ve boşanmaya uyum düzeyine hangi yönde etki ettiğini araştırmıştır. Yapılan çalışmada çocuklar için boşanmaya uyum programının özellikle programa katılan 10-12 yaş aralığı içerisinde olan kız öğrencilerin, kardeşi olmayanların, ebeveynleri evlenmeyen ve her ikisi evlenen çocukların, üvey kardeşi olmayanların anneleri 31-40 yaşlarında olanların, boşanmanın üzerinden 1-3 ile 7 yıl ve üstü geçenlerin, boşanma sonrasında 4-10 yaşında olan çocukların boşanmaya uyum leği son test puanlarında programa katılmadan öncesine göre bir artış olduğu saptanmıştır.

Bu sonuçlar ışığında ilkokullarda çocuklara uyum programının uygulanmasının srekliyet kazanılması yapılan araştırma sonucunda önerilmiştir (amkuşu, 2006).

Çalışkan (2003) tarafından K.K.T.C’de toplam beş ayrı ortaokulda yaşları 11 ile 15 yaş arasında değişen 144 öğrenciye Rosenberg Benlik Saygısı leği anketi uygulaması yapılmıştır. Ele alınan 10 ayrı değer incelendiği zaman boşanmış aile çocukları ve boşanmamış aile çocukları benlik değerleri arasında da anlamlı bir fark görülmemiştir. Yapılan istatistiklere göre boşanmış aile çocukları ve boşanmamış aile çocuklarının benlik değerlerinin orta ve yüksek değerde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.Araştırmacı tarafından yapılan istatistiklere göre yine iki grubun kendilik değerleri arasında da anlamlı bir farklılığın bulunmadığı ve her iki grubun da kendilik değerinin yüksek olduğu sonuçları ortaya çıkmıştır. Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocukları arasında hiçbirşeyin kendileri ile ilgili düşünceleri

değiştirmeyeceği ve başına bir şey gelmesi durumunda kimsenin kendisiyle ilgilenmeyeceği düşüncesi konusunda anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın yöntemi, araştırmanın evreni, araştırmanın örneklemi, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi bölümleri yer almıştır.

3.1.Araştırmanın Modeli

Betimsel araştırma ilk ve temel araştırma eylemi olup bilginin anlaşılması ve artırılmasında büyük önemi vardır. İyi bir betimleme olmadan üst düzey araştırmalarda ilerlemek mümkün değildir (Balcı, 2005).

Bu araştırma betimsel bir çalışma olup araştırma grubu olarak belirlenen lise öğrencilerine, 'Reynolds Ergen Depresyon Ölçeği' (Ek 1) uygulanarak anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeyleri, sosyodemografik bilgi formu uygulanarak öğrenciler ile ilgili demografik bilgiler elde edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Namık Kemal Lisesi'nde okuyan yaşları 12-18 arasında bulunan anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış ergenler oluşturmuştur.

Araştırmanın evreni 105 ergenden oluşmuş olup doğru ve eksiksiz doldurulmuş 105 geçerli ölçek ve bilgi formu istatistiksel olarak değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma kapsamı içerisinde bulunan öğrencilere uygulanan REDÖ'nden elde edilen depresyon puanları ve sosyodemografik bilgi formu üzerinden elde edilen bilgiler 105 ergenin verdiği yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Örneklemin anne babanın boşanmış olup olmayışına göre frekans ve yüzdelik dağılımları Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1 Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin yüzdeler dağılımı

	n	%
Anne baba boşanmış	51	48.57
Anne baba boşanmamış	54	51.43
Toplam	105	100

Tablo 3.1’de görüldüğü gibi değerlendirmeye katılan öğrencilerin %48.57’sinin anne babası boşanmış %51.43’ünün ise anne babası ise boşanmamıştır.

Tablo 3.2’ de araştırma grubunda bulunan anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin cinsiyete göre dağılımı ve yüzdesi de verilmektedir.

	Ailesi Boşanmış Ergenler		Ailesi Boşanmamış Ergenler	
	n	%	n	%
Kızlar	32	%45.7	38	%54.3
Erkekler	19	%54.3	16	%45.7
Toplam	51	%100	54	%100

Tablo 3.2 de görüldüğü üzere anne babası boşanmış olan ergenlerin %45’inin kız, %54.3’ünün ise erkek olduğu ortaya çıkmıştır. Anne babası boşanmamış olan ergenlerin ise %54.3’ünün kız %45.7’sinin ise erkek olduğu ortaya çıkmıştır.

3.3.Verilerin Toplanması

Araştırma için gerekli olan veriler, literatür taraması ve ergenlere uygulanan ölçek ve anketten elde edilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesi literatür taraması ile oluşturulmuştur. Araştırma 2007-2008 öğretim yılı içerisinde Magosa'da bulunan Namık Kemal Lisesi'ne devam eden ergenler ile yürütülmüştür. Bu araştırmada öğrenciyi tanımaya ilişkin bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen 'Bilgi Formu' üzerinden elde edilmiştir. Bilgi Formunda 'cinsiyet', 'anne babanın boşanmış olup olmadığı' ve 'ailenin geliri' başlıklarına yer verilmiştir. Ergenlerin depresyon puanlarını ölçebilmek amacı ile ise REDÖ kullanılmıştır. (Ek-1) kullanılmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1.Bilgi Formu

Bilgi formunda cinsiyet, anne babanın boşanmış olup olmadığı ve ailenin gelir düzeyi ile ilgili bilgiler toplanmıştır.

3.4.2. Reynolds Ergen Depresyon Ölçeği

REDÖ'nün madde numaraları ve her maddenin hangi semptomla ilişkili olduğu aşağıda verilmiştir.

- 1.Mutsuzluk
- 2.Ökul kaygısı
- 3.Yalnızlık
- 4.Anne babalarca değer verilmemesi
- 5.Kendine değer verme
- 6.Sosyal çekingenlik
- 7.Üzüntü
- 8.Ağlama

9.Değersizlik

10.Normal olarak zevk veren yaşantı ve davranışlardan zevk almama akranla ilgili

11.Somatik şikayet

12.Kendine değer vermeme

15.Özsaygı

16.Sinirlilik

17.Kötümserlik

18.Yorgunluk

19.Kendini suçlama

20.Kendini küçümseme

21.Kendine acıma

22.Öfke

23.Az konuşma

24.Uyku bozukluğu

25.Normal olarak zevk veren yaşantı ve davranışlar

26.Kaygı

27.Somatik şikayet

28.İlgi kaybı

29.İştahsızlık

30.Çaresizlik

Envanteri puanlamak için bir puanlama kullanılması özellikle geniş taramalarda zaman kazandırmaktadır. Ancak puan anahtarını düzenler ve kullanırken dikkat edilecek en önemli nokta ters puanlanan soruların iyi belirlenmesi gereğidir. Envanterde ters puanlanan 7 soru (1. 5. 10. 12. 23. 25.ve 29.sorulardır.)Her soru için puan ranjı 1-4 arası şeklinde değişmektedir. Ters puanlanan 1-4 arası şeklinde değişmektedir. Ters puanlanan sorularda bu düzen 4-1 şeklinde işlem görmektedir .Toplam REDÖ puanı her soruya verilen cevapların puanları toplanarak elde edilmektedir.Böylece REDÖ'nün toplam puanı 30-120 arasında değişmektedir.

Güvenilirlik Çalışmaları

Güvenirlikle ilgili olarak Reynold's un yürüttüğü çalışmalarda (1951) iç tutarlılık güvenilirliği Cronbach alfa katsayısı ve testi yarılama yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Ortalama iç tutarlılık katsayısı .92 testi tek-çift yöntemiyle yarılama sonucu elde edilen ortalama güvenilirlik katsayısı ise .91 dir.

Test tekrar test uygulamasında, 6 hafta, üç ay ve bir yıl aralarda elde edilen güvenilirlik katsayıları sırasıyla 80 .79 ve .63 olarak belirlenmiştir (Akt:Oskay, 2000).

Geçerlilik Çalışmaları

REDÖ'nün geçerliliği ilk uygulama yılı olan 1981'den beri birçok açıdan incelemiştir. Yetişkinlerde kullanılmak üzere geliştirilmiş diğer depresyon araçları ile depresyonla ilgili klinik görüşme sonuçlarıyla, Hamilton Depresyon Değerlendirme Ölçeğini kullanarak ve depresyonla ilgili birçok kavramla (kaygı, özgüven, yalnızlık, öğrenilmiş çaresizlik, intiharı hayal etme ve ümitsizlik gibi korelasyonları bulunmuş ve faktör analizi süreçlerini kapsayan çoklu varyans analizleri yapılmıştır (Akt: Oskay, 2000).

Ölçeğin Türkiye'de Yapılmış Olan Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışmaları

Ölçeğin güvenilirlik geçerlilik ve Türk kültürüne uyarlanma çalışmaları Prof. Dr. Gültür Oskay tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkiye güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları 13-18 yaş grubundan 527 ortaokul ve lise öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin Güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, test yarılama ve test tekrar test yöntemleri ile geçerliliği ise benzer ölçekler geçerliliği yolu ile

bulunmuştur. Elde edilen bulgular, ölçeğin Türk ergenler üzerinde geçerli ve güvenilir olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

REDÖ'nün Türkiye'de yapılan güvenilirlik çalışmaları

Ölçeğin güvenirliği Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, teti yarılama ve test tekrar test yöntemleri ile bulunmuştur. Özel Yükseliş Koleji, Yeni Mahalle, Yahya Kemal Beyatlı Lisesi ve Balgat Ortaokulundan 126 öğrencinin cevaplarından elde edilen veriler değerlendirilerek Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.75 olarak bulunmuştur.

Aynı veriler kullanılarak REDÖ'nün testi yarılama yöntemiyle ilk 15 soru ile son 15 soruya verilen cevaplar arasındaki korelasyonla tek numaralı sorularla çift numaralı arasındaki Pearson Momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanarak bulunmuş daha sonra Spearman Brown eşitliği uygulanarak güvenirlik katsayıları elde edilmiştir. Buna göre ilk ve son yarı için $r:0.82$, tek ve çift numaralı sorular için $r:0.86$ dır.

Ölçeğin test tekrar test güvenirliği ise İncesu Lisesi'nden 49 öğrenciyle Kurtuluş Lisesi'nden 52 öğrenci üzerinde ayrı ayrı hesaplanmıştır İncesu Lisesi öğrencilerine ilk uygulamadan dört hafta sonra REDÖ ikinci kez uygulanmış ve iki uygulama arasındaki Pearson Momentler çarpımı korelasyon katsayısı $r:0.88$ olarak bulunmuştur. Kurtuluş Lisesi öğrencilerine ise ilk uygulamadan altı hafta sonra REDÖ ikinci kez uygulanmış ve iki uygulama arasındaki korelasyon katsayısı $r:0.72$ olarak bulunmuştur.

REDÖ'nün Türkiye'de yapılan geçerlilik çalışmaları

REDÖ araştırmacı tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Bu Türkçe çeviri İngilizceyi iyi bilen üç kişi tarafından İngilizce aslı karşılaştırılarak gereken değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ışığında aracın Türkçe çevirisi İngilizce aslı ile yeniden karşılaştırılarak gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra ölçeğe son şekli verilmiştir.

Ölçeğin geçerliliği, benzer ölçekler geçerliliği yolu ile bulunmuştur. Özel Yükseliş Koleji, Yenimahalle Yahya Kemal Beyatlı Lisesi ve Balgat ortaokulu örnekleminde seçkisiz olarak seçilen 100 öğrenciye REDÖ VE Beck Depresyon Ölçeği uygulanmış ve iki ölçekten elde edilen toplam puanlar arasındaki Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Beytepe Bilgi İşlem Merkezince $r:0.53$ olarak bulunmuştur.

Klinik yönden test etme

REDÖ'nün geliştirilmesi birkaç klinik uygulama çalışmasını da kapsamaktadır. Örneğin bilişsel, davranışsal yeterliliğin incelenmesinde ve gevşeme yolu tedavide sonuçları bekleme listesindeki kontrol grubu ile karşılaştırarak ölçeğin bir araç olarak kullanmıştır (Reynolds ve Coals, 1986).

REDÖ okullardaki depresyonlu ergenleri belirleyici bir tarama aracı olarak da kullanılmıştır. REDÖ'den elde edilen puanlar aynı zamanda depresyonlu olan ve olmayan ergenleri SADS'ın (The Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia) sınıflandırmasına dayanarak karşılaştırmıştır (Endicott ve Spitzer, 1978).

Schizophrenia) sınıflandırmasına dayanarak karşılaştırmıştır (Endicott ve Spitzer, 1978).

Bu uygulamalar REDÖ'nün klinik yararını desteklemektedir (Oskay, 2000).

REDÖ'nün Uygulanması

Bugüne kadar yapılmış uygulamalar REDÖ'nün çok yönlü güçlü bir uygulama alanı olduğunu destekleyici niteliktedir. Bireysel olarak uygulanabilen bir araç olarak klinik vak'alarda genel psikopatolojik değerlendirmelerde teşhis edici daha geniş bir bataryanın bir kısmı olarak uygun şekilde kullanılabilir. Okullarda, kurum ortamlarda ergenlerde depresyonla ilgili belirtileri tarayan ekonomik ve etkili bir yöntem sağlamaktadır. REDÖ aynı zamanda, özellikle okul ortamlarında uygulanan geniş çapta müdahale edici ve önleyici değerlendirme programlarında yararlı olmaktadır (Reynolds,1986a dan Akt: Oskay, 2000).

Araştırma ortamında, REDÖ tedavi etkilerine karşı hassas olduğu saptandığı için tedavi sonuçlarını değerlendirmeye uygun bir araçtır. Buna ek olarak depresyonla ilgili yaşantısal grup çalışmalarında ve bireysel depresyon tedavisinde test – tekrar test aracı olarak da kullanılabilir (Oskay, 2000).

Bireysel olarak ve küçük gruplara uygulanan REDÖ 5-10 dakikada yanıtlanabilmekte ve deneklerin psikolojik durumunu etkilememek için depresyon envanteri olarak tanıtılmaktadır. REDÖ'nün genellikle ergenlerin kendileri hakkında neler hissettiklerini belirlemek için geliştirilmiş bir envanter olduğunu söylemek yeterli olmaktadır. Bu nedenle bu envanter kendimi nasıl hissedirim olarak nitelendirilmektedir. Testi uygularken deneklere doğru ve yanlış cevap olmadığını

bildirmek önemli bir noktadır. Aracın uygulanması olumlu ve olumsuz kendini değerlendirmeye neden olacak baskıdan arınmış özel bir ortamda uygulanması uygun olmaktadır. Bazen REDÖ'nün binlerce ergene verilmiş olan standart bir envanter olduğunu söylemek yararlı olmaktadır. REDÖ'nün nasıl cevaplanacağı ile ilgili direktifler envanterin başında bulunmaktadır. Ölçek uygulanırken ergenin sorabileceği soruların yanıtlanması gerekmektedir (Oskay, 2000).

3.5.Uygulama

Araştırma bir anket çalışması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Anket formu içerisinde ergenlerin yaşadığı ailenin sosyodemografik özelliklerinin neler olduğu ve anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin anne babaları arasında yaşanan çatışmanın düzeyi, aile içerisinde bulunan şiddet içeren davranışların boyutu, ergenin okula gitme davranışları ve okul başarılarının nasıl olduğu sorularına yer verilmiştir. Anket içerisinde bulunan soruların bazıları dereceleme ölçeği şeklinde bazıları ise evet hayır sorusu şeklinde sorulmuştur.

3.6.Verilerin Analizi

Araştırma grubuna dahil olan öğrenciler tarafından yanıtlanan anket ve bilgi formlarından elde edilen bilgiler, araştırmacı tarafından veri kodlama tablolarına tek tek işlenmiş, elde edilen verilerin çözümlemeleri bilgisayar ortamında SPSS paket programından yararlanılarak, yüzdelik, frekans, standart sapma, t-testi ve one way anova testleri uygulanarak gerçekleştirilmiştir.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma probleminin çözümü için, araştırmaya katılan öğrencilerden toplanan veri analizi sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

4.1.Genel Bulgular

Yapılan araştırmada değerlendirmeye katılan öğrencilerin %48.57'sinin anne babası boşanmış %51.43'ünün ise anne babası ise boşanmamıştır.Bununla birlikte anne babası boşanmış olan ergenlerin %45'inin kız, %54.3'ünün ise erkek olduğu ortaya çıkmıştır. Anne babası boşanmamış olan ergenlerin ise %54.3'ünün kız %45.7'sinin ise erkek olduğu ortaya çıkmıştır.

4.2. Anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeylerinin karşılaştırılması

Araştırmanın problem cümlesi 'Ebeveynleri boşanmış ve ebeveynleri boşanmamış ergenlerin depresyon düzeyleri anne – babanın boşanmış olması açısından anlamlı farklılık göstermektedir? biçiminde belirlenmiştir. Bu problem cümlesine ilişkin genel bulgular tablo 4.1'de belirlenmiştir.

Tablo 4.2 Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin boşanma olgusuna göre t-testi sonuçları

	Anne- Baba Boşanma	N	Ortalama (x)	Standard Sapma (ss)	Standard hata ortalaması (Sd)	t	p
(REDÖ) Depresyon Puanı	Evet	51	66,4510	14,72591	2,06204	3,516	,001*
	Hayır	54	57,1111	12,45318	1,69466	3,499	,001

P:0,001

*P<0.005

Yapılmış olan çalışmada anne babası boşanmış olan ergenlerin REDÖ puan ortalamalarının 66.4510 ± 14.72591 (n:51) (t:3.516, p:0,001) olduğu, anne babası boşanmamış olan ergenlerin REDÖ puan ortalamalarına bakıldığı zaman ortalama puanların $57,1111 \pm 12,45318$ (54) (t:3,499, p:0,001) olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada anne babası boşanmış olan ergenlerin depresyon puanlarının anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktada anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon puanları boşanma olgusuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

Araştırmanın problem cümlesi 'Ebeveynleri boşanmış ve ebeveynleri boşanmamış ergenlerin depresyon düzeyleri cinsiyet açısından anlamlı farklılık göstermekte midir

? biçiminde belirlenmiştir. Bu problem cümlesine ilişkin genel bulgular tablo 4.2’de belirlenmiştir.

4.3. Anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeylerinin cinsiyete göre karşılaştırılması

	Anne Baba Boşanmış			Anne Baba Boşanmamış			Toplam		
	N	X	S	N	X	S	N	X	S
Kız	32	66,63	15,16	38	57,15	12,16	70	61,4857	14,33
Erkek	19	66,157	14,34	16	57	13,52	35	61,97	14,52
Toplam	51	66,45	14,72	54	57,11	12,45	105	61,76	14,32

Anne babası boşanmış olan kızların sayısı n:32, kızların ortalama depresyon puanları $X: 66,33 \pm 15,16$ olarak bulunmuştur. Anne babası boşanmamış olan kız ergenlerin sayısı ise (n: 38) olarak bulunmuş bu ergenlerin depresyon puan ortalamaları ise $X: 57,15 \pm 13,52$ olarak bulunmuştur.

Anne babası boşanmış olan erkeklerin sayısı n:19 anne babası boşanmamış olan erkelerin sayısı ise n:16 dır. Anne babası boşanmış olan erkek ergenlerin depresyon puan ortalaması $66,157 \pm 14,34$ iken anne babası boşanmamış olan erkek ergenlerin depresyon puan ortalamaları $57 \pm 13,52$ olarak bulunmuştur.

Tablo 4.3. Anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin cinsiyete göre depresyon düzeyleri incelendiği zaman anlamlı farklılığın bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	(p)
Yöntem	2290,883	3	763,628	4.047	0,009
Cinsiyet	2,262	1	2,262	0.12	0.913
Boşanma	2008.662	1	2008.662	10.645	0.002
Cinsiyet*	0.554	1	0.554	0.003	0.957
Boşanma					
Hata	19059.079	101	188.704		
Toplam	420395.000	105			

P: 0.002 düzeyinde anlamlı

Araştırmacı tarafından yapılmış olan iki değişkenli F testi analizlerinde cinsiyet ve depresyon puanları incelendiğinde (F:012 p:0.913) olarak bulunmuştur($p>.05$). Elde edilen verilere göre cinsiyet ve ergenlerin depresyon düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır.

Depresyon puanları ve boşanma arasındaki ilişki incelendiği zaman.(F:2008.52 p:0.002) ($P<.01$). anlamlı farklılık bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Boşanma ve cinsiyet faktörü birlikte incelendiğinde ise (F:0.003 p:0.957) $p>.05$ olarak bulunmuştur. Bu noktada depresyon puanları ile cinsiyet ve boşanma faktörleri arasında anlamlı farklılığın bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına yer verilmiş, sonuçlar doğrultusunda öneriler getirilmiştir.

5.1.Sonuçlar

Bu araştırma özellikle ülkemizde artan boşanmalarla birlikte bu aileler içerisinde yaşamakta olan ergenlerin boşanma olgusundan nasıl etkilendikleri ve sorusuna yanıt aramak amaçlı olarak yapılmıştır. Yapılan araştırmada anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin depresyon düzeyleri anne babanın boşanmış olup olmayışı ve cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılmıştır.

Araştırmacı tarafından yapılmış olan çalışmada anne babanın boşanmış olması ile ergenlerin depresyon puanları üzerinde anlamlı farklılık bulunduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmacı tarafından yapılmış olan t-testi sonucunda anne babası boşanmış olan ergenlerin puan ortalamalarının 66.4510 ± 14.72591 ($n:51$) ($t:3.516$, $p:0,001$) olduğu, anne babası boşanmamış olan ergenlerin REDÖ puan ortalamalarına bakıldığı zaman ise ortalama puanların $57,1111 \pm 12,45318$ (54) ($t:3,499$, $p:0,001$) olduğu tespit edilmiştir ($p<0.005$).

Bu noktada anne babası boşanmış olan ergenlerin depresyon puanlarının anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha yüksek olduğu ve anne babanın

boşanmış olması ile depresyon puanları arasında anlamlı farklılığın bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Bu noktada anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış olan ergenlerin depresyon puanları arasında anlamlı farklılık bulunduğu ve araştırmacı tarafından yapılmış olan çalışmanın dünyanın çeşitli ülkeleri ve Türkiye’de yapılmış olan araştırmaları destekler nitelikte olduğu ortaya çıkmaktadır (Mayer , Kiss , Baji , Skulteti , Vetró , 2006, Huurre , Junkkari , Aro , 2006, Storksen , Roysamb , Moum , Tambs , 2005, Spence , Najman , Bor , O’Callaghan , Williams , 2003, Gilman , Kawachi , Fitzmaurice , Buka , 2003; Wallerstein, Blakesle ve Lewis 2000, Amato ve Booth, 1997, Aslıhan, 1998).

Araştırmacı tarafından yapılmış olan literatür taramasında boşanmanın bir sonucu olarak kızların erkeklere nazaran daha fazla depresif semptomlar gösterdiği gözlenmektedir (Storksen , Roysamb , Moum , Tambs , 2005, Huurre , Junkkari , Aro , 2006, Bardakçioğlu, 2003).

Bu çalışmada literatürde bulunan bu bulgular elde edilmemiş kızlar ve erkelerin depresyon puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Araştırmacı tarafından yapılmış olan çalışmada cinsiyetin REDÖ depresyon puanları ile ilişkisine bakıldığı zaman anlamlı farklılığın bulunmadığı gözlenmektedir. Bu da ülkemizde anne babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde cinsiyet faktörünün ile depresyon puanları arasında anlamlı farklılığın bulunmadığı ve dünya literatüründe bulunan araştırmalardan daha farklı bir sonucun çıktığı gözlenmektedir ($p>0.005$).

5.2.Öneriler

Araştırmanın bulguları doğrultusunda aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

1. Yapılan Literatür taramasına yönelik öneriler

Boşanma olgusu, gerek ebeveynlerin gerekse aile içerisinde bulunan çocukların yaşamında uyum sağlanması çok da kolay olmayan birtakım değişikliklere sebebiyet vermektedir. Bu noktada boşanma süreci içerisinde anne babaların çocuk ve ergenlerin psikolojilerini koruyabilmek amacı ile birtakım noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir. Araştırmacı tarafından yapılmış olan literatür taraması ve araştırma sonuçları doğrultusunda araştırmacı tarafından aşağıdaki önerilere yer verilmiştir.

Aile içerisinde sağlıklı iletişim şekillerinin kurulması çocuk ve ergenlerin ruh sağlığının korunması bakımından önemlidir.

Boşanma sürecinde dikkat edilmesi gereken noktalardan bir tanesi, aile içerisinde kurulan iletişim şekilleridir. Gerek boşanma aşamasında gerekse kurulan evlilik içerisinde sağlıklı iletişimlerin kurulmasının çocukların ve ergenlerin ruh sağlığını koruması ve onlara iyi model olunması bakımından oldukça önemli olmaktadır.

Araştırmacı tarafından yapılan literatür incelemelerinde gerek boşanma sürecinde gerekse sürdürülen evlilikler içerisinde anne babanın çocukları önünde sürekli çatışma yaşamasının yetişkinlikte bu çocukların ilişki kurma ve sürdürme konusunda güçlük yaşamalarına sebebiyet verdiği ortaya çıkmıştır. Bu aşamada anne ya da babanın sürekli çatışma içerisinde olmasının çocuğun ileriki yaş dönemlerinde kuracağı ilişkilerde sınırlı davranmasına, eşine yakınlık gösterememesine veya kendi ilişkilerinde ailesinde öğrenmiş

olduğu çatışmalı iletişim tarzını sürdürmesine sebebiyet verdiği sonucu ortaya çıkmıştır. İleriki yaşlarda bu durumların yaşanılmaması için aile içerisinde olumlu iletişim şekillerinin kullanılması gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda anne babanın boşanma aşamasında olumlu iletişim kurarak problemlerini çözmesinin çocukların problem çözme becerileri geliştirmesine ve çatışma içermeyen iletişim yöntemlerini model almasına yardımcı olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte aile içerisinde çatışma yaşanılmasının depresyona sebebiyet verdiği yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur.

Bu noktada anne babaların çocuklarının önünde yıkıcı tartışmalar yapmamaya dikkat etmesi ve sorunlarını yapıcı iletişim şekilleri kurarak çözebilmeleri gerekmektedir.

Çocukların boşanma sonrasında anneye ihtiyaç duyduğu kadar babaya da ihtiyaç duyduğu unutulmaması gereken bir olgudur.

Araştırmacı tarafından yapılan literatür taramasında boşanma süreci içerisinde çocuğun hem annesine hem de babasına ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Anne babaların bu noktada çocuktan taraf tutmasını beklemesinin çocukta suçluluk duygularının gelişmesine, depresyona ve çeşitli rahatsızlıkların gelişmesine sebebiyet verdiği ortaya konulmuştur. Bu gibi durumlara sebebiyet vermemek amacı ile çocuğun diğer ebeveyn tarafından kışkırtılmaması ve taraf tutmasının beklenilmemesi uygun olacaktır. Bununla birlikte anne babaların boşanma sürecinde çocuktan kopmamaları ve çocukları ile etkili şekilde ilgilenmeleri gerekmektedir.

Çocuğun yaşı ve gelişimsel özellikleri çocuğun boşanma olgusundan hangi şekilde etkileyeceğini belirleyen faktörler arasında bulunmaktadır. Anne babanın boşanma sonrasında çocuklarının gelişimsel özelliklerine ve çocuklarının içerisinde bulundukları döneme yönelik ihtiyaçlarına uygun davranmaları gerekmektedir.

Boşanma esnasında çocuğun gelişimsel durumu da çocuğun boşanmadan hangi yönde etkileneceğini belirlemektedir. Anne babaların boşanma aşamasında boşanma

hakkında konuşurken çocuğun gelişimine uygun davranması ve boşanma konusunda çocuğun yaşına uygun açıklamalar yapması bu dönem içerisinde oldukça önemli bir nokta olmaktadır. Anne babanın özellikle yaşı küçük olan çocuklara yaşanan boşanmadan sorumlu olmadıkları uygun bir dille anlatılmalıdır.

Yaşları çok küçük olan çocuklar için ilgi ve sevgi ihtiyacının karşılanması ve uygun bir bağlanma objesinin bulunması çocuğun ileriki yaş dönemlerinde gelişim basamaklarına sağlıklı adım atabilmesi bakımından hayati önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte ergenlik döneminde olan çocukların cinsiyet rollerini benimsemesi ve yaşam rollerinde başarılı olabilmeleri açısından kendilerine iyi yönde model olabilecek ve sosyal destek sağlayacak hemcinslerinin bulunması gerekmektedir. Özellikle bu kritik dönemlerde çocuk ve ergenlerin ilgi sevgi ve sosyal destek ihtiyaçlarının karşılanmaması bu bireylerin depresif belirtiler geliştirmesine sebep olacağından, aile üyeleri tarafından yukarıda belirtilen noktalarda dikkatli davranması önemlidir.

Bu noktada anne ve babanın çocuğuna boşanma aşamasından sonra dahi gereken ilgi ve sevgiyi göstermesi bununla birlikte anneyi göremeyen kız ve erkek çocuklarının etrafında kendilerine sevgi verebilecek bir anne modelinin bulunması ayrıca olumlu yönde model olabilecek hemcinslerinin varlığının sağlanması gerekmektedir.

Boşanma sonucunda anne ve babanın çocukla ilgili olan konularda fikir birliğinde bulunması ve çocukla ilgili konulan kurallarda tutarlı davranması oldukça önemlidir.

Bu süreç içerisinde ziyaret ve velayet konusunda çocuğun mutlu olabilmesi ve yaşadığı ebeveynle doyurucu iletişim kurabilmesi oldukça önemli bir unsurdur. Bu noktada çocuk için sürekli ve düzenli olarak kalabileceği bir evin bulunması gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuğun yetişmesi konusunda gereken tutarlılığı sağlayabilmesi için çocuğun

yetiştirildiği ortamlarda aynı kuralların sürdürülmesi konusunda fikir birliğine varması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmacı tarafından yapılan literatür taramasında çocuğun sürekli olarak farklı ikamet adreslerinde bulunmasının sağlıklı olmadığı ortaya konulmuştur. Bu sebeple çocuğun sürekli farklı ikamet adreslerinde kalmamasının sağlanması çocuğun ruh sağlığını koruyabilmek açısından önem teşkil etmektedir.

Anne babanın ruh sağlığının yerinde olması ebeveynlik rollerini başarılı şekilde yürütmelerinde önem teşkil etmektedir.

Boşanma olgusu, aile içerisinde bulunan çocuk ve ergenleri etkilediği kadar anne babaların da psikolojilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Araştırmacı tarafından yapılmış olan literatür taramasında psikolojik problemler yaşayan ebeveynlerin ebeveynlik rollerini yeterince başarılı bir şekilde yerine getiremedikleri ortaya konulmaktadır. Bu sebeple ebeveynlerin boşanma süreci içerisinde çocuklarının önünde güçlü durmaları, yaşadıkları sıkıntıları çocuklarını olumsuz yönde etkileyecek şekilde yansıtmamaları gerekmektedir.

Anne babanın böyle bir süreç içerisinde sağlıklı olmayışının çocuğun psikolojisini de olumsuz yönde etkileyeceğinden anne babanın psikolojik rahatsızlıklarının tedavi edilmesi ebeveynlik rollerini yerine getirebilmeleri için önemli bir faktör olmaktadır.

Aile içerisindeki bireylerin ruh sağlığının korunabilmesi amacı ile problem yaşamakta olan ailelere ve bu aileler içerisinde yetişen çocuk ve ergenlere profesyonel olarak psikolojik destek sağlanması gerekmektedir.

Bu noktada hem infonksiyonel aile ortamlarında yetişen ergenler hem de ebeveynlerin gerek psikolojik gerekse sosyal anlamda problemlerini çözebilmek için onların her türlü sorunları ile ilgilenecek, yeri geldiğinde sosyoekonomik destek sağlayacak, organize ve yetkileri devlet tarafından desteklenmiş, tecrübeli ekiplerin bir arada olduğu, kamu birimlerine ihtiyaç bulunmaktadır. İdeal toplumun kurulması, sağlıklı bireylerin oluşturduğu aileler ile mümkün olduğuna göre, ideal toplum için, ideal aile yapısı, ideal aile fonksiyonelliğini sağlayacak kurum ve kuruluşların desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada Aile Psikiyatristlerine, Psikolog, Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmenlere, Sosyal Hizmet uzmanlarına, çocukla sürekli olarak okulda ilgilenen öğretmenlere ve sağlık uzmanlarına büyük görevler düşmektedir.

Özellikle okul ortamı ergenlerin kendi ailesinden sonra en fazla bulunduğu ortamlardan bir tanesidir. Bu sebeple okul anne babası boşanmış olan çocukların en iyi şekilde gözlemlenip gerekli yardımın yapılabileceği bir konumda bulunmaktadır. Bu noktada özellikle rehber öğretmenlerin bu gibi problemlerle karşı karşıya olan çocuklara nasıl yaklaşılması gerektiği ile ilgili olarak gerek okulda çalışan diğer öğretmenleri, gerekse ergenlerin ailelerini bilgilendirmesi uygun olacaktır. Ayrıca çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek durumlarda yukarıda belirtilmiş olan diğer birimleri meslek etiği çerçevesinde bilgilendirmeleri gerekmektedir.

Rehber öğretmenlerin okul içerisinde anne babası boşanmış olan çocukların kimler olduğunu belirlemeleri, bu çocukların aile içerisinde hangi şartlar altında yetiştiğini incelemeleri ve çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir durum karşısında aile bireylerini, öğretmenleri ve konu ile ilgili olarak bilgilendirmesi gereken diğer bazı toplumsal kurumları meslek etiği çerçevesinde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Bu noktada çocuğa diğer ergenlerden farklı ya da ayrıcalıklı olduğu düşüncesi verilmeden ya da çocuğun diğer ergenlerin önünde

küçük düşmesini sağlayacak herhangi bir davranışta bulunmadan uygun yardımın yapılması gerekmektedir.

Anne babası boşanmış aile çocuklarının anne-baba ayrılıkları hakkında rahat konuşmak, bu yaşantıları yaşayan tek kişi olmadığını anlamak, yaşamındaki değişimlerle başa çıkabilme stratejilerine sahip olabilmek ve destek alabilmek için bir çevreye gereksinimi bulunmaktadır. Danışmanlık ve Pedagojik gruplar, özellikle okul danışmanlığı, boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltma yollarında önemli bir yere sahiptir.

Bireysel danışma ergenlere uzun dönemde olumsuz davranışları ile başa çıkmada çocuğa artı güç görevi görecek ve grupla çalışmayan ergenler için iyi bir destek kaynağı olacaktır.

Grup çalışmaları çocuklara kendilerini içinde bulundukları ortamdan yalıtılmamaları, başkaları ile ilişki kurabilme, akranlarından onay ve destek alabilme ve anne babası boşanmış olan bireylerin yaşantılarını normalleştirmeleri ve kendilerini yalnız hissetmemeleri bakımından faydalı olacaktır.

Depresyon her ne sebeple olursa olsun bireyin yaşamını olumsuz yönde etkileyebilecek bir rahatsızlıktır. Araştırmacı tarafından yapılmış olan literatür taramasında depresif bireylerin sıkıntılarından kurtulabilmek amacı ile alkol sigara veya madde kullanımına başlama risklerinin bulunduğu gözlenmektedir. Ergenlik dönemi ise bu alışkanlıklara başlamak bakımından oldukça riskli bir dönem olmaktadır.

Ergenler bu rahatsızlıkla birlikte gelen sıkıntı duygularından kurtulabilmek amacı ile alkol sigara ve madde kullanımına başlayabilmektedir. Bu noktada bireyin depresyonunun bu gibi sonuçlar ortaya çıkmadan önce fark edilip tedavi edilmesi bu rahatsızlığın bu gibi sonuçlara davetiye çıkarmaması bakımından önem teşkil etmektedir.

Bu noktada depresyonun geçici bir rahatsızlık olarak görülmemesi ve gerekli olduğu durumlarda bireysel danışmanlık hizmetlerinin yanında ilaç tedavisine başlanması gerekmektedir.

2.Araştırmanın sonucuna yönelik öneriler

Araştırmacı tarafından yapılan çalışma K.K.T.C’ de anne baba boşanmasına maruz kalan ergenlerin depresyon puanlarının anne babası boşanmamış olanlara nazaran yüksek olduğunu bizlere göstermektedir. Bu durum özellikle anne babası boşanmış olan ergenlerin ileriki yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmeleri ve depresyonla birlikte gelebilecek bu rahatsızlıkları yaşamamaları açısından uzmanlarca gereken önlemlerin alınmasının gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Depresyon tedavi edilmediği takdirde yineleyici olabilecek ve bireyin yaşamını sağlıklı şekilde sürdürmesine engel olabilecek bir rahatsızlıktır. Bu nedenle bu durumda olan ergenlerimizin gerek psikoterapi yolu ile gerekse ilaç kullanarak tedavisinin sağlanması gerekmektedir. Okul ortamı ergenlerin kendi yaşamakta oldukları evlerinden sonra en fazla zaman geçirdikleri mekandır. Bu noktada okullarda çalışmakta olan psikolojik danışman ve rehber öğretmenlere çeşitli görevler düşmektedir.

Okullarda çalışmakta olan Psikolojik Danışman ve Rehber öğretmenler bu noktada bu öğrencilerin psikolojik durumlarını takip etmeli ve gereken durumlarda

ailelerle istişare içerisinde olmalıdırlar. Aile fertlerinin boşanmadan sonra evlatlarına nasıl yaklaşacakları konusunda fikir sahibi olmaları hem ergenlerin ruh sağlığının korunması hem de aile içerisinde sağlıklı bir iletişim ortamının bulunması bakımından önemlidir. Bu noktada Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmenlerin aileleri bilgilendirmesi ve aile içerisinde etkili iletişim kurabilmeleri için gerekli olan ‘Aile Rehberliği ve Aile Danışmanlığı’ hizmetlerini sunması yararlı olabilecektir.

Bununla birlikte ergenin boşanma sonucunda yaşayabileceği olumsuz duygulardan kurtulabilmesi amacı ile bireysel danışma hizmetleri sunmak ergenin duygusal durumunu anlayabilmek, yaşanan olumsuz duyguları ortadan kaldırabilmek ve sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri bakımından önemlidir. Bireysel danışma ergenlere uzun dönemde olumsuz yaşantıları ile başa çıkmada artı güç görevi görecek ve grupla çalışmayan ergenler için iyi bir destek kaynağı olacaktır.

‘Ergenlere yönelik grupla psikolojik danışma çalışmaları anne babası boşanmış olan bireylerin yaşantılarını normalleştirmeleri ve kendilerini yalnız hissetmemeleri bakımından faydalı olmakla birlikte ergenlerin yaşadıkları sorun ve problemleri birbirleri ile paylaşmaları rahatlatıcı olabilecektir.

Ailelerin bilgilendirilmesi boşanma gibi bir olgunun aile içerisinde gerek ergenlerin gerekse anne babaların karşılaşılabilecekleri zorlukları en düşük seviyede tutabilmesi ve bu zorluklarla başa çıkabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle velilere anne baba eğitimi programları düzenlenilmesi, okullarda aile bilgilendirme seminerleri düzenlenilmesi ve bununla birlikte medya aracılığı ile boşanmanın çocuk üzerinde yaratacağı etkilerle ilgili olarak bilgilendirici programların yapılması oldukça önemlidir.

Ülkemizde uyuşturucu alkol ve madde kullanımının yaygınlaşmakta olduğu yapılan araştırmalarda bariz bir şekilde ortaya konulmaktadır. Anne babası boşanmış, aile içerisinde sürekli çatışma yaşanan veya çocuğun istismar edildiği ailelerde madde kullanımının daha yaygın olduğu ise yapılan araştırmalarda belirlenmiştir (Çakıcı, 2000).

Bununla birlikte depresif olan ergenlerin madde kullanımı gibi riskli davranışlara yönelebileceği de yapılan araştırmaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır(Oster ve Montgomery, 1996). Araştırmacı tarafından yapılmış olan bu çalışmada anne babası boşanmış olan ergenlerin depresyon puanları anne babası boşanmamış olanlara nazaran daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuç bu ergenlerin yukarıda belirtilen risk grubu içerisinde düşünülmesi gerektiği düşüncesini uyandırmaktadır. Bu noktada ergenlerde gelişebilecek depresif duygudurmun daha farklı rahatsızlıkları beraberinde getirmeden tedavi edilmesi madde kullanımı gibi insan yaşamını tehlikeye sokabilecek ciddi bir sorunun önlenmesi konusunda önleyici olacaktır.

Ülkemizde madde kullanımının hangi sebeplerden kaynaklandığı ile ilgili araştırmalar bulunmasına rağmen ergen depresyonunun bu durum üzerinde hangi boyutta etkili olduğu konusunda araştırmaların bulunmaması konu üzerinde bilimsel bir boşluğun varlığını ortaya koymaktadır. Bu noktada ülkemizde bu konu ile ilgili bir araştırmaların yapılmasının gerekliliğine inanılmakta ve araştırmacı tarafından bu boşluğun doldurulması önerilmektedir. Bununla birlikte boşanma içerisinde çocuğa uygulanan istismar edici davranışların, anne baba arasında meydana gelen çatışmanın düzeyinin, anne babanın psikolojik durumunun çocuk ve ergenleri hangi şekilde etkilediği konularında da araştırmaların yapılması ergenlere daha kolay yardım edebilmek adına araştırmacı tarafından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Afifi, T D.; Huber, F. N.; Ohs, J.. (2006) . Parents' and Adolescents' Communication with Each Other About Divorce Related Stressors and Its impact on their Ability to Cope Positively with the Divorce ***Journal of Divorce and Remarriage Volume 45 Numbers 1/2*** pp. 1-30(30)

Akman, Y, & Münire, E., (1997), ***Eğitim Psikolojisi*** . Ankara : Arkadaş Yayınevi . 5.Basım.

Akyüz, E. (1978), ***Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi***. İlk San Matbaası Ankara.

Alkın, T. (1991). **Bir Grup Ergende Aile, Okul, Akran İlişkileri ile Benlik Saygısının Karşılaştırmalı Etkileşimleri.** (*Uzmanlık Tezi*) İzmir: Dokuz Eylül Ün. Tıp Fak.

American Psychiatric Association (1980), Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV). Washington, DC: American Psychiatric Association

Anar, S. (1986). ***Davranış Bilimleri 1. İstanbul: Anadolu Ün. Açık Öğretim Fak. Ders Kitapları***, Yayın No: 69.

Angold, A. & Rutter, M. (1992). Effects of age and pubertal status on depression in large clinical sample. ***Development and Psychopathology***, 4, 5-28

Ankay, A. (1998). ***Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları***. Ankara: Turhan Kitabevi.

Arifoğlu, Ç. B. (2006) '**Çocuklar için Boşanmaya Uyum Programı'nın Çocukların Boşanmaya Uyum Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi**' *Doktora Tezi* Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Psikiyatri Hemşireliği Programı Ankara

Aslantürk, Z., & Amman, T. (2002), *Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*. İstanbul. Çamlıca Yayınları.

Aslıhan, N. M. (1998): **Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyi ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması**. (*Yüksek Lisans Tezi*) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adana, s:69

Atilla, F. (1989). *Üç-Altı Yaş Grubundaki Çocukların Baba Yoksunluğunda ve Yokluğunda Gösterdikleri Davranış Bozukluklarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi)Ankara: H. Ün.Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Baker, L., Ashbourne L., and Steele M. (Consulting Psychiatrist) (2002). *Treating Child and Adolescent Depression : A Handbook for Children's Mental Health Practitioners*. London, Ontario: Centre for Children & Families in the Justice System.

Balcı, A.(2005).*Sosyal Bilimlerde Araştırma*. Ankara:Pagem A Yayınları

Bardakçioğlu, C. (2003) **Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Çocuklarda Benlik İmgesi ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması** (*Yüksek Lisans Tezi*) Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı Lefkoşa

Bartholemow, K., & Horowitz, L.M. (1991). 'Attachment styles among young adults: A test of a four-category model.' *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, p.226 - 244.

Beavers, R; Hampson, R. B.(2000)The Beavers Systems Model of Family Functioning. *Journal of Family Therapy*_Volume 22, Number 2, May, pp. 128-143(16) : Blackwell Publishing

Bebbington ,P., Hurry,S, Smith,Tenant (1981).The role of life events in depressive illness is these a substantial cousal relation.*Psycol. med. I* 378-389.

Beck AT, Rush AJ, Shaw BF, Emery G (1979), *Cognitive Therapy of Depression*. NewYork: GuilfordPress

Beer, J. (1989). Relationship of Divorce to Self-Concept, Self Esteem and Grade Point Avarage of Fifth and Sixth Grade School Children. *Psychological Reports. 65, 37, 1379-1383.*

Bilir, Ş.,ve Dabanlı, D. (1981). 'Ailelerle Boşanma Vakaları Sonucu Çocukların Geliştirdikleri Tepkiler ve Bu Tepkileri Doğuran Faktörler'. *Sağlık Dergisi. 55, 193-206.*

Billingham, R.E., &T. Abrahams,(1998) "Parental divorce, body dissatisfaction and physical attractiveness ratings of self and others among college women.", *College Student Journal*, vol. 32, pp. 148-152, . 1998.

Birmaher B, Ryan ND, Williamson D, Brent D, Kaufman J, Dahl R, Perel J, Nelson B (1996a), Childhood and adolescent depression: A review of the past 10 years—Part I. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 35:1427–1439

Blatt, S.J. (1974). Levels of Object Representation in Anacritic and Introjective Depression. *Psychoanal. St. Child*, 29:107-157.

Bostan, S.(1993):**14-16 Yaş Ergenlerinin Uyum Düzeylerinin ve Ana baba Tutumlarının İncelenmesi.** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Ankara, s:52

Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) El Kitabı.* Ankara: Özgüzel Matbaası.

Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi.* Ankara: T.C Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Genel Yayın No:74

Burns, A., & Rosemerry, D.(2002)'Parental Marital Quality and Family Conflict: Longitudinal Effects on Adolescents from Divorcing and Non-Divorcing Families' Volume: 37 Issue: *Journal of Divorce & Remarriage*: ISSN: 1050-2556 Pub Date:

Brown, A. (1996) Mood disorders in children and adolescents. NARSAD Research Newsletter [Internet]. Winter

Chao, Q., Pink, W.,& Ning, H.(2001):'Comperative Research on Self-Concept of Middle School Students From Complite and Divorce Families.'*Chineese Journal of Clinical Psychology*, Vol, 9(2):p:142-143

Clair G, Jeffrey P (2000) 'Self-Blame and Self-Esteem in College-Aged Children from Divorced Families' *Journal of Divorce & Remarriage* Volume 34, Numbers 3/4 Pub Date: 3/1/2000

Clark, J. Barber, L. B. (1994.) 'Adolescent in Post Divorce and Always-Married Families: Self-Esteem and Perceptions of Father's Interests'. *Journal of Marriage and the Family*. 56 (3). 608-616.

Cummings, E.M., Ballard M. & El-Sheikh, M. (1991). Responses of children and adolescents to interadult anger as a function of gender, age and mode of expression." *Merrill- Palmer Quarterly*, 37, 543-560.

Cummings, E.M., Vogel D., Cummings J.S & El-Sheikh, M. (1989). Children's responses to different forms of expression of anger between adults. *Child Development*, 60, 1392-1404.

Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Basım.

Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan Ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım.

Çakıcı, M.(2000). *K . K . T . C Araştırmaları ile Uyuşturucu Madde Kullanımı*. Lefkoşa : K.K.T.C Devlet Basımevi.

Çalışkan, M. (2003). *Boşanmış Aile Çocuklarının Benlik Saygısı (Lefkoşa Örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Lefkoşa

Çelikoğlu, C.(1997). 'Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi'. *Doktora Tezi* Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü Ankara

Çuhadaroğlu, Ç, F. (1990). *Adolesanlarda Özdeğer Duygusu ve Çeşitli Psikopatolojik Durumlarla İlişkisi*. *Düşünen Adam*. 3,71-75.

Davies, P.T. & Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387-411. Davies, P.T. & Cummings, E.M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116, 387-411.

Dennison R. P., & Coerner, S.S. (2006) 'İnterparental Conflict and adolescents attitudes about marriage. İnfluence of maternal disclosure and adolescent gender'. *Journal of Divorce and Remarriage* (45) ½31-50

Diagonistic and Statistical Manual of Mental Disorders, (1994) Fourth Edition (DSM IV). American Psychiatric Association, Washington D.C. ,

Dominian, J. (1974). *Boşanma*. (Çev.Mehmet Harmancı), İstanbul: Koza Yayınları.

Downey G, Coyne JC (1990), Children of depressed parents: an integrative review. *Psychol Bull* 108:50

Ekşi, A. (1990). *Çocuk Genç Ana Babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1. Basım.

Endicott J, Spitzer LR (1978) A Diagnostic Interview: The Schedule for Affective Disorders and Schizophrenia. *Arch Gen Psychiatry*, 35: 837-844.

Epstein N.B.Bishop, D.;Ryan,C,Miller & Keitner, G(1993).*The McMaster View of Helathy Family Functioning İn Froma Walsh(Eds)*, Normal Family Processes (pp. 138.160)The Guilford Press New York \ London

Erkan, G. (1986). *Boşanmanın Çocukların Benlik Tasarımı Düzeyine Etkisi*. (Doktora Tezi) Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fendrich M, Warner V, Weissman M (1990), Family risk factors, parental depression, and childhood psychopathology. *Dev Psychol* 26:40-50

Fischer. T. (1994) "*Wenn Scheidungskinder Erwachsen Sind*".buch Verlag.

Gander, M. J.; Gardiner, H.W. (1995). *Çocuk Ergen Gelişimi*. Çev. Onur, B, Ankara: İmge Kitabevi, 2. Basım.

Garber J, Hilsman R (1992), Cognition, Stress, and Depression in Children and Adolescents. *Child Adolesc Psychiatr Clin North Am* 1:129–167.

Gardner, R.A. (1974). *Psychological Aspects of Divorce*. American Handbook of Psychiatry. I., Ed. Arieti, S., New York: BasicBooks.

Ge X, Natsutaki MN, Congerg Rd.(2006) Trajectories of Depressive Symptoms and Stressful Life Events Among Male and Female Adolescents in Divorced and Nondivorced Families. *Developemental Psychopathology Winter;18(1):253-73*

Gençtan, E. (1989). *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gilman SE, Kawachi I, Fitzumarice GM, Buka L., (2003). Socio-economic Status, Family Disruption and Residential StabilityinChildhood:Relation to Onset, Recurrence and Remission of Major Depression.: *Psychologigal Medicine* 2003 Nov; 33 (8) : 1341 – 55

Glasberg, R. & Aboud, F.E. (1982). Keeping one's distance from sadness: Children's self reports of emotional experience. *Developmental Psychology*, 18, 287-293.

Glick,I.D and Dr.Kessler(1980),*Marital and Family Therapy* New York . Grune Stratton Inc.

Goodman SH, Brumley HE (1990), Schizophrenic and depressed mothers: Relational deficits in parenting. *Dev Psychol* 26:31-39

Goodman, C, Pickens, J (2000). Self_Balme and Self Esteem in Collage Aged Children From Divorced Families *Journal of Divorce & Remarriage* Volume 34, Numbers 3/4_Pub Date: 3/1/2000

Güner N & Selçuk Ziya (2000). *Sınıf İçi Rehberlik Uygulamaları*. İstanbul: Pagem Yayıncılık.

Gürakar, L. (1991). *İntihar ve Aile İşlevselliği Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Ankara

Güvenç, B. (1986). *Davranış Bilimleri 3*. Ankara: Anadolu Ün. Açık Öğretim Fak. Ders Kitapları, Yayın No: 106.

Hawton, K.(1986) *Suicide and attempted suicide among children and adolescents*. Bewerly Hills:Sage Publications

Hetherington, E. M., Stanley-Hagan M. & Anderson, E.R. (1989). Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist*, 44, 303-312.

Hetherington EM, Cox M, Cox R (1989), Long-term Effects Of Divorce and Remarriage On the Adjustment of Children. *J Am Acad Child Psychiatry* 24:518-530

Hetherington, E. M. (1989). Coping with family transitions: Winners, losers and survivors. *Child Development*, 60: 1-14.

Hillsman R, Garber J.(1995) A test of the cognitive diathesis-stress model of depression in children: Academic stressors, attributional style, perceived competence, and control. **Journal of Personality and Social Psychology**. 1995;69:370-380.

Huurre T, Junkkari H, Aro H.(2006)'Long-term Psychosocial Effects of Parental Divorce: a Follow-up Study From Adolescence to Adulthood.' . **Eur Arch Psychiatry Clin Neurosci**. Jun;256(4):256-63

Kagan, J. (1984). *The nature of the child*. New York: Basic Books.

Kashani JH, Carlson GA, Beck NC, Hooper EW, Corcoran CM, McAllister JA, Fallahi C, Rosenberg TK, Reid JC (1987b), Depression, depressive symptoms, and depressed mood among a community sample of adolescents. *Am J Psychiatry* 144:931-934

Kaynaroglu, N. (1984). *Orta Sosyoekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin Altı Yaş Grubu Çocuklarındaki Psikososyal Özelliklerinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) H. Ün. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara

Keitner GI, IM Miller, Epstein NP, Bishop DS. (1987). Family functioning and the course of major depression. *Compr. Psychiatry* 69:931-934

Köknel, Ö.(1996) **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, I.Basım S:17-48 Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul,

Krakow, K. (1982). *The Child Development in a Social Context*. London: Addison Wolsoy Publishing Company, 3.

Kulka, R.A.; WEINGARTEN, I-I. (1979). 'The Long Term Effects of Parental Divorce in Childhood on Adult Adjustment.' *Journal of Divorce in Childhood on Adult Adjustment*. No:26 p.484-477

Le Play F.(1879). **Frederic Le Play on Family, work and social change** Chicago. The university of Chicago pres.

Lee CM, Gotlib IH (1991), Adjustment of children of depressed mothers: A 10-month follow-up. *J Abnorm Psychol* 4:473-477

Levent, B.(2003).**Aile İçi Sorunlar**.Boşanma- Aile, s: 1-4 google@com.tr.

Lowenstein, J.Sam; Koopman, E. John. (1978). *Comparison of the Self Esteem Between Boys Living With Single-Parent Fathers*. *Journal of Divorce*, 2,p: 195-208.

Lowenstein.L.F (2002). Problems Suffered by Children Due To The Effects Of Parental Alientation Syndrome.*Justice of the Peace*, vol.166 No:24 p.464-466

Mangır, M.; Alisinaoğlu, F. (1993). **Boşanmış Ailelerden Gelen 17 Yaş Grubu Gençlerin Kendini Kabul Düzeylerinin İncelenmesi**. Ankara Ün. Ziraat Fakültesi Yayınları: Ankara: 1310.

Marshall G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. Ankara. Bilim ve Sanat Yayınları.

Mayer L, Kiss E, Baji I, Skulteti D, Vetro A,(2006) Quality Analysis of Life Events and Their Relationship to Depressive Symptoms in a School Age Population*Psychiatr Hung*.21(5):360-70

McNally, S.& Noller, P (2002) Comparing young adults from divorced, high conflict and low conflict families. *University of Queensland Family Centre Newsletter* no.3 Nov 3-7

Miller IM, Kabacof RI, Keitner GI, Epstein NB, Bishop DS.(1986) Family Functioning. in the families of Psychiatric Patients *Compr. Psychiatry* 27:302-312.

Mufson L, Aidala A, Warner V (1994), Social dysfunction and psychiatric disorder in mothers and their children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 33:1256-1264

Oldfield.S.C., & Crist .K.G, Garber.T (2006) *Young Adult's Perceptions of Their Relationships with Their Stepfathers and Biological Fathers. Journal of Divorce and Remarriage Vol (45) ½. (51)*

Oskay, G.(2000).*Reynolds Ergen Depresyon Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması*. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi.Cilt:11 Sayı:8

Oster,G.D; Montgomery,S.S.(1996).**Moody or depressed : The masks of teenage depression** . Self Help & Psycholog New Jersey: Princeton University Press.

Öngider N. (2006) **Evli ve boşanmış olan ailelerde algılanan ebevyn kabul ya da reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkisi (Doktora Tezi)**Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı İzmir

Öz, İ. (1995). **Çocuk ve İletişim**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Öz, İ. (1997). **Çocuk ve Aile**. Ankara: Kök Yayıncılık, 2. Baskı.

Özben, Ş.,Kuyucu,Y. (2000) :Ana-babaları Boşanmış ve Birlikte Yaşayan Lise Öğrencilerinin Uyum Sorunlarının Karşılaştırılması Üzerine Bir İnceleme.XI.Ulusal Psikoloji Kongresi, İzmir,19-22 Eylül, s:27

Öztürk S. (2006) **Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi (Yüksek Lisans Tezi.)**Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri anabilim dalı İzmir

Öztürk, M. (1997). **Ruh Sağlığı ve Bozuklukları**. Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 7. Basım.

Pardeck, J; İzikokf, E. (1983). Comperative Study of the Self Concepts of Adolescents From Intact and Non-Intact Families. *Personality and Individual Differences*, 4,5,p : 551-553.

Parish, Thomas.S.; Taylor, Jim.C. (1979). The Impact of Divorce and Subsequent Father Absence on Children's and Adolescent's Self-Concepts. *Journal of Youth and Adolescence* 8,4,427-432.

Plunket, S.W. & Henry, C.S. (1999). Adolescent perceptions of interparental conflict, stressors, and coping as predictors of adolescent family life satisfaction. *Sociological Inquiry*, 69, 599-620.

Polat, O.(2007)*Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 1 Tanımlar*, Editör, Polat, O., Cilt 1, Seçkin Yayınları, 275-290, Ankara 2007.

Quinn, B. (2002).**Depresyon El Kitabı**. (Çev:Dr. Ayşe Esen Danacı) Ankara : HYB Yayıncılık

Rasckhe, Hirsh.J.; Rasckhe Von. J. (1979). Family Conflict and Children's Self-Concepts: A Comparison of Intact And Single-Parents Families. *Journal of Marriage and The Family* 41-367,374.

Reynolds WM, Coates KI (1986), A comparison of cognitive-behavioral therapy and relaxation training for the treatment of depression in adolescents. *J Consult Clin Psychol* 54:653-660

Reynolds, W. M. (1985). Depression in childhood and adolescence: Diagnosis, assessment, intervention strategies and research. In T. R. Kratochwill (Ed.), *Advances in school psychology* (Vol. IV, pp. 133-189). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum

Richardson S, McCabe MP, (2001) Parental Divorce During Adolescence and Adjustment in Early Adulthood. *Journal of Adolescence*. Fall; 36(143):467-89

Richter, E.H (1985). *Hasta aile, evlilikte ve ailede çatışmaların doğuşu yapısı ve tedavisi (çev:Günsel Kaptagel)*,74-82,İstanbul:Yaprak Yayınları

Rosenberg., NI.. (1965). *Society and Adolescent Self-Image*. New Jersey: Princeton University Press.

Rosenthal, P,A.,Rosenthal,S.(1984)Suicidal behaviour by preschool children. *American Journal of of Psychiatry* 141,520-525

Salk, Dr. Lee. (1993). *Çocuğun Duygusal Sorunları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Santrock, J.A.; Schikedanz, D.T. (1983). *Life-Span Development*. Iowa: C. Brown Company Publishers.

Saran, N.(1991). **Aile Hayatı ve Toplum**. Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları 3,135-143.

Schickedanz, Jacqueline. A.; Schickedanz, D.Timothy. (1982). **Toward Understanding Children Little**. USA, Brown Company.

Schwartz CE, Dorer DJ, Beardslee WR, Lavori PW, Keller MB (1990), Maternal expressed emotion and parental affective disorder: Risk for childhood depressive disorder, substance abuse, or conduct disorder. *J Psychol Res* 24:231-250

Seligman, M.E.P. ve S.F.Maier (1967). Failure to Escape Traumatic Shock.*Journal of Experimental Psychcology* 74,1-9

Sourander, A , Helstela L. (2005) 'Childhood Predictors of Externalizing and Internalizing Problems in Adolescence. A prospective follow-up study from age 8 to 16'. *European Child Adolescent Psychiatry*. 2005. Dec;14(8):415-23.

Spence SH, Najman JM, Bor W, O'callaghan MJ, Williams GM. (2002). Maternal Anxiety and Depression, Poverty and Marital Relationship Factors During Early Childhood as Predictors of Anxiety and Depressive Symptoms in Adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2002 May;43(4):457-69.

Spence SH, Najman JM, Bor W, O'callaghan MJ, Williams GM.(2003) Maternal Anxiety and Depression, Poverty and Marital Relationship Factors During Early Childhood as Predictors of Anxiety and Depressive Symptoms in Adolescence. *Evidence Based Mental Health*. 2003 Feb;6(1):15.

Strober M, Carlson G (1982), Bipolar illness in adolescents with major depression: clinical, genetic and psychopharmacologic predictors in a 3-4 year prospective follow-up investigation. *Archives of General Psychiatry*, 39:549-555

Strober M, Carlson G (1982), Bipolar illness in adolescents with major depression: clinical, genetic and psychopharmacologic predictors in a 3-4 year prospective follow-up investigation. *Archives of General Psychiatry*, 39:549-555

Stroksen I, Roysamb E, Holmen TL, Tambs K (2006). Adolescent Adjustment and Well-Being: Effects of Parental Divorce and Distress. *Scand J Psychol. Feb;47(1):75-84.*

Stubbe DE, Zahner G, Goldstein MJ, Leckman JF (1993), Diagnostic specificity of a brief measure of expressed emotion: A community study of children. *J Child Psychol Psychiatry* 34:139-154

Tanaltay, S. (1983). *Çocuklar Ağlamasın*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2. Baskı -85.

Torucu, B. K.(1990):*13-14 Yaşındaki Gençlerin Sosyo-Ekonomik Düzeyi ve Ana-Baba Tutumlarındaki Farklılıkların Belirlenip Benlik Saygısına Etkisinin Araştırılıp Karşılaştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Dokuz Eylül Üniversitesi,İzmir,s:58

Tulisalo UK, Aro HM. (2000).Paternal Remarriage As a Modifier of Proneness to Depression in Young Adulthood. *J Affect Disord*. Jan-Mar;57(1-3):179-84

Unger DG, Brown MB, Tressel PA, Mcleod LE. (2000). Interparental Conflict and Adolescent Depressed Mood: The Role of Family Functioning. *Child Psychiatry and Human Development* Fall;31(1):23-41.

United Nations (1987). *The Family: Strengthening the Family, Guidelines for the Design of Relevant Programmes*. New York: United Nations.

Wallerstein, Jean.S.; Kelly, James.B. (1975). 'The Effects of Parental Divorce: Experiences of the Preschool Child'. *Journal American Academy Child Academy Psychiatry*.14. 600-616.

Wallerstein, Jean.S.; Kelly, James.B. (1980). *Surviving the Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce*. New York: Basic Books.

Walzack, Y& Burns, S. (1999). *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*. (Çev. Prof. Dr. İsmail Ersevim), İstanbul: Özgür Yayınları, 1. Basım.

Weiner, I.B.(1980) *Psychopathology in adolescence*.In J. Adelson (ed.),Handbook of adolescent psychology.New York:Wiley

Weiner, Martin. F.(1985).*Other Psychodynamic Schools ; Alfred Adler . Comprehensive Textbook of Psychiatry*, Baltimore : Williams and Wilkins, Fourth Edition, p: 189-204.

Weissman MM, Fendrich M, Warner V, Wickramaratne P (1992), Incidence of psychiatric disorder in offspring at high and low risk for depression. *J Am Acad Child Adol Psych* 31:640-648

Wenar, C. (1990). *Developmental Psychopathology From Infancy Through Adolescence*. Ohio: Mc Graw Hill Publishing Company, Second Edition.

Yavuzer, H. (1982). *Dağılmış ve Huzursuz Aile Ortamlarının Çocuklardaki Uyum ve Davranış Bozukluklarına Etkisi*. Aile ve Çocuk. İstanbul: Ak Yayınları, 3. Basım.

Yavuzer, H.(2003). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 16. Basım.

Yıldırım, A.(2005). **Kurum Bakımında Olan ve Ailesi İle Birlikte Kalan 13-18 Yaş Arası Çocuklarda Sürekli Öfke İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi** (*Yüksek Lisans Tezi*) Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı

Yörükoğlu, A. (1978). **Çocuk Ruh Sağlığı**. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

Yörükoğlu, A. (1980). **Çocuk Ruh Sağlığı**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Basım.

Yörükoğlu, A. (1985). **Gençlik Çağı**. Ankara: Tisa Matbaası.

Yörükoğlu, A. (1990) **Gençlik ve Yetişkinler :Kuşaklar Çatışması**. Ankara:T.C Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları III.Birey, Kişilik, Toplum

Yörükoğlu, A. (1994). **Çocuk Ruh Sağlığı**. İstanbul: Özgür Yayınları, 19. Basım.

Yörükoğlu, A. (1997). **Aile ve Çocuk**. İstanbul: Özgür Yayınları, 5.Basım

www.aacap.com

www.gatadahilibilimler.com

<http://www.mhsource.com/advocacy/narsad/childmood.html>.

EK 1**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ MİLLÎ EĞİTİM VE KÜLTÜR
BAKANLIĞI ORTAÖĞRETİM DAİRESİ
MÜDÜRLÜĞÜ'NDEN ONAY YAZISI**

**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
MİLLİ EĞİTİM VE KÜLTÜR BAKANLIĞI
GENEL ORTAÖĞRETİM DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ**

Sayı: G.O.Ö.D 35/2007

05.04.2007

Sn. Duygu Server,
Rehber Öğretmeni
Erenköy Lisesi
Erenköy.

Başvurunuz Talim ve Terbiye Dairesi tarafından incelenmiş olup Müdürlüğümüze bağlı okullarda öğrenim gören lise öğrencilerine yönelik hazırlanan "Depresyon Ölçeği ve Sosyodemografik Bilgi" konulu anket sorularının uygulanması uygun görülmüştür.

Ancak anketi uygulamadan önce, anketin uygulanacağı okulun bağlı bulunduğu Müdürlükle işarede bulunulup, anketin ne zaman uygulanacağının birlikte saptanması gerekmektedir.

Anketi uyguladıktan sonra ise sonuçlarının Talim ve Terbiye Dairesi Müdürlüğü'ne ulaştırılması gerektiğini bilgilerinize saygı ile rica ederim.

Yeter/ARSLAN
Müdür

APC

(90) (392) 228 3136 - 228 8187
(90) (392) 227 8639
meb@mebnet.net

Lefkoşa-KIBRIS

EK 2
BİLGİ FORMU

Ek-2

BİLGİ FORMU

Sevgili Arkadaşlar;

Aşağıdaki bilgi formunu doğru ve dikkatli bir şekilde yanıtlamanız sizinle ilgili yapılacak olan araştırmamızdan doğru sonuçlar elde etmemiz açısından önem teşkil etmektedir. Doğru yanıtladığınız için teşekkür ederiz.

1.Evet (Boşanmıştır)

2.Hayır(Boşanmamıştır)

2.Cinsiyetiniz

K()

E()

3.Kaç yaşındasınız?

EK3

REYNOLDS ERGEN DEPRESYON ÖLÇEĞİ

EK3**REYNOLDS ERGEN DEPRESYON ÖLÇEĞİ****AÇIKLAMA**

Aşağıda kendinizi nasıl hissettiğinizle ilgili bazı cümleler vardır. Her cümleyi okuyunuz ve ne kadar sıklıkla o şekilde hissettiğinize karar veriniz (Cevap kağıdındaki dört seçenektan Hiçbir zaman , çok seyrek bazı zaman , çoğu zaman) sizin hissettiğinize en uygun olanı seçiniz .Her cümle için seçtiğiniz cevabın altındaki boşluğu karalayınız .Unutmayınız ,doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sadece nasıl hissettiğinizi gösteren cevabı seçiniz.

- 1.Kendimi mutlu hissederim
- 2.Okuldaki durumumdan kaygılanırım
- 3.Kendimi yalnız hissederim
- 4.Anne babamın beni sevmediğini hissederim
- 5.Kendimi önemli hissederim
- 6.Kendimi insanlardan kaçıyormuş gibi hissederim
- 7.Kendimi üzgün hissederim.
- 8.Kendimi ağlamaklı hissederim
- 9.Hiç kimsenin benimle ilgilenmediğini hissederim
- 10.Diğer öğrencilerle birlikte eğlenmekten hoşlandığımı hissederim .
- 11.Kendimi hasta hissederim
- 12.Sevildiğimi hissederim
- 13.Kaçmak ister gibi hissederim.
- 14.Kendime zarar verecekmişim gibi hissederim.
- 15.Diğer öğrencilerin benden hoşlanmadığını hissederim.
- 16.Kendimi sinirli hissederim.
- 17.Yaşamın haksızlıklarla dolu olduğunu hissederim .
- 18.Kendimi yorgun hissederim.
- 19.Kötü birisi olduğumu hissederim
- 20.İşe yaramadığımı hissederim
- 21.Kendime acırım
- 22.Bazı şeylere çok öfkelenirim
- 23.Diğer öğrencilerle konuşmak ister gibi hissederim.
- 24.Uyumakta güçlük çekerim
- 25.Eğlenmek istediğimi hissederim.
- 26.Kendimi kaygılı hissederim.
- 27.Mide ağrıları çekerim
- 28.Kendimi bıkmış usanmış hissederim.
- 29.Yemek yemeği severim
- 30.Yaptığım hiçbir şeyin artık işe yaramadığını hissederim

Kendimi nasıl hissederim cevap kağıdı

Cinsiyeti KIZ.....ERKEK.....

Yaşı:.....

Sınıfı.....

Okulu.....

	Hiçbir Zaman	Çok Seyrek	Bazı Zaman	Çoğu Zaman
1.	O	O	O	O
2.	O	O	O	O
3.	O	O	O	O
4.	O	O	O	O
5.	O	O	O	O
6.	O	O	O	O
7.	O	O	O	O
8.	O	O	O	O
9.	O	O	O	O
10.	O	O	O	O
11.	O	O	O	O
12.	O	O	O	O
13.	O	O	O	O
14.	O	O	O	O
15.	O	O	O	O
16.	O	O	O	O
17.	O	O	O	O
18.	O	O	O	O
19.	O	O	O	O
20.	O	O	O	O
21.	O	O	O	O
22.	O	O	O	O
23.	O	O	O	O
24.	O	O	O	O
25.	O	O	O	O
26.	O	O	O	O
27.	O	O	O	O
28.	O	O	O	O
29.	O	O	O	O
30.	O	O	O	O